

ар
Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 25 (3019)
20 чэрвеня 1980 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

КУЗЬМА ЧОРНЫ. (Да 80-годдзя з дня нараджэння).

ар
Малюнак Я. РАМАНОЎСКАГА.

ИНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ АБ ПЛЕНУМЕ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

18 чэрвеня г. г. у г. Гродна пачаў работу XXII пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

На пленуме запрошаны сакратары абкомаў партыі, якія займаюцца пытаннямі сельскай гаспадаркі, ідэалагічнай работы, першыя намеснікі і намеснікі старшынь выканкомаў абласных Саветаў народных дэпутатаў па сельскай гаспадарцы, загадчыкі сельскагаспадарчых аддзелаў абкомаў КПБ, першыя сакратары гаркомаў, райкомаў КПБ, старшыні выканкомаў раённых Саветаў народных дэпутатаў, начальнікі ўпраўленняў сельскай гаспадаркі аблвыканкомаў і райвыканкомаў, старшыні абласных саветаў прафсаюзаў, першыя сакратары абкомаў ЛКСМБ, старшыні абласных камітэтаў народнага кантролю, старшыні абласных аб'яднанняў па вытворча-тэхнічнаму забеспячэнню сельскай гаспадаркі, старшыні абласных вытворчых аб'яднанняў па аграхімічнаму абслугоўванню сельскай гаспадаркі, старшыні аблміжгасбуду, начальнікі абласных вытворчых упраўленняў меліярацыі і воднай гаспадаркі, кіраўнікі тэстаў Міністэрства сельскага будаўніцтва, старшыні абласных камітэтаў па тэлебачанні і радыёвяшчанні, рэдактары абласных газет, група адказных работнікаў апарату ЦК КПБ, Савета Міністраў БССР, Бельсаўпрафа, ЦК ЛКСМБ, адпаведных міністэрстваў і ведамстваў рэспублікі, якія прымаюць удзел у рэспубліканскім семінары па сельскай гаспадарцы, што пачаў сваю работу 17 чэрвеня.

Пленум адкрыў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар Цэнтральнага Камітэта КП Беларусі таварыш П. М. Машэраў.

На разгляд пленума ЦК КПБ унесена пытан-

не «Аб задачах партыйных, савецкіх і гаспадарчых органаў рэспублікі па далейшаму павелічэнню вытворчасці, нарыхтовак і павышэнню якасці прадукцыі жывёлагадоўлі ў святле патрабаванняў ліпенскага (1978 г.) Пленума ЦК КПСС».

У адпаведнасці з рашэннем Бюро ЦК КПБ П. М. Машэраў прапанаваў сумясціць работу пленума ЦК КПБ з рэспубліканскім семінарам па сельскай гаспадарцы. Пленум ЦК КПБ прыняў гэту прапанову і ўключыў у парадак дня пытанне «Аб высокаэфектыўным выкарыстанні энергетычных сродкаў і арганізацыі кормавытворчасці на прамысловай аснове ў калгасах і саўгасах Гродзенскай вобласці».

З дакладамі на пленуме выступілі: па першаму пытанню — сакратар ЦК КПБ тав. М. І. Дземянцэй; па другому пытанню — першы сакратар Гродзенскага абкома КПБ тав. Л. Г. Кляцкоў.

У другой палавіне дня 18 чэрвеня ўдзельнікі пленума ЦК КПБ прадоўжылі вывучэнне вопыту перадавых гаспадарак Гродзенскай вобласці па высокаэфектыўнаму выкарыстанню энергетычных сродкаў і арганізацыі кормавытворчасці на прамысловай аснове.

У рабоце пленума ЦК КПБ прымаюць удзел намеснік загадчыка сельскагаспадарчага аддзела ЦК КПСС тав. М. П. Рудэнка, загадчык сектара сельскагаспадарчага аддзела ЦК КПСС тав. М. С. Хазіянаў, член рэдкалегіі, рэдактар газеты «Правда» па аддзелу партыйнага жыцця тав. В. С. Кажамяка.

XXII пленум ЦК КП Беларусі працягвае работу.

АДСТАЯЦЬ І УМАЦАВАЦЬ МІР

Саме шырокае кола праблем умацавання міру і развіцця міжнароднага супрацоўніцтва абмяркоўвалася на сустрэчы парламентарыяў краін сацыялістычнай садружнасці, якая з 16 па 19 чэрвеня праходзіла ў Мінску.

З усведамленнем высокай адказнасці за лёс міру разглядаліся на сустрэчы пытанні актывізацыі барацьбы парламентаў і парламентарыяў за далейшае паглыбленне працэсу разрадкаў, умацавання бяспекі народаў, раззбраенне і развіццё раўнапраўнага супрацоўніцтва паміж дзяржавамі.

У сустрэчы прынялі ўдзел дэлегацыі НРБ, ВНР, ГДР, ПНР, СРР, СССР, ЧССР. Прысутнічалі прадстаўнікі Вярхоўнага Саве-

та Беларускай ССР. Кіраўнікоў дэлегацыі парламентаў дзяржаў Варшаўскага Дагавора 16 чэрвеня прынялі кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў. Ён расказаў прадстаўнікам брацкіх краін аб рэспубліцы, укладзе яе працоўных ва ўсенародную барацьбу за ажыццяўленне рашэнняў XXV з'езда КПСС, перспектывах далейшага развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі.

Для савецкіх і замежных журналістаў адбылася прэс-канферэнцыя, на якой выступілі кіраўнікі дэлегацыі. Яны адказалі на пытанні карэспандэнтаў.

На сустрэчы прадстаўнікоў парламентаў дзяржаў —

удзельніц Варшаўскага Дагавора аднадушна былі прыняты зварот да парламентаў і парламентарыяў дзяржаў Еўропы і свету, у якім усе парламенты і парламентарыі закліканы актыўна садзейнічаць дасягненню дагаворанасцей па ўсіх наспейшых пытаннях спынення гонкі ўзбраенняў, хутчэйшай ратыфікацыі ўжо заключаных пагадненняў, аднаўленню перагавораў па тых напрамках, па якіх яны былі прыпынены або спынены.

За час сустрэчы дэлегацыі парламентаў зрабілі паездку на мемарыяльны комплекс «Хатынь», агледзелі Курган Славы, пабывалі на Выстаўцы дасягненняў народнай гаспадаркі Беларускай ССР.

«ЛЕНИН. КНИГА. БИБЛИОТЕКА»

У Магілёўскім бібліятэчным тэхнікуме імя А. С. Пушкіна адбылася навукова-практычная канферэнцыя на тэму «Ленін. Кніга. Бібліятэка». У ёй прынялі ўдзел выкладчыкі спецыяльных дысцыплін, работнікі некаторых цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм Магілёўскай вобласці і больш як дзвесце навучніцаў-выпускнікоў тэхнікума. Вялася сур'ёзная, шчырая і цікавая гаворка аб тым, як ператвараюцца ў жыццё на сучасным этапе запаведы У. І. Леніна па бібліятэчнай справе. Уступным словам канферэн-

цыю адкрыла намеснік дырэктара тэхнікума па вучэбнай рабоце Л. Платоненка. Доклад на тэму «Роля бібліятэкі ў фарміраванні духоўных запатрабаванняў чытачоў у святле пастановы ЦК КПСС «Аб далейшым паліпашэнні ідэалагічнай, палітыка-выхавальнай работы» зрабіў загадчык навукова-даследчага аддзела Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна К. Санько. Вопытам прапаганды твораў Уладзіміра Ільіча Леніна і літаратуры аб ім падзяліліся старшы бібліятэкар Магілёўскай цэнтральнай

бібліятэкі імя Карла Маркса М. Эскіна і старшы бібліятэкар Следзюкоўскай сельскай бібліятэкі-філіяла Выхаўскага раёна Т. Куляшова. Аб рабоце цэнтральнай бібліятэкі па прапагандзе перадавага бібліятэчнага вопыту расказала дырэктар Клімавіцкай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Р. Рыхнова. Аб прэстыжы бібліятэчнай прафесіі гаварыла дырэктар Бабруйскай гарадской цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Н. Нямкевіч.

В. АРЦЕМ'ЕУ.

МУЗЫКА СЁННЯ — МУЗЫКА ЗАЎТРА

Канцэрт з твораў навучніцаў Мінскага музычнага вучылішча імя М. І. Глінкі адбыўся ў зале Саюза кампазітараў БССР. Прагучала больш за 30 твораў вясенняй аўтарскай — для хору, сольных спеваў, фартэпіяна, скрыпкі, цымбал. Сярод іх — песні «Беларусь» (словы У. Дубоўкі) навучнікі IV курса тэарэтычнага аддзялення М. Мандрус; «Добры дзень, зра!» (словы П. Глебкі) навучнікі II курса аддзялення народнага інструментаў М. Ставіцкай; прывесчаная тэма міру фартэпіяна п'еса «Неба Хірасімы» першакурсніцы тэарэтычнага аддзялення Н. Гацэнка. Цікавае слухачоў выклікалі прэлюдыі, рамансы, нацыённыя, скерца, а таксама праграмныя творы: «Вадзяныя лілеі» і «Клоуны» навучнікі IV курса тэарэтычнага аддзялення А. Малашчанка, «Успаміны пра стары парк» і «Алімпійская

польна» навучнікі II курса тэарэтычнага аддзялення В. Бутом, «Казка старажытнага Мінска» (частка фартэпіяна цыкла) навучнікі IV курса тэарэтычнага аддзялення Ж. Семяненя і іншыя. Будучыя выкладчыкі не абмінулі і жанр музыкі для дзяцей.

Парадавала ўвага пачынаючых аўтараў да беларускай тэматыкі. Адзначым тут «Фантазію на дзве беларускія тэмы» для цымбал у суправаджэнні фартэпіяна, рамансы на вершы М. Багдановіча «Возера» і «Роздум» навучнікі IV курса тэарэтычнага аддзялення Л. Траціцкавай. Канцэрт пачаў, што ў вучылішчы надаецца сур'ёзнай увага развіццю творчасці навучніцаў, падрыхтоўцы маладых аўтараў (яны займаюцца пад кіраўніцтвам членаў Саюза кампазітараў БССР М. Васюкова, Ф. Пыгалева, А. Соніна).

Выпускнікі тэарэтычнага аддзялення, якія вучыліся кампазіцыі, могуць выкладаць сацыяльна і вясці творчыя гурткі ў дзіцячых музычных школах рэспублікі, якія адчуваюць вялікую патрэбу ў такіх кадрах. Ды і ў прафесійным станаўленні навучніцаў іншыя спецыяльнасцей кампазітарскі гурток вучылішча — наштоўная дапамога.

Некаторыя ўдзельнікі канцэрта цвёрда вырашылі прысвяціць сябе кампазіцыі, рыхтавацца да паступлення ў Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю імя А. В. Луначарскага. І добра, што сярод слухачоў былі і выкладчыкі гэтай ВУ, зацікаўленыя ў адборы таленавітай моладзі.

Для навучніцаў жа і выкладчыкаў вучылішча канцэрт стаў сур'ёзным экзаменам і дэклімам творчым стымулам.

Л. ШКОЛЬНИКАУ.

У САЮЗЕ АРХІТЭКТАРАЎ БССР

Адбылося пасяджэнне праўлення Саюза архітэктараў БССР, на якім разгледжана пытанне «Аб правядзенні чарговага XII з'езда архітэктараў Беларусі».

На пасяджэнні вызначаны тэрмін правядзення з'езда (ён адбудзецца 24—26 верасня), зацверджаны яго парадак дня, нормы прадстаўніцтва дэлегатаў, праграма падрыхтоўкі да з'езда.

На пашыраным пасяджэнні прэзідыума праўлення СА БССР абмеркавана пытанне «Фарміраванне архітэктурнага аблічча станцыі Мінскага метрапалітэна». У ім прынялі ўдзел члены прэзідыума, старшыні творчых камісій Саюза архітэктараў, спецыялісты праектных арганізацый «Мінскпраект», «Белдзяржпраект», «БелНДІгорадабудаўніцтва», прадстаўнікі Саюза мастакоў БССР, архітэктары і мастакі — аўтары праектаў станцыі метро.

Удзельнікі пасяджэння выказалі прапановы прадоўжыць грамадскае абмеркаванне праектаў станцыі метро, аб'явіць конкурс на лепшы праект стан-

цыі другой чаргі метрапалітэна.

У мінскім Доме архітэктараў прайшлі творчыя справаздачы праектных арганізацый мінскіх філіялаў «Ленгипрамсамалпрома» і «Белгипрабясінтэза», налетывамі якіх спраентаваны многія прадпрыемствы мясной і малочнай прамысловасці.

Творчая справаздача, якой папярэднічала выстаўка праектаў лепшых работ гэтых праектных арганізацый, паспрыяе доўгаму ў рабоце над новымі праектамі.

У мінскім Доме архітэктараў адбыўся вечар з нагоды 70-годдзя з дня нараджэння і 45-годдзя творчай дзейнасці заслужанага архітэктара БССР В. Волчана. Слова пра юбіляра сказаў намеснік старшыні праўлення Саюза архітэктараў БССР Ю. Градаў.

Павіншаваць В. Волчана прыйшлі прадстаўнікі шмалікіх праектных арганізацый Беларускай сталіцы, а таксама калегі, сябры па рабоце.

Тут жа, у Доме архітэктараў, адкрыта вялікая выстаўка твораў юбіляра.

Р. ПАДНЕВІЧ.

НАМ ПІШУЦЬ

У АДДЗЕЛЕ МАСТАЦТВА ВІЦЕБСКАГА АБЛАСНОГА КРАЯЗНАУЧАГА МУЗЕЯ эканануецца персанальная выстаўка віцебскага фатографа Г. Бліцкага «Радзіма, праца, мір». Дзесяці фотаздымкаў, фотоплакатаў, рэпартажаў і нарысаў расказваюць пра барацьбу ваяцкіх людзей за мір, пра ветэранаў вайны і працы, важныя падзеі ў жыцці рэспублікі.

А. АРСЕНЬЕУ.

УРАЧЫСТЫЯ МЕЛОДЫІ ЗАПОУНІЛІ ПЛОШЧУ ЛЕНИНА, ВУЛІЦЫ САВЕЦКУЮ, ТАУЛАЯ, ПЕРАМОГІ. Традыцыйнае гарадское свята музыкі прыгнугла ўвагу соцыяльнаму лічэнню. Аркестры выканалі творы Б. Аляксандрава, В. Макравусава, А. Пахмутавай і іншых кампазітараў.

Ганаровымі граматамі аргкамітэта свята ўзнагароджаны духавыя аркестры музычнага вучылішча, парку культуры і адпачынку, Дома піянераў і школьнікаў, аўтковай фабрыкі і калектывы іншых прадпрыемстваў і навучальных устаноў.

А. СТАДУБ.

У ДОМЕ АДПАЧЫНКУ «БУГ» (БРЭСЦКАЯ ВОБЛАСЦЬ) ПРАЙШОУ КІНАЛЕКТОРЫЙ на тэму: «Кінематограф змагаецца за мір». Яго адкрыла доктар філагічных навук Е. Бондарова. Лекторы суправаджаўся дэманстрацыяй фрагментаў з лепшых кінафільмаў на ваенную тэму.

Я. ГАВАРУШКА.

ВЯЛІКАЯ ПАПУЛЯРНАСЦЮ КАРЫСТАЕЦА НА МАЛАДЗЕЧАНСКАЙ ФАБРЫЦЫ МУЗЫЧНЫХ ІНСТРУМЕНТАЎ ДУХАВЫ АРКЕСТР. Ён з'яўляецца дыпламантам першага Усесаюзнага фестывалю самадзейнай творчасці.

У аркестры іграюць слесары і фрэзероўшчыкі, сантэхнікі і зборшчыкі, кантралёры і наладчыкі—рабочыя і інжынерна-тэхнічныя работнікі. Сярод іх перадавікі вытворчасці А. Рудкоўскі, С. Мядзвецкі, Я. Сушко і многія іншыя. Кіруе аркестрам ветэран фабрыкі С. Жабінскі.

І. ГАЛУБОВІЧ.

У ПАЛАЦЫ КУЛЬТУРЫ ТЭКСТЫЛЬШЧЫКАЎ АРШАНСКАГА ОРДЭНА ЛЕНИНА ЛЬНОКАМБІНАТА адбыўся конкурс выканаўцаў сучаснага бальнага танца, у якім прынялі ўдзел танцоры Віцебска, Гомеля і Оршы.

Кампетэнтнае журы аднадушна прызнала пераможцамі тры пары аршанскіх танцораў. Першае месца занялі Валанціна Яўменавіч і Уладзімір Бакуновіч, другое — Надзея Ханукаева і Сяргей Маскальчук, трэцяе — Надзея Міхаленкава і Сяргей Карначоў. Усе яны выхаванцы бальнай студыі «Спектр» Палаца культуры камбіната. Конкурсны бальнага танца ў Оршы сталі традыцыйнымі. Яны спрыяюць росту выканаўцаў майстэрства танцораў, папулярызацыі сучасных бальных танцаў.

М. ПАНИМАШЧАНКА.

У залах Літоўскага дзяржаўнага мастацкага музея адкрыта выстаўка твораў беларускага мастака Міхася Сеўрука.

На выстаўцы прадстаўлены работы, якія дэманстраваліся на першай персанальнай выстаўцы мастана ў мінскім Палацы мастацтваў у сакавіку 1980 года.

На здымку: персанальная выстаўка М. Сеўрука ў Вільнюсе адкрывае дырэктар Літоўскага дзяржаўнага мастацкага музея Будрыс Раман Казіміравіч.

Фота В. ДУБІНКІ.

НЕ ЗАРАСТАЕ НАРОДНАЯ СЦЕЖКА...

Гэта стала ўжо добрай традыцыяй — штогод, у сярэдзіне чэрвеня, да помніка Янку Купалу ў мінскім скверы, які носіць імя неўміручага песняра, збіраюцца тысячы мінчан і гасцей беларускай сталіцы на літаратурнае свята «Палымнае сэрца паэта».

Прайшло яно і сёлета. Зноў да падножжа помніка паэту былі ўскладзены вянкi і букеты жывых кветак, зноў гучалі словы шчырай павагі і ўдзячнасці таму, хто выказаў запаветнае жаданне беларусаў «людзьмі звацца».

Любоў да Беларусі — асноўнае ў творчасці Я. Купалы. Ён, гэтай любоўю, жыў ён усё сваё жыццё, яе пранёс праз гады. Не выпадкова ў адным са сваіх твораў паэт прызнаваўся, што ёсць у яго спадчына, якая завецца «старонкай роднаю».

Згадкай пра верш Я. Купалы «Спадчына» і пачаў сваё выступленне Сяргей Грахоўскі, што адкрыў і вёў свята.

Ля мікрафона — Мікола Хведаровіч, адзін са старэйшых беларускіх паэтаў і адзін з тых, наго ў свой час заўважыў Іван Дамінікавіч сярод творчай моладзі. Сёння словы М. Хведаровіча адрасуюцца яму, літаратурнаму настаўніку:

Я ведаю Янку Купалу.
Яшчэ над калыскай спявала
Матуля мне песні аб волі.
У жніўную спёку
на полі,
Над беднай палоскаю вузкай
Гучаў гэты спеў беларускі
«Я не помню свету без Купалы,
без трывожна-юных арлянят.
Мне б, напэўна, сонца не хапала,
каб не селу ён сваіх зярнят» — прызнаецца і Эдзі Агняцвет.

У жыцці і творчасці паэта ўвасоблена ўсё самае лепшае — чысціня, сумленне, што характэрна беларускаму народу ўвогуле, — выступае народны мастак Беларусі, аўтар помніка паэту Анатоль Анікейчык.

З увагай слухаюць прысутныя пляменніцу песняра, дахвальніцу фондаў Літаратурнага музея Янку Купалы Ядвігу Раманоўскую.

Пра свае сустрэчы з народным песняром успамінаюць былы дырэктар Палескага рабфана, што працаваў на Любаншчыне, Пётр Грышановіч і студэнт гэтай навучальнай ус-

тановы Сямён Харно. І зноў лунае ў парку пазычанае слова. Выступаюць лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янку Купалы Мікола Аўрамчык, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Уладзімір Някляеў...

А потым былі песні, якія змяняліся харэаграфічнымі нумарамі. Гэта паказвалі сваю праграму самадзейныя артысты Палаца культуры Бельсаўпрофа і студэнты Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута.

А. ВІШНЕУСКІ.

На здымках: свята паэзіі вядзе Сяргей Грахоўскі; выступілі танцавальны ансамбль «Равеснік» Палаца культуры Бельсаўпрофа.

У САЮЗНЫМ ДРУКУ

«Шчасце — быць чалавекам» — слова В. Віткі пра вялікага педагога сучаснасці Васілія Аляксандравіча Сухамлінскага, якое змешчана ў шостым нумары часопіса «Детская литература». З павагай і захваленнем гаворыць аўтар пра свае сустрэчы з Сухамлінскім, пра значнасць таго, што зрабіў ён у справе выхавання падрастаючага пакалення.

Сярод твораў, прысвечаных 35-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, якія прапануе чытачам часопіс «Знамя», і вершы Р. Барадулліна ў перакладах І. Бурсава і Н. Кісліка.

Нізка вершаў П. Броўкі «Размова з сябрамі» ў перакладзе В. Карчагіна друкуецца ў шостым нумары часопіса «Знамя». В. Новікаў у артыкуле «Герой нашага часу», які прапануецца пад рубрыкай «Літаратура і жыццё», разглядае творчасць І. Мележа, звяртаючы асаблівую ўвагу на кнігу «Завей, снежань».

Чарговы выпуск штогодняга альманаха «Сузір'е», які выходзіць у выдавецтве «Дніпро», прысвечаны 110-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. У ім змешчаны творы пісьменнікаў старэйшых пакаленняў, а таксама ўдзельнікаў VII Усеаюзнай нарады маладых пісьменнікаў, у творчасці якіх адлюстравана тэма Леніна, рэвалюцыі, партыі.

З беларускіх аўтараў у альманаху прадстаўлены паэты Р. Барадуллін, С. Законнікаў, У. Някляеў, паразяік А. Дудараў.

Чытач мае магчымасць пазнаёміцца таксама з рэспублікацыйнымі лепшымі твораў савецкіх мастакоў, скульптараў, якія ўвайшлі ў Ленінскае Сярод IX — вядомая работа З. Азгура «Ленін з дзяўчынкай».

Значная частка матэрыялаў пятага нумара часопіса «Дружба народов» мае непасрэдную сувязь з літаратурнай практыкай і жыццём Савецкай Беларусі. Пад рубрыкай «Мастацкі пераклад: праблемы і меркаванні» з артыкулам «Школа, маштаб, узровень» выступае В. Казько. Ён гаворыць аб адказнасці перакладчыка, аб працы над аўтарызаванымі перакладамі.

У раздзеле «Бібліяграфія» змешчаны рэцэнзіі Л. Лазарана на апавесць В. Быкава «Пайсці і не вярнуцца», В. Канецкага на «Блакадную кнігу» А. Адамовіча і Д. Граніна. Тут жа У. Варшчукоў у рэцэнзіі на кнігу Л. Івановай «Сучасная савецкая проза аб Вялікай Айчыннай вайне» адзначае вялікі ўклад беларускіх пісьменнікаў у адлюстраванне гэтай важнай тэмы.

«...ваенная проза становіцца ўсё цікавейшай — і праблемацкай, і ўзроўнем даследавання жыцця, і глыбінёй пранікнення ў чалавечую псіхалогію» — такі вывад робіць у артыкуле «Чужога гора не бывае...» Л. Фінк, звяртаючыся і да твораў І. Мележа, А. Адамовіча, В. Быкава, І. Навуменкі.

Крытык Уладзімір Воранаў у пятым нумары часопіса «Октябрь», аналізуючы ў артыкуле «Новая хваля ваеннай прозы» творы апошніх гадоў пра Вялікую Айчынную вайну, адзначае і апавесць А. Адамовіча «Карнікі».

У пятым нумары часопіса «Театр», прысвечаным 35-годдзю Перамогі, народны пісьменнік Беларусі А. Макаёнак успамінае аб удзеле ў вайне, разважае аб адлюстраванні ваеннай тэмы ў яго творчасці.

В. Розаў у гэтым жа нумары рэцэнзуе кнігу І. Вішнеўскай «Камедыя на арбіце», прысвечаную творчасці А. Макаёнка, якая аналізуецца ў кантэксце сучаснай савецкай драматургіі.

У АБ'ЕКТЫВЕ — ГОСЦІ

стаўлена ў тэатры імя Станіслаўскага таксама нядаўна (рэжысёр Р. Тумінас). У ролі галяўнага героя — Цітана Гары — заслужаны артыст РСФСР М. Салант (здымак 2). Многіх глядачоў у гэтым спектаклі кранаюць дыялогі Цітана і пані Яворскай. Выканаўцу яе ролі, заслужаную артыстку РСФСР Р. Быкаву фотааб'ектыў падпіліваў у час сустрэчы станіслаўцаў з беларускімі тэлегледачамі (здымак 3).

Нават самыя пераборлівыя тэатралы знаходзяць у чэрвеньскай афішы Мінска штосці «для сябе». Гэта і зразумела: нашы госці, Маскоўскі драматычны тэатр імя К. С. Станіслаўскага, уключылі ў гастрольны рэпертуар больш чым дзесяць твораў. Колькі прасторы для глядацкіх уражанняў, меркаванняў, спрэчак! Розныя імёны драматургаў, розны «узровень» спектакляў (ад «ветэранаў» рэпертуару — «Антыгоны», «Прадаўца данджу», знаёмых мінчанам па ранейшых гастрольх станіслаўцаў, — да прэм'еры «Сірано...»). Розная рэжысура, розныя анцёрскія індывідуальнасці... Нататкі крытыка пра гастролі масквічоў будзе змешчаны ў «Ліме» пазней. А сёння прапануем вось такі мініяцюрны фотавернісаж А. Дзмітрыева.

«Сірано дэ Бержэран» Э. Растана ў пастаноўцы Б. Марозава — прэм'ера тэатра. Маладая рэжысура, «перачытваючы» класіку, шукае і прапануе часам свежы, своеасаблівы погляд на яе хрэстаматыійныя героі. У арыгінальным, зусім сучасным абліччы паўстае паэт Сірано, увасоблены артыстам С. Шануравым (здымак 1). Дарэчы, гэтага выканаўцу прыгледзеце адрозна тых, хто глядзеў чатырохсерыйную кінаэпапею «Смак хлеба» — з С. Шануравым у адной з галяўных роляў.

Паралельна з прэм'ерай «Сірано...», якую госці паказваюць на сцэне акруговага Дома афіцэраў, праходзіць гэтымі днямі ў Палацы культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча спектакль «Мелодыя для паўліна». П'еса О. Заградніка па-

Бэмс — такая мянушка ў аднаго з персанажаў п'есы В. Слаўніна «Дарослая дачка маладога чалавека», пастаўленай А. Васільевым. Твар анцёра-выканаўцы павінен быць знаёмы многім: А. Філозаў нярэдка здымаецца ў кіно (фота 4). Якім зусім нядаўна ў рэцэнзіі на беларускіх кінематографістаў «Дзікае палляванне караля Стаха» работа А. Філозава ў ролі Гацэвіча адзначалася сярод анцёрскіх удач.

С. ВЕТКА.

ДА ЮБІЛЕЮ ПЕСНЯРА

Драматычны калектыў Гомельскага Палаца культуры будаўнічой рытуе інсцэніроўку па вершах, паэмах, драматычных творах Янку Купалы, прысвечаную 100-годдзю з дня нараджэння песняра беларускага народа. Спектакль складуць дзве часткі: «Народ у сэрцы песняра» і «Песняр у сэрцы народа».

А днямі самадзейныя артысты паказалі сцэнічны жарт «Прымакі» і урывак з п'есы «Паўлінка» ў калгасках «Авангард» Буда-Кашалёўскага раёна і імя Фрунзе Добрушскага раёна. Хлеббаробы цёпла сустрэлі выступленні драматычнага калектыву, які ўзначальвае рэжысёр Мікола Макароў.

А. ШЫРОКІ.

ВОЗЬМУЦЬ У ЖЫЦЦЁ

Эдуард Безбард і сам здзіўляецца, як гэта ён надумаўся аднойчы ўзяцца за аловак. Відаць, недзе ў душы спявала спела такая патрэба. Як бы там ні было, але настаўнік беларускай мовы і літаратуры мінскай школы № 79 пачаў малаваць упарта і многа. А потым пачаў спрабаваць і рэзаць па дрэве.

Неяк тое-сёе паказаў сваім вучням. Падумаў: мо гэтак жа нечакана абудзіцца пакуль што неспазнаваная здольнасць у дзяцей. І не памыліўся — хлопцы вывазцаць... Зараз у музеі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва СШ № 79 на відным месцы вісіць работа Сяргея Дзятлоўскага «Галава каня». Работа найўнялая, аднак жа — яна была першай. З яе пачалася антыўная творчасць групы разьбяроў васьмага класа, які вёў Эдуард Уладзіміравіч. А сёння больш чым трыццаць школьнікаў 5—10 класаў з захваленнем займаюцца ў гуртку. З іх работ у школе створаны сапраўдны музей прыкладнага мастацтва, у якім больш за сто экспанатаў. Музею адведзены спецыяльны класы пакой.

Многія работы юных майстроў рэзка выстаўляліся на шматлікіх вучнёўскіх выстаўках. Есць і першыя ўзнагароды.

ды. Дыпламамі трэцяй ступені Міністэрства асветы БССР адзначаны работы Валодзі Шакуна і Ігара Коршуна на выстаўцы выяўленчай і дэкаратыўна-прыкладнай творчасці навучэнцаў «Хай заўжды будзе сонца!». На рэспубліканскіх выстаўках экспанаваліся работы Валодзі Казлова, Сяргея Драздоў і многіх іншых. Ненаторы твораў школьнікаў адабраны на міжнародную выстаўку.

Работы, прадстаўленыя ў музеі, напоўнены дзіўнай фантазіяй юных мастакоў. Тут сабрана вялікая калекцыя самых розных масан, тут фантастычныя казачныя вобразы, ілюстрацыі да твораў беларускіх пісьменнікаў. Саша Гурывіч, напрыклад, па-свойму ўбачыў сцэну «На прывале» паводле апавядання Міхася Лынькова «Над Бугам». Валодзі Шакуна прывабіў вобраз Тапуры, створаны Эдуардам Самуйлёнкам...

Канечне, не ўсе ўдзельнікі школьнага гуртка абавязкова стануць мастакамі. Пакуль што толькі Ігар Коршун збіраецца паступаць у Бабруйскае мастацкае прафтэхвучылішча № 15. Але разуменне прыгожана, добрага, адчутае і спазнае тут, застанецца з імі назавешчы.

А. ФЕДАРАУ.

БРЭХТ У ОПЕРЫ

Актualнасць тэмы вызначае новую оперу заслужанага дзеяча мастацтваў БССР С. Картэса. Напісана яна паводле добра вядомага антываеннага твора Б. Брэхта «Матухна Кураж і яе дзеці». Гэта першая ў савецкім мастацтве спроба перакласці брэхтаўскую драматургію на мову опернага тэатра. Мастрыял атрымаў своеасаблівае музычнае вырашэнне: побач з трагічнымі інтанацыямі — іронія, востры гумар, выкрывалы сарказм... Над лібрэта працаваў У. Халіп (адзін з аўтараў лібрэта першай оперы С. Картэса «Джардана Бруна») і рэжысёр С. Штэйн.

«Матухнай Кураж» ужо зацікавілі некаторыя творчыя калектывы краіны. Днямі новы твор быў абмеркаваны і ўхвалены мастацкім саветам Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Ён прыняты да пастаноўкі на будучы год у Свярдлоўскім тэатры оперы і балета. (Музычным кіраўніком прызначаны галяўны дырыжор тэатра Я. Колабаў, рэжысёр — народны артыст БССР С. Штэйн, мастак — масквічка А. Канжнікова, вядомая беларускаму глядачу па рабоце ў спектаклі «Севільскі цырульнік»).

ПАЕЗДКА БАБРУЙЧАН У ПОЛЬШЧУ

З паездкі ў Польшчу вярнуліся два народныя калектывы — харавая капэла вытворчага аб'яднання «Беларусьгуматэхніка» і вакальны ансамбль «Вяснянка» механіка-тэхналагічнага тэхнікума. Яны пабывалі ў гарадах Улацлавеву, Торуні, Познані і Варшаве.

Капэла выступіла ў Палацы Улацлавецкага ваяводства на вечары, прысвечаным 35-годдзю Перамогі над фашысцкай Германіяй, а «Вяснянка» — у клубе моладзі ў горадзе Торуні. Калектывы далі сумесны канцэрт у Варшаве ў Доме культуры і на-

В. ЗЯМСКОУ.

**ТЭАРЭТЫКІ - ЛІТАРАТУ-
РАЗНАУЦЫ,** здаецца, і да гэтага часу яшчэ не прыйшлі да агульнай згоды наконт таго, чым жа лічыць сатырычную і гумарыстычную творчасць: ці асобным родам літаратуры (ёсць і такая думка), ці толькі пэўным відам або нават жанрам, ці проста спецыфічным спосабам адлюстравання рэчаіснасці, своеасаблівае і сутнасць якога — у асмяянні, у адмаўленні або сцвярдзенні гэтай рэчаіснасці пры дапамозе смеху.

Не ўдаючыся ў тэорыю, скажам, што мы ў сваім працоўным жыцці, у штодзённай практыцы ўвогуле правільна разумеем і ўяўляем, што гэта такое — сатыра і гумар, і гэтага практычнага разумення нам дастаткова. Мы ведаем, што смех сатырычны — гэта смех знішчальны, бясплітасны, бескампромісны, мэта якога — поўнае, безагаворачнае адмаўленне заган. Таму на яго ўзбраенні і з'едліва, забойчая іронія, і яе вышэйшая ступень — сарказм. Сатыра выкрывае і адмаўляе такія загані, якія з'яўляюцца небяспечным для грамадства злом, і адмаўляе іх адкрыта, тэндэнцыйна, непрымірыма, у імя сцвярдзення высокага грамадскага ідэалу. Паміж пісьменнікам-сатырыкам і прадметам ці аб'ектам асмяяння — пераходная мяжа, бездань.

Іншы характар мае смех гумарыстычны — смех, які не адмаўляе, а сцвярджае, у якім пераважаюць станоўчыя адносіны да прадмета асмяяння (хоць гэта не значыць, што такі смех — зусім бяскрыўдны). Гумарыстычны смех датычыць звычайна тых заган, пра якія можна сказаць, што яны з'яўляюцца працягам нашых добрачыннасцей. У гумары вонкава камічнае спалучана з унутрана станоўчым, сур'ёзным. За дзівацкімі, недарэчнымі, смешнымі ўчынкамі і паводзінамі гумар прымушае нас бачыць сур'ёзнае і думаць, задумацца аб гэтым сур'ёзным — усур'ёз. Гумар як эстэтычная з'ява ці катэгорыя, бадай што, больш складаная, у параўнанні з сатырай яго смехавая гама шырэйшая. Адносіны гумарыста да прадмета смеху больш блізкія, асабістыя, можна сказаць — больш інтымныя, і сам смех рознічыны на абавязковае ўзаемаразуменне, на тое, што гэтая форма крытыкі (а гумар — крытыка таксама!) не прынізіць і не абразіць, а наадварот — дапаможа чалавеку ў разуменні сваёй чалавечай годнасці стаць вышэй.

Грамадская функцыя сатырычнага і гумарыстычнага смеху ў літаратуры была зразумета і ацэнена даўно. Гаворачы словамі Маркса, смех глы патрэбен «для таго, каб чалавецтва весела расставалася са сваім мінулым», а такое расставанне — непазбежнае, бо гісторыя грамадства развіваецца так, што яна пастаянна павіна «несці ў магілу састарэлыя формы жыцця». Сусветная мастацкая літаратура дала геніяльныя ўзоры творчасці, пазначаныя гэтым асаблівым дарам. Дастаткова прыгадаць імя Сервантэса і Рабле, Мальера і Свіфта, Грыбаедава і Гоголя, Салтыкова-Шчадрына і Чэхава, Марка Твэна і Гашака і многіх многіх іншых, менш значных, але таксама выдатных майстроў «смеху», стваральнікаў сатырычных і гумарыстычных вобразаў.

Бадай што ў кожным народзе вельмі высока цэнніцца лячэбна-тэрапеўтычная функцыя смеху, яго здольнасць лячыць чалавека і грамадства ад заган, ачышчаць грамадскую свядомасць ад розных перажыткаў, ад усялякага шкоднага для нармальнай жыццядзейнасці арганізма баласту. Гэта ж трэба сказаць і пра нас, беларусаў, пра нашу даўнюю традыцыйную любоў да вяцлага, да сціплага, насмешлівага слова — любоў, што стала рысай нашага нацыянальнага характа-

ру і, натуральна, неад'емнай якасцю беларускага фальклору і літаратуры. Якасцю, якая прызнана і па вартасці ацэнена ў свеце. Цяжка назваць больш-менш значнае ў нас літаратурнае імя, чья творчасць не выявіла б у той ці іншай меры схільнасць да дабрадушнага або з'едліва-іранічнага смеху. Згадаем ананімныя пазмы «Тарас на Парнасе» і «Энеіда на выварат», камедыі Дуніна-Марцінкевіча, вершы, пазмы і апавяданні Багушэвіча, камедыі, вершы і байкі Купалы, пазмы «Новая зямля», апавяданні, у тым ліку вершаваныя, аповесці і вершы Коласа, раманы, аповесці і апавяданні Чорнага, апо-

склаліся і ў Саюзе пісьменнікаў, і ў рэдакцыях і выдавецтвах, і ў нашай літаратурнай грамадскасці наогул. Адносіны гэтыя такія, што ў цэлым, бадай, заслугоўваюць іменна сатырычнай ацэнкі, бо гумарам тут, відаць, не абыдзешся: гумар — гэта смех дабрадушны, гэта ўсмешка нясласная, прабачлівая, даравальная, а тут — адносіны такія, што ні прабачыць, ні тым больш мірыцца немагчыма. Нельга, каб такая эфектыўная ідэалагічная зброя недаацэньвалася і апыналася па-за ўвагай літаратурнай грамадскасці. А між тым, публічных, у друку, творчых размоў і дыскусій па праблемах сатыры

якое таксама не стаіць на месцы, у якім працягваецца пачатак Кастрычнікам працэс рэвалюцыйнага пераўтварэння асноўнага жыцця, усё глыбей і глыбей захопліваючы сферы грамадскай псіхалогіі і маралі, — тыя сферы, з якімі ў першую чаргу мае справу пісьменнік.

Яшчэ на зары Савецкай улады У. І. Ленін, маючы на ўвазе жулікаў, дармаедаў і хулігану, з вялікім гневам пісаў: «Ніякай літасці гэтым ворагам народа, ворагам сацыялізму, ворагам працоўных. Вайна не на жыццё, а на смерць... вайна жулікам, дармаедам і хуліганам. ...Усякая слабасць: усякія хістанні, усякае сентыменталь-

куткі ўнутранага свету чалавека, узвышаць яго духоўныя патрэбнасці, дапамагаць кожнаму збаўляцца ад тых або іншых недахопаў, у тым ліку і ад такіх, якія да пары да часу не выяўляюцца. Мне аб гэтым ужо даводзілася гаварыць, і я паўтараю толькі таму, што ў гэтым наярэдку робіцца ў нас яшчэ вельмі мала. А праблема сур'ёзная».

А праблема — вельмі сур'ёзная, і, зразумела, мае самае непасрэднае дачыненне да працы пісьменніка, да яго грамадзянскіх абавязкаў. Мне нават здавалася, калі я чытаў вышэйпададзеныя словы тав. П. М. Машэрава, што яны ў першую чаргу адрасаваны нам, работнікам літаратуры, перш за ўсё звернуты да нашага грамадзянскага сумлення. Бо хто ж павінен «высвечваць усе куткі ўнутранага свету чалавека» і «узвышаць яго духоўныя патрэбнасці», хто павінен «дапамагаць кожнаму збаўляцца ад тых або іншых недахопаў», як не майстры мастацкага слова? Яснай яснага, што на літаратуру ў гэтым сэнсе ўскладаецца агромністая задача. І, можа быць, асабліва — на літаратуру сатырычную і гумарыстычную. Наводзім літаратара, калі ён сапраўдны грамадзянін, не можа чуцца вызваленым ад гэтага абавязку, не можа не ўспрыняць пастаўленую партыяй задачу як задачу свайго сумлення, не можа не ўгадняць з ёю сваю творчую праграму.

І вось калі думаеш аб гэтым, міжволі і з горыччу ў душы мусіш прызнаць, што ў нечым мы не адказваем на патрабаванні жыцця ў поўную сілу, так як належыць, і ў прыватнасці — зусім недастаткова выкарыстоўваем у баявым арсенале літаратуры такую зброю, як сатыра і гумар. Я хацеў бы, напрыклад, назваць яркія і моцныя сатырычныя творы, скіраваныя на выкрыццё зла і небяспечных заган чалавечых, — сатырычныя раманы, аповесці, кнігі апавяданняў, пазмы, зборнікі вершаў, але — назваць няма чаго. Я падкрэсліваю: **яркія і моцныя творы**, таму што сякай-такая «смешная» прадукцыя сяды-тады паяўляецца, а яшчэ больш паяўляецца сатырычнай і гумарыстычнай імітацыя; але ж імітацыя — гэта шанамства, а не сапраўднае лячэнне ад хвароб.

Нельга, вядома, паверыць, што ў нас проста зьяліся сатырычныя таленты. Не кажучы пра новыя пакаленні пісьменнікаў, жывуць і пішуць старэйшыя таварышы, якія каля чвэрці стагоддзя таму ўжо бліскучыя ўзоры сатыры і гумару друкавалі ў газетах, у часопісах і кніжках! Сёння ж іх сфера камічнага як быццам не цікавіць або цікавіць зусім мала. Што ж датычыць маладзёжных таварышаў, многія спрабуюць далучыцца да цэлу смехатворцаў і працаваць у ім, але іх цікавасць да камічнага ў большасці выпадкаў вельмі абмежаваная і павярхоўная, неглыбокая.

Так, нашай сённяшняй сатырычна-гумарыстычнай творчасці можна ў гэтым сэнсе прад'явіць сур'ёзныя патрабаванні. Напрыклад, ёй вельмі не хапае сацыяльнасці, найчасцей яна не выходзіць за межы сямейнага побыту і праблем гаспадарання.

Паводле Гётэ, ні ў чым так не выяўляецца характар людзей, як у тым, што яны знаходзяць смешным. Гартуючы нашы зборнікі гумару, сатырычныя старонкі часопісаў і газет — часцей за ўсё бачым досціпы на адны і тыя ж сюжэты: сямейныя непаладкі і непаразуменні, асабліва ж — з удзелам цешчы. Таўшчэзную анталогію можна склаці з гумарыстычных твораў пра цешчу! Вось і думаеш пра «характар людзей», што збаўляюцца гэтакім смехам, пра іх маральны ўзровень і духоўны гарызонт.

весці і апавяданні Лынькова і многіх-многіх іншых... Колькі на старонках іх твораў камічных сітуацый і эпизодаў, колькі іроніі і гумару, колькі сатырычных, гратэскных вобразаў! Я ўжо не кажу пра такі выключны, незвычайна яркі сатырычны талент, якім ёсць у нашай літаратуры Кандрат Крапіва. У ліку тых, хто і сёння не-не ды і пакарыстаецца «зброяй смеху», — Пімен Панчанка і Янка Брыль, Максім Танк і Максім Лужанін, Кастусь Кірэнка і Аляксей Зарыцкі. Так, хоць Панчанка — лірык, але іронія і гумар — абавязковыя эмацыянальныя фарбы бадай што яго кожнай кнігі. Не назавеш чыстым «смехатворцам» і Брыль, але яго «Ніжнія Байдуні» прагучалі гумарыстычным выбухам такой сілы, якой даўно не ведала наша проза. Часта звяртаюцца да сатыры і гумару Р. Барадулін (у пазіі) і П. Місько (у прозе). Ёсць і маладзёжныя таварышы, якія выяўляюць задаткі ў выяўленні камічнага (напрыклад, аўтар цікавай камічнай аповесці «Бацька ў калаўроце» Р. Семашкевіч).

І ўсе ж я павінен без засмучэння канстатаваць, што ў цэлым наша літаратура як бы пачала паступова траціць гэтую зойздросную здольнасць — смяяцца. Усё радзей і радзей спатыкаеш і адчуваеш ачышчальную сілу смеху ў кнігах прозы і пазіі, на старонках часопісаў і газет. Хіба што толькі ў галіне драматургіі маюць некалькі іншых: па-ранейшаму верны сабе Андрэй Макаёнак, які зноў і зноў звяртаецца да жанру сатырычнай камедыі, плённа шукаюць сябе ў гэтым жа кірунку М. Матукоўскі, А. Петраскевіч і іншыя драматургі.

Чым тлумачыцца пэўны спад сатырычнай і гумарыстычнай плыні ў нашай літаратуры — пытанне не простае, разабрацца ў прычынах гэтай з'явы належным чынам і ўсебакова — справа гонару нашых крытыкаў і літаратуразнаўцаў. Мне ж бы хацелася тут паказаць толькі на адну акалічнасць, не творчага парадку, якая, па маім перакананні, садзейнічае гэтаму непакладанаму спаду, і ўжо ва ўсякім разе не спрыяе ажывленню і росквіту сатырычна-гумарыстычнай творчасці ў нашай літаратуры. Маю на ўвазе тыя адносіны да сатыры і гумару, якія

і гумару не вядзецца. На сходах секцый і пленумах, нават на нашых пісьменніцкіх з'ездах сатыра і гумар або зусім абмяняюцца або атрымліваюць увагу — палавіну аднаго абзаца. (Прыгадаем, каб не залезці далёка ў гісторыю, наш апошні, 7-ы з'езд...) Анталогія «смеху» ў нас да гэтага часу няма (хоць, напрыклад, у маёй бібліятэцы — тры такія анталогіі, выдадзеныя ў апошні час балгарскімі сябрамі). Сур'ёзных навуковых даследаванняў на гэту тэму — няма таксама. На літаратурную прэмію кнігі сатыры і гумару нават не вылучаюцца. Конкурсаў на лепшы сатырычны ці гумарыстычны твор у жанрах прозы і пазіі не абвешчаецца. «Вожык» у сваёй бібліятэцы за год выдае ўсяго 6 кніжачак, хоць можна было б выдаваць 24 — да кожнага нумара, ці ва ўсякім разе хоць 12, каб сатырыкі і гумарысты мелі большую магчымасць друкавацца. Бо будзем шчырымі: пісаць і думаць «а куды я з гэтым напісаным пайду? дзе яго дзену? хто яго надрукуе?» — цяжка.

Па тым, якія адносіны ў нас да сатырычнай літаратурнай творчасці, можна было б меркаваць, што ў нашым грамадстве ўжо няма нявырашаных сёцывальных, маральна-этычных і іншых праблем, што ў нас ужо няма чаго і каго падвргаць «ювеналаву бічу» — няма перажыткаў, заган і недахопаў і няма носьбітаў гэтых перажыткаў і заган, няма ўжо з чаго і з каго смяяцца. Па-першае, трэба ведаць, што такога ідэальнага становішча ніколі не будзе: пакуль чалавецтва існуе, яно будзе развівацца, ісці наперад, і заўсёды жыццё будзе нараджаць больш высокія грамадскія ідэалы, а тое, што ім не адпавядае, будзе рабіцца прадметам асмяяння, становіцца спажывым харчам для сатыры. Свядомасць чалавека, яго духоўны ўзровень, яго мараль, яго погляд на дабро і зло будзе непазбежна мяняцца, і тое, што сёння здавалася дабрачыннасцю і амаль долесцю, заўтра можа здацца недарэчным і смешным.

Значыць, дакуль будзе існаваць чалавецтва, датуль будзе існаваць і сатырычны смех, і будзе дапамагаць яму развівацца. Гэта агульная філасофская аксіёма, зразумела, цалкам прыкладнае і да нашага сацыялістычнага грамадства,

нічанне ў гэтых адносінах было б найвялікшым злачынствам перад сацыялізмам».

Думаць, што ў нашай слаўнай працоўнай сям'і падобнае паскуднае сем'я ўжо назаўсёды вядзецца, што ў нашым жыцці мы ўжо канчаткова пахавалі «гэтыя адкіды чалавецтва, гэтыя безнадзейна гнілыя і змярцелыя члены, гэтую заразу, чуму, язву» (словы У. І. Леніна) — было б недаравальнай наўнасцю. Перажыткі ў псіхалогіі людзей вельмі жывучыя, і да таго ж здольныя, пры адпаведных умовах, ажываць і разрастацца. Іх трэба пастаянна выкрываць і даваць ім бой. «Не можа быць перамогі камуністычнай маралі, — гаварыў тав. Л. І. Брэжнеў, — без расунай барацьбы з такімі яе антыподамі, як хцівасць, хабарніцтва, дармаедства, паклёп, ананімкі, п'янства і да т. п. Барацьба з тым, што мы называем перажыткамі мінулага ў свядомасці і ўчынках людзей, — гэта справа, якая патрабуе да сябе пастаяннай увагі партыі, усіх свядомых перадавых сіл нашага грамадства. Названія ў выступленні тав. Л. І. Брэжнева разнавіднасці сацыяльнага зла асабліва добра чуюцца там, дзе не створана грамадская атмосфера неапраўчанасці і непрымірымасці да іх, дзе мае месца беспрынцыпнасць, пануючы мяшчынскі філасофія і абывацельскія настроі. Іменна на гэта звяртаў увагу тав. П. М. Машэраў, калі гаварыў: «Трэба ў цэлым узнімаць маральную сталасць людзей і, дарэчы, настойліва развенчваць тых, хто маскіруецца пад вонкавую прыстойнасць, а па сутнасці жыве не па прынцыпах і нормах нашага сацыялістычнага ўкладу жыцця. У нас няма людзей, якія не п'януць, не крадуць, не парушаюць грамадскага парадку, але жывуць у палоне вузкіх эгаістычных інтарэсаў накіпцельства, мяшчанства, па прынцыпе: мая хата з краю. Іменна такая, фактычна абывацельская пазіцыя асобных груп людзей, у большай ступені паражоных усякага роду скрытымі заганамі, якраз і стварае мікраасяроддзе для выхавання дармаедаў, жулікаў, кар'ерыстаў, падхалімаў і іншых носьбітаў чужых нам нормаў і поглядаў. (...)

Нельга забываць, што высокае прызначэнне маральнага выхавання — высвечваць усе

Нашай сатырычнай літаратуры да крыўднага не хапае глыбіні: яна — канстатывае адмоўныя факты і з'явы, але не ўскрывае прычын, якія іх нараджаюць, не выкрывае філасофію зла. А найпершая ж і найгалюнейшая яе задача іменна ў тым, каб агаліць карэнні зла, развясці філасофію зла, паказаць вытокі, адкуль яно пачынаецца, чаму яно ўзнікае, нараджаецца і чаму яно такое жывучае. Яна сцябае, як лёгкай дзіцячай пужкай, розных дробных злодзеяў, п'яніц і прагульшчыкаў, гультаёў і нядбайцаў, хабарнікаў і распуснікаў і да іх падобных, але не паказвае, дзе, у чым карэнні гэтых людзкіх заган, не паказвае тых умоў, што спрыяюць іх існаванню. Гэтыя ж загані — усёго толькі вонкавае праяўленне з'яў куды больш істотных і куды больш небяспечных. А іменна — такіх з'яў, як бездухоўнасць, цынізм, крывадушша, пошласць, эгаізм, мяшчанская хцівасць. Усё тое іншае, што ляжыць на паверхні і трапляе ў нашы фельетоны і гумарэскі, — паходзіць адсюль — з бездухоўнасці і цынізму, з фальшы і крывадушша, з эгаізму і хцівасці, з беспрычыннасці і подласці. Сярод гэтага зла на першае месца я паставіў бы фальш і крывадушша. Людзей, якія толькі робяць выгляд, што служаць грамадству і нашым камуністычным ідэалам, з'яўляючыся ў сапраўднасці закаранелымі эгаістамі, хцівцамі і прыстасаванцамі, у нас яшчэ, на вялікі жаль, няма. І найбольшая шкода для грамадства, для справы камунізму — ад іх, ад іх жыццёвай філасофіі, якой яны кіруюцца, ад іх гнілой атрутнай маралі, мікрабамай якой яны заражаюць нашу паветра, атмасферу, у якой мы жывём.

Відаць, многім чытачам запамнілася апублікаванае ў «Правде» пісьмо старой камуністкі Е. Платонавай, у якім яна падзялялася сваёй бядой: яе дзеці — дачка і зяць — жывуць фальшывым, крывадушным жыццём. «Муж уступіў у партыю дзеля кар'еры. А пра тое, што я была ў камсамоле, нікому гаварыць не трэба», — так заявіла матчы дачка. «Аднойчы яны сабралі вялікую кампанію, за сталом сядзела і я. Быў расказаны нядобрый анекдот. Пачуўся смех. Насупраць мяне сядзеў сакратар парткома, і, глядзячы яму ў вочы, я сказала: «А анекдот жа махровы». Ён абурываўся: «Я махровы!» Кажу: «Не — анекдот». Тут дачка папрасіла мяне выйсці з пакоя. З той, пары за стол мяне ніколі не запрашалі. А гэты таварыш усё яшчэ кіруе парткомам. За кароткі тэрмін ён змяніў тры кватэры».

Удумаем: толькі які жалівы парадокс! Ганебныя перажыткі мінулага не ў старога чалавека, што нарадзіўся да Кастрычніка, а ў маладых нашых сучаснікаў, што нарадзіліся і выраслі ва ўмовах сацыялізму! Мне здаецца, што самае небяспечнае ў нашым сённяшнім жыцці — вольна гэта. Фальшыцы, крывадушнікі, дэмагогі пралазяць на адказныя пасады і карыстаюцца заваёваным сацыялізму, набыткамі і багаццямі народа.

Страшна, калі чалавек пачынае цаніць выгады фальшы і звыкаецца з імі. Сумна, калі ўчарашні змагар за праўду і справядлівасць сёння дарваўся да карыта або ўчапіўся ротам за салодкае усло, смочка і маўчыць. Страшна і сумна, бо гэта значыць, што зло — перамагло.

Нашай сатыры не хапае злосці, з'едлівасці, яна амаль не ведае сарказму. Гаворачы словамі Івана Мясешкі, вядомага ў гісторыі старажытнай беларускай літаратуры, сатырык па-

вінен «праўдай, як соллю ў вочы кідаць». Так, сатыра — гэта перш за ўсё праўда, і праўда — непрыемная. Што і казаць, для такой сатыры патрэбна, каб у аўтара была смеласць, мужнасць, і не толькі гэта. І не толькі ў аўтара.

Сатыра — такі від літаратурна-мастацкай творчасці, які вельмі многа вымагае ад таго, хто за яе бярэцца, хто асмелываецца прэтэндаваць на прыналежнасць да гэтага роду літаратурнага войска. Справа ў тым, што сатыра — гэта своеасаблівы від грамадскай крытыкі; своеасаблівы — бо ў вобразна-мастацкай форме, тым не менш — гэта крытыка, а значыць заўсёды можна пацікавіцца асобай сатырыка, у сэнсе: «А судзі хто?» І калі ў нашых умовах, у нашым грамадстве пісьменнік наогул павінен быць увасабленнем адзінаства мастака і грамадзяніна, мастака і чалавека, то яшчэ больш справядлівым, мабыць, з'яўляецца гэта патрабаванне ў дачыненні да пісьменніка-сатырыка.

Нашай сатырычна-гумарыстычнай літаратуры не хапае болю, горычы. Смех без болю, без горычы — гэта смех для паляпшэння стравання, гэта — тое казытанне пятак перад сном, якое прапаноўвала Каробачка Чычыкаву — каб хутчэй і мацней заснуць. Гэтакі смех многім даспадобы, яго многія і любяць, і цэняць, і лічаць, што іншага і не трэба. Але ж у гісторыі сусветнай літаратуры да гэтага часу найвышэйшай мы цэннім не той смех, які забаўляе, а той, які прымушае задумацца, ад якога забаліць, ад якога захочацца дапамагчы чалавеку стаць чалавекам. Найбольшая сіла сатыры якраз у тым, што яна прымушае задумацца над сапраўднымі прычынамі зла, пашукаць схаваныя, нябачныя воку механізмы і спружыны гэтага зла.

І яшчэ: нашай сатыры і гумару не хапае тонкасці, інтэлекту, мудрасці ў падтэксе; вельмі часта ў ёй не бачна вынаходлівай работы розуму. Замнога грубаватасці, прамалінейнасці і прымітыўнага выдумкі, дасціпнасці, іроніі. Замнога аднастайнасці жанравых форм, трафарэтных мастацкіх прыёмаў, тэматычных перапеваў. Малавата пошукаў у галіне пазтыкі камічнага, цікавых мастацкіх адкрыццяў і знаходак. Адным словам — думаць нам ёсць пра што. У адным газетным артыкуле я, натуральна, не мог закрануць многіх праблем развіцця сатыры і гумару на сучасным этапе, такіх, як сацыяльная накіраванасць гэтага мастацтва, яго прырода з уласцівымі толькі яму спецыфічнымі формамі адлюстравання рэчаіснасці, а тым больш я не мог звярнуцца да канкрэтнага разгляду сатырычнай і гумарыстычнай творчасці. Мне хацелася перш за ўсё завастрыць увагу на гэтым пытанні, выказаць маё перакананне, што наспела пара, каб прыняць нейкія захавы і паклапаціцца пра ажыўленне сатырычнай і гумарыстычнай літаратурнай творчасці ў Беларусі. І пачынаць, відавочна, трэба з нейкай вялікай і грунтоўнай размовы — ці то на спецыяльным пленуме, ці на агульным сходзе, а можа, і ў друку — на старонках літаратурных выданняў.

У беларускай народнай творчасці ёсць такая старая прымаўка: «Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі». Перафразаваўшы яе, можна сказаць, што мы сваім чытачам у якасці хлеба духоўнага прапануем смех траякі: злосны, добры і ніякі.

Ці не занадта многа «ніякага»?

Ніл ГЛЕВІЧ.

НА ШЛЯХУ САМАВЫЗНАЧЭННЯ

«Сучаснік» — адзін з самых маладых беларускіх штогоднікаў (пачаў выходзіць у 1977 годзе). Тры выпускі гэтага зборніка даюць ужо падставу меркаваць аб тым, наколькі ён спраўляецца са сваёй задачай — абагульняць вопыт бягучага дакументальна-мастацкага летапісу, знаёміць чытача з набыткамі публіцыстычнага года.

Мінулагодні выпуск «Сучасніка» засведчыў, на нашу думку, што больш патрабавальным стаў падыход да ідэйна-мастацкай вартасці публікацый, больш відавочным — імкненне знайсці розныя жанравыя відзмены, новыя сродкі публіцыстычнага адлюстравання жыцця — недзе нават за межамі мастацкага слова.

Прыкладам таму можа служыць фотаразгляд, якім адкрываецца зборнік і дзе акрэсліваецца ўжо ў пэўнай меры абсяг размовы, ствараецца адпаведны ёй эмацыянальны настрой.

Кожны з чатырнаціці фотаздымкаў (адзін з іх вынесены на вокладку) успрымаецца не як адвольная ілюстрацыя, а як фотопубліцыстыка.

Наш сучаснік, яго будні і святы, мары і натхненне, роздзі і непакой адлюстраваны ў здымках «Ствары і здзівіся», «Нафта», «Хлеб», «Мінскае метро, першыя 20 метраў», «Дзеці прыроды», «У свеце гукаў» і інш.

Шырокі погляд на сучасную рэчаіснасць выяўлены і ў лепшых публікацыйных раздзелах «Вякі і пакаленні», «Тваё сёння», «Думаем, раімся, спрачаемся». «Сучаснік-3» прысвечаны шасцідзесяцігоддзю Савецкай Беларусі. Відаць, жаданне адзіна ад стэрэатыпаў у раскрасці тэмы «Сучаснае — мінулае» прывяло да думкі цалкам даверыцца пераканаўчай, часам сапраўды «выбуховай» сіле дакумента, даць магчымасць фактам гаварыць самім за сябе. Менавіта такая роля ў зборніку беларускага хранікальнага летапісу розных гадоў.

Прынцып гістарызму абумоўіў і характар героя-сучасніка ў зборніку. Асэнсоўваючы праблему «Чалавек і час», «Чалавек і грамадства», публіцысты аддаюць перавагу асобе сацыяльна актыўнай, дзейнай у сваёй сувязі з навакольным жыццём. Неад'емнай часткай апавядання пра сучаснасць увайшоў у зборнік нарыс М. Карпенка «Камісарскі сад». У беларускай вёсцы з незвычайнай назвай, таямніца якой паклікала аўтара ў дарогу, жыве нязгасная памяць аб безыменных героях грамадзянскай вайны. Сённяшні дзень вёскі Камісарскі сад сімвалізуе бессмяротнасць подзвігу салдат Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Героём эпохі навукова-тэхнічнай рэвалюцыі ўвайшоў у зборнік лётчык-касманаўт Уладзімір Кавалёнак. Нарыс В. Казько «Хлопец з вёскі Белае» напісаны ў форме эсэ, лірычнага маналага. Арыгінальны прыём апасродкаванага паказу героя (на падставе ўражанняў, успрыняцця родных,

Сучаснік. Нарысы, публіцыстыка, хроніка, Мінск, «Мастацкая літаратура», 1979.

землякоў і інш.) у цэлым апраўдаў сябе. В. Казько здолеў выявіць і непаўторнасць асабістага чалавечага лёсу ў непарыўнай аднасці з біяграфіяй агульнанароднай, і сэнс факта: яшчэ адзін беларус у космасе! Пры ўсім тым у нарысе адчуваецца рэпартажная паспешлівасць, якую не можа прыхаваць ні багацце эмоцый, ні майстэрства аўтара — вопытнага пражанца.

Аддаючы належнае герою, які яшчэ і сёння атулены арэалам выключнасці, публіцысты звяртаюць пераважна ўвагу на сучасніка традыцыйнага «зямнога» занятку, штодзённую працу і клопат якога жыццё між тым нязменна ўзводзіць у ступень гераізму. Л. Левановіч абраў сваім героем камбайнера з Гродзеншчыны Генадзя Ткачука (нарыс «Хлеб і мужнасць»), У. Ліпскі — выправавальніка трактароў Мінскага трактарнага завода Міхася Савашкі. Сучасныя селянін і рабочы, якіх збліжае не толькі тэхнічная адукаванасць і высокае прафесійнае майстэрства. Высокія ўрадавыя ўзнагароды (Ткачук — Герой Сацыялістычнай Працы, Савашка — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР) — гэта адзін з меры іх грамадзянскай сталасці, чалавечай годнасці. Аўтары імкнуцца даследаваць сацыяльны і маральны вытокі працоўнага гераізму.

С. Алексіевіч у нарысе «Як Кацярына ў горад ездзіла» цікавіць іншая праблема. Сялянка Кацярына, які і мільёны каббет вае веку, звыкла і цягавіта пераадоўвае перыпетыі свайго лёсу, які між тым неаднаразова ўжо перакрываўваўся з магістралямі стагоддзя. І цяпер, на схіле гадоў, асабістую неўладкаванасць і адзіноту яна схільна тлумачыць прыватна сямейнымі прычынамі. Аўтар глядзіць глыбей і далей, выяўляючы сувязь паміж пераломным момантам у жыцці гераіні (гэта вынікае з падтэксту нарыса) з агульным дэмаграфічным зрухам на вёсцы ў час яе індустрыяльнай перабудовы. Як узгадніць складанасць гэтай эканамічнай і псіхалагічнай перабудовы, патрэбы ўсяго грамадства і патрэбы асобнага чалавека, як дапамагчы Кацярыне? — турбуецца аўтар. Сродкам публіцыстыкі С. Алексіевіч імкнецца ўзняць надзвычайную праблему сённяшняга дня.

Дзень учарашні і дзень сённяшні жывуць у «Сучасніку» ў праекцыі на дзень заўтрашні. Паказальна, што найбольшую меру палемічнай энергіі «выпраменьваюць» у зборнік самамя, здавалася б, «мірныя», аддалены ад «вытворчых бітваў» НТР творы, — нарыс В. Віткі «Пяць школьных званкоў» і артыкул М. Кірылава «Жыццёвае асяроддзе». Пісьменнік і педагог асэнсоўваюць задачы, што паставіла жыццё перад сучаснай школай, сям'ёй, усім грамадствам па выхаванні гарманічна развітай чалавечай асобы — чалавека будучыні. Выступленні В. Віткі і М. Кірылава могуць быць прыкладам умелага спалучэння мэтанакіраванага, грунтоўна аргу-

ментаванага публіцыстычнага свярджэння (прапаганда лепшых традыцый народнай педагогікі, ідэй айчынай педагогічнай класікі) і адмаўлення (выкрыццё фармалізму, бяздумнага пражэктэства ў вучэбна-выхаваўчай рабоце).

Не усё, аднак, задалавальнае ў «Сучасніку», які, думаецца, у пэўнай ступені адлюстраввае стан сучаснай беларускай публіцыстыкі, адлюстравваючы, з аднаго боку, яе здаровы пульс, даследчую актыўнасць, і, з другога, — праявы інертнасці думкі, абмежаванасці кругагляду, нізкага мастацкага ўзроўню. Такое «двуадзінства» можна назіраць і ў развіцці самай плённай, «вясковай» галіны нашай публіцыстыкі. «Вясковы» нарыс, маючы трывалы падмурак (спадчына 20—30-х гадоў), зладжана, па-гаспадарску ўзвядзена «паверхні» ў 50—60-я гады (творчасць Я. Брыля, В. Палтаран, І. Дуброўскага, Я. Сіпакова), працягвае далейшае будаўніцтва замаруджана і не найлепшым чынам.

Трываю выклікаюць сімптомы адчувальнай арентацыі, нават вопытных публіцыстаў, на павярхоўную апісальнасць, паказ жыцця толькі з параднага ўваходу. Усё больш ахутвае ружовы туман апісанні падарожжаў у родныя мясціны, і асабліва гусце ён за святочным бяседным сталом, размываючы рэальныя абрысы жыцця, яго рэальныя супярэчнасці, у асэнсаванні якіх аўтар нярэдка не ўзімаецца вышэй філасофіі свайго суб'ектніка — якога-небудзь вясковага «мудраца». Назіраюцца выпадкі самамэтанга і некрытычнага ўвядзення ў нарыс фактаў аўтабіяграфіі. Зварот да іх патрабуе такту, і мэтагодныя яны толькі тады, калі гэтыя факты «працуюць» на ідэю, публіцыстычнае абагульненне ў творы.

Яшчэ ў 1930 годзе беларускі паэт і нарысіст Ю. Лявонны пісаў: «Звычайна нарыс пра жыццё і працу сялянскіх гаспадарак пачынаецца апісаннем прыгожай запущанага парку, анфілады былых барскіх пакояў, апавяданнем пра тое, як нейкі пан калісьці гнаў сем пяцёр са сваіх прыгонных і як цяпер там квітне вольная і ўзорная праца... Гэтая тэндэнцыя пранікла і ў мастацкую літаратуру. Але радкі паэта «Быў калісь маёнтак, а цяпер саўгас» літаральна набілі аскаміну».

З таго часу прайшло пяць дзесяцігоддзяў, ад маёнткаў засталіся дзе-нідзе рэшткі падмуркаў, але «аскаміна» апісальнасці і шаблону дае сябе адчуць і сёння, калі знаёмішся з многімі публіцыстычнымі матэрыяламі.

Заклапочнасць выклікае мова публіцыстычных твораў, у першую чаргу — нарысаў. Відавочна імкненне кампенсавать павярхоўнае веданне жыцця штучнай экзальтацыяй, стылізацыяй мовы «пад народную», інверсійнай пабудовай сказа.

«Сучаснік» — спецыфічнае па сваёй жанравай адметнасці выданне, і ўключэнне ў яго лірычных твораў (а іх тут няма) уяўляецца немэтазгодным, бо гэта ўносіць пэўны дысананс у яго строга даследчае публіцыстычнае гучанне. «Сучаснік» — гэтая назва шмат да чаго абавязвае. Яна абавязвае беларускі штогоднік быць калі не на ўзроўні лепшых саюзных аналагічных выданняў, то прынамсі раўняцца на іх. Такі ўзор для пераймання ёсць — мажорскі штогоднік «Шагі» (дарэчы, «Шагі» змяшчаюць і лепшыя публікацыі ранейшых гадоў). Нялёгка паспяваць за маштабнымі крокамі «Шагов» (з іх аб'ёмам, шырокай «геаграфіяй»), але ж толькі так, з арентацыяй на лепшае магчымы рух наперад.

Антаніна ЛЫСЕНКА.

ЧАЛАВЕК — ГЭТА ЦЭЛЫ СВЕТ

...Ён быў толькі слугой гістарычнай неабходнасці, — так некалі сказаў адзін вялікі крытык пра другога вялікага крытыка, так сказаў М. Г. Чарнышэўскі пра В. Р. Бялінскага.

У жыццёвай практыцы мы часта карыстаемся выслоўямі, якія належаць «вялікім», але не заўсёды ўнікаем у іх сэнс. Таму не хочацца, каб і гэтак засталася не зразуметым. Справа ў тым, што «гістарычная неабходнасць», — па вызначэнні таго ж Чарнышэўскага, — выклікае да дзейнасці людзей і дае сілу іхняй дзейнасці, а сама не падпарадкоўваецца нікому, не мяняецца нікому ва ўгоду».

Класік беларускай прозы Кузьма Чорны, нягледзячы, добра разумеў сутнасць гэтай «гістарычнай неабходнасці», бо і ён быў сапраўды слуга яе.

Чорны — літаратар. І ўсякія вызначэнні, зразумела, датычаць яго як літаратара. Між тым, «гістарычнай неабходнасцю» ў савецкай літаратуры ў той час, калі пачынаў ён, было стварэнне новага чалавека, будаўніка новага свету, стваральніка новага жыцця.

У рускай прозе такія пісьменнікі, як М. Шолохаў, Л. Ляонаў, ужо яскрава даказвалі тады сваёй мастацкай практыкай: гэты новы сучасны чалавек, новы герой літаратуры мусіць паявіцца з нетраў старога свету ў барацьбе за новыя ідэалы, у барацьбе з уласнай адсталасцю.

У нашай, беларускай, прозе раней чым хто іншы адчуў і зразумеў, што азначае паняцце «новы чалавек», цяперашні юбіляр.

«Чалавеку цяжка перарабіцца адразу, — пісаў Чорны ў «Лявон Бушмары». — Можна думаць і гаварыць інакш, а сам чалавек доўга будзе ранейшым. Так, як ляцяць кожны год, абы толькі замакрэе веснавы снег, гусі... так, як адлятаюць яны над гэтымі ж лясамі назад, абы толькі пацягнуць ад старасці на ржышчы белая павуцінне, — гэтак сваімі дарогамі будзе хадзіць чалавек, пакуль увесць уздыдзе на дарогі іншыя».

Яшчэ ў пачатку сваёй дзейнасці Чорны паставіў сабе задачай «раскрыць чалавечыя сацыяльныя характары як вынік гістарычнага руху жыцця». Станаўленне Чорнага як пісьменніка — на гэтай дарозе.

Але для Чорнага «гістарычная неабходнасць» была не толькі ў стварэнні ў літаратуры, канкрэтна — у прозе, «новага чалавека». Задача ўскладнялася тым, што неабходна было наогул стварыць нацыянальную прозу, вартую свайго народа і свайго часу; пры гэтым яе не толькі да ідэйна-мастацкага ўзбагачэння, аднак і да жанравай сталасці.

Скажам сёння шчыра: задача была вельмі няпростая, да такой ступені няпростая, што праходзіш ажно ва утрапенне ад аднаго ўсведамлення яе. На ішчасце, у нас ужо былі тады Колас-празаік, Бядуля, Гарэцкі, Гартны...

Цікава адзначыць — але гэта ўжо сапраўды дзеля адной смешнай падрабязнасці: Чорны браўся за стварэнне сваіх раманаў якраз тады, калі асобныя «наватары» спрабавалі давесці, што жанр гэты — буржуазная з'ява, а таму ён зжыў сябе, таксама, як жыла сябе буржуазія.

Чорны шмат напісаў, але, здаецца, яшчэ больш пачаў... «Вялікі дзень», «Пошукі будучыні», «Скіп'ёўскі лес»... Багата, вельмі багата ў яго засталася няскончаным!

Сёння мы лёгка гаворым сабе — проза Чорнага, роман Чорнага, стыль Чорнага. Гэта ўсё так. Бо Чорны, бяспрэчна, сапраўды дасягнуў і глыбокага псіхалагізму, і шырокай маштабнасці; ён пранікнуў у філасофскія пласты грамадскага жыцця. Да таго ж, Чорны пісаў пра цэлы народ. Ён выношаваў дзёрзкую, але, думаецца, пасільную для яго задуму стварыць шырокую эпічную карціну развіцця гэтага народа.

Чорны народны ў кожным сваім слове. Але нельга зводзіць стыль гэтага выдатнага майстра да адных фразеалагічных багаццяў жывой беларускай мовы. Для Чорнага стылем быў перш за ўсё сам чалавек. Для яго важна было аналітычна раскрыць псіхалогію героя, дакладней, псіхалогію чалавека, высвеціць яе з самага дна; а для гэтага, яго паказвае практыка вялікай літаратуры, фраза патрэбна не столькі нагруканая, нібыта човен, рознымі тропамі ды метафарамі, а то і проста звычайнымі дыялектызмамі, колькі дакладная. Не трэба забываць, што ў мастацтве памяншэнне сродкаў пры той жа паўнаце дасягненняў заўсёды звязана з вялікімі цяжкасцямі.

Вядома, кожнаму прыемна слыць за паслядоўніка і вучня Кузьмы Чорнага, аднак жа даўно не сакрэт, што не кожны здольны проста і празрыста расказваць аб вялікім і глыбокім. Усё-такі, стыль пісьменніка — гэта як тая вераснёўская вада ў рацэ, калі слылі цвіль і пеннае шумавінне, калі праз вялікую тоўшчу яскрава стала відаць і пясчанае дно і ўсё тое, што ляжыць на тым дне.

У гісторыі кожнай нацыянальнай літаратуры ёсць свае вышыні. У нашай літаратуры следам за Купалам і Коласам стаіць Кузьма Чорны. Думаецца, што будучыя дзесяцігоддзі яшчэ больш грунтоўна і больш дакладна вызначаць гэта. Што ж датычыць не ажыццёўленага яго задум, то няхай нам уцехаў будзе наступнае — здаецца ж, покуль ніхто з пісьменнікаў, якіх мы паважаем цяпер за вялікіх, не здолеў цалкам увасобіць іх. Вядома, уцеха сабая, але тым не менш.

Іван ЧЫГРЫНАУ.

КУЗЬМА ЧОРНЫ — адзін з найбольш таленавітых, самабытных мастакоў слова, з імёнамі якіх звязана станаўленне і развіццё беларускай савецкай літаратуры.

За два дзесяцігоддзі (першыя апавяданні былі надрукаваны ў 1923 г., смерць абарвала працу пісьменніка ў 1944 г.) творчасць Чорнага набыла рысы арыгінальнай мастацкай сістэмы, аднак сістэмы не застылай, статычнай, а той, якая ўвесь час працягвала ўзбагачацца ў адпаведнасці са сваімі ўнутранымі законамі.

У станаўленні і развіцці творчасці Кузьмы Чорнага выяўляюцца тры этапы. Першы — гэта перыяд суб'ектыўна-эмацыянальнага светаўспрымання і адлюстравання навакольнага свету, свету чалавечай душы. Не столькі аналіз і вытлумачэнне, колькі непасрэдная фіксацыя чалавечых перажыванняў, пачуццяў, эмоцый — у цэнтры ўвагі маладога празаіка (вельмі характарыстычныя ў гэтых адносінах самі назвы твораў і кніг — «Срэбра жыцця», «Пачуцці», «Хвоі гавораць», «Вераснёвыя ночы» і г.д.).

Гэта быў час абуджанага Вялікім Кастрычнікам новага светаадчування (шматлікія перамены ў жыцці, радасць ад гэтых перамен, прадчуванне чагосьці значнага, велічнага ў будучыні (і разам з тым час, калі яшчэ не было дастатковай акрэсленасці ў разуменні сацыяльнага і эстэтычнага ідэалу. Адгэтуль высокая эмацыянальнасць і слабая жыццёвая абумоўленасць чалавечых пачуццяў, пабуджэнняў, памкненняў).

Яксна новы перыяд у развіцці творчасці Чорнага наступае ў канцы 20-х — пачатку 30-х гадоў. Пачынаючы з першых аповецей і раманаў («Лявон Бушмар», «Сястра», «Зямля», «Вясна»), застаючыся яшчэ шмат у чым у сферы суб'ектыўна-эмацыянальнай, «лірычнай» прозы, пісьменнік

усё больш настойліва і смела пранікаў у складаную дыялектыку ўзаемаадносін чалавека і грамадства, чалавека і сацыяльных абставін, ішоў да мастацкага аналітызму.

Чорны як бы ўпершыню для сябе адкрываў неабмежаваныя магчымасці ў прынцыпе гістарызму, у вытлумачэнні ўсёй складанасці чалавечых па-

ня, якія вызначаюць сацыяльны прагрэс.

У творах Чорнага перыяду Вялікай Айчыннай вайны на шляху да сінтэзу, як бы паяднваліся галоўныя тэндэнцыі папярэдніх этапаў — суб'ектыўна-эмацыянальнае і аб'ектыўна-аналітычнае, лірычнае і эпічнае. З'яўлялася новая мастацкая якасць — шырокая

САМАБЫТНЫ МАСТАК СЛОВА

водзін дынамікай сацыяльных адносін («Лявон Бушмар», «Бацькаўшчына», «Трэцяе пакаленне», «Люба Лук'янская»). Іншы раз ён сцядама ішоў нават на пэўную схематызацыю дыялектыкі ўзаемаадносін чалавека з грамадствам, каб падкрэсліць выключнае значэнне для «пераробкі» чалавека новых сацыяльных адносін, каб выкрыць чалавека-ўласніка, чалавека-хіўца, выкрыць яго з пазіцыі сапраўднага гуманізму, сцвярджаючы адначасова з гэтым новыя, сацыялістычныя адносіны, ствараючы вобразы людзей, свабодных ад перажыткаў уласніцтва, духоўных высокімі рэвалюцыйнымі ідэаламі, ідэаламі Вялікага Кастрычніка.

Гістарызм лепшых твораў Кузьмы Чорнага выяўляўся ва ўменні пісьменніка ўзнавіць саму атмасферу, філасофію часу, яго непаўторны каларыт, ва ўменні адкрыць, убачыць і памастацку паказаць народныя характары-тыпы, народную псіхалогію, тую ўнутраную тэндэнцыю і заканамернасці жыц-

абагульненасць і сапраўдную філасофічнасць («Вялікі дзень», «Пошукі будучыні», «Млечны шлях», «Скіп'ёўскі лес»). Пісьменнік настойліва набліжаўся да мастацкага сінтэзу. Праз гістарычную рэтраспекцыю («пошукі зямлі», «згубленае дзяцінства», «Бацькаўшчына, Радзіма») Чорны падыходзіў да галоўнай тэмы — тэмы гераізму і пераможнасці савецкага чалавека, савецкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Гаворачы аб праблематыцы цыкла сваіх раманаў, працягам якога з'яўляюцца і раманы, напісаныя ў гады вайны, пісьменнік падкрэсліваў: «Цыкл гэтых твораў будзе ісці не толькі па лініі ханалогіі, а адначасна і па лініі ідэальных катэгорый (носьбітамі і творцамі якіх ёсць чалавечыя вобразы): бацькаўшчына, уласнасць, закон, святцы і г.д.» Наогул усе з'явы ў раманах Чорнага праламляюцца праз своеасаблівую прызму — страсны гуманістычны і філасофскі погляд пісьменніка на жыццё,

НА ВЫСОКАЙ ХВАЛІ ГІСТОРЫ

Цяпер ужо ён для нас легенда. Але, убачыўшы яго аблічча, высечанае скульптарам, я адчуў радасць сустрэчы з ім, як з жывым. Сапраўды, ён ужо такі, якім перадае яго разьбяр у вечным матэрыяле мастацтва — без бытавых драбніц, без другарадных і неабавязковых падрабязнасцей. Перад намі — мастак, філосаф, народны пясняр ва ўсёй сваёй праўдзе — прастаце і складанасці, даступнасці і велічнасці.

Ён і сам заўсёды вылучаў у чалавеку галоўнае і мог некалькімі штырхамі стварыць партрэт, які потым урэзваўся вам у памяць на ўсё жыццё. І яму было ў дасканаласці вядома майстэрства скульптурнай лепкі людскага характару. І ён з жыццёвых глыбаў высякаў абліччы сваіх герояў. Вялікае мастацтва здзіўляе нас сілай выразнасці, мабыць, таму, што за вобразам мы яшчэ бачым і тую прастору, якая будзіць нашу фантазію, калі мы становімся саўдзельнікамі мастака ў яго творчым працэсе. Твор і натура, вобраз і матэрыял, з якога ён нараджаецца, — толькі сапраўдны мастак ведае мя-

жу паміж імі. І ў той жа час ён не хавае сваіх сакрэтаў. Як той легендарны творца, бярэ прыгаршчы зямлі і лепіць з яе жывую душу.

Кузьма Чорны! Як многа гаворыць гэтае імя кожнаму, хто любіць наша жывое слова, пазію жыцця народа. У час маладосці, калі ён узяў сабе гэтае імя, сябры жартам часта казалі яму: «Які ж ты Чорны?» — і сапраўды, яго белы твар, светлыя валасы, блакітныя вочы ніяк не стасаваліся да псеўданіма. І мала хто ведаў, што Чорным ён стаў не па выпадковай прыхамасці, а ўзяў сабе як у спадчыну прозвішча, якое насілі яго яшчэ не зусім далёкія продкі. Сын фальварковага парабка, ён вельмі любіў сваю маці, Глікерыю Міхайлаўну, якая памерла ад сухотаў у маладым яшчэ веку. Яна таксама паходзіла з парабкоўскай сям'і, якая, не маючы зямлі, займалася ткацтвам сурвэт, адбываючы гэтым прыгонную павіннасць у радзівілаўскіх маёнтках. Як зазначаў сам пісьменнік, ткацкае рамяство было шырока распаўсюджана па ўсёй Случчыне. Сурвэты ішлі не

толькі на панскі ўжытак. Яны вывозіліся ў Польшчу і Германію. Дзед Міхала, як і другога свайго дзёда Фэльку, Чорны ведаў са свайго маленства да першых год юнацтва. Або два дзяды жылі разам пры дацэ і сыне і для дапытлівага цікаўнага ўнука былі цэлай скарбніцай спазнання свету, народнага жыцця з яго паданнямі, казкамі, песнямі і гісторыяй той зацятай барацьбы двух рэлігійных уплываў, што сотні год калечыла людскія душы на нашай зямлі.

Пасля ў сваіх творах Чорны не раз будзе звяртацца да паказу людскіх лёсаў, якіх рэлігійны дурман і здзіцелы фанатызм уласніцтва з яго філасофіяй: чалавек чалавеку — воўк даводзілі да жажлівых жыццёвых трагедый. Будучы пісьменнік ужо з малых год спазнаў фальш і крывадушнасць, пры дапамозе якіх клерыкалы атручалі людскую свядомасць. Перакрыжаванне рэлігійных уплываў, касцёл і царква — усё гэта ў самых вычварных, дурных і часам даволі смешных супярэчнасцях так аблыталі чалавека, што ён, спадзеючыся ўжо толькі на сябе, на сваю працу, безнадзейна махаў рукою на вырашэнне праблемы — хто ён: католік ці праваслаўны, і перад самім усявышнім адбываў тую ж павіннасць, што і перад панам, і перад ураднікам, і перад валасным старостам, і перад павятовым войскавым начальнікам.

Успамінаючы маленства, пісьменнік звычайна пачынаў з дзядоў: Фэлькі Раманоўскага і Міхала Парыбка. Жывучы ў

ВЯДЗЕ ў ЦІМКАВІЧЫ ДАРОГА...

які дапамагае выявіць сапраўдныя і ўяўныя каштоўнасці, высветліць многія сацыяльна-гістарычныя і філасофска-мэральныя пытанні.

Чорнаўская мастацкая сістэма складалася і развівалася ў цеснай сувязі з агульным літаратурным працэсам, пастаянна ўзаемадзеіваючы з ім. Яна і сёння, ужо як мастацкая традыцыя, як урокі творчасці буйнога пісьменніка, рамана-эпіка, мастака-мысліцеля, мастака-філосафа, працягвае актыўна жыць, аказвае свой уплыў на ход літаратурнага развіцця.

Вопыт Чорнага вельмі неабходны і блізкі для сучаснага беларускага празаікаў (І. Мележ, І. Навуменка, В. Быкаў, А. Кулакоўскі, І. Пташнікаў, В. Адамчык, І. Цыгрынаў і інш.). Пісьменнікі вучыліся і вучацца ў Чорнага даследаваць вытокі чалавечай псіхалогіі, пабуджальныя прычыны і стымулы чалавечых дзеянняў і ўчынкаў. Чорнаўская праграма («рэальная шматграннасць і філасофскае адзінства»), пацверджаная ўсёй яго творчай практыкай, па сутнасці стала праграмай развіцця ўсёй беларускай прозы, асабліва раманна.

Вядома, у розны час у традыцыях Чорнага на першы план вылучаліся тыя або іншыя моманты.

У 1947 і 1954 гадах былі апублікаваны творы Кузьмы Чорнага, напісаныя ў гады вайны, — «Вялікі дзень», «Пошукі будучыні», «Скіп'ёўскі лес», «Млечны Шлях». Тады яны многім здаваліся толькі спадчынай, творамі, якія стаяць у баку ад магістральнай лініі развіцця літаратуры аб вайне. Творчы вопыт К. Чорнага застаўся амаль незаўважаны. Тады больш блізкімі для твораў пра вайну былі традыцыі Я. Коласа («Дрыгва»), Э. Самуіленка («Будучыня»). Прайшлі гады, накуль наша літаратура па-сапраўдному зразумела і ацаніла ідэяна-філасофскае багацце «ваенных» твораў Чорнага.

Пісьменнік-гуманіст, пісь-

меннік-патрыёт, даваенныя творы якога ўслаўлялі новае жыццё, шчасце «знойдзенага», здабытага дзяцінства, бацькаўшчыны, Радзімы, з бязмернай горыччу і болей у сэрцы разумеў, што той «страшны злодзей», «жалезны звер» вайны, які, здавалася, «адышоў у нябыт», «ніколі не паўстане з свае вечнай магілы», ажыў у сваім самым пачварным абліччы — абліччы фашысцкіх захопнікаў. І Чорны з усёй сілай свайго мастацкага таленту імкнуўся паказаць нутро гэтага страшнага зверга. Чорны — пісьменнік актыўнага гуманізму, які ведаў, што такое фашызм, — заклікаў у імя чалавечнасці і жыцця да змагання з фашызмам, да помсты. І адначасова ён па-ранейшаму знаходзіў чалавечасць ў чалавеку, тое, што аб'ядноўвае ўсіх людзей працы, людзей розных нацый, тое, што назаўсёды страцілі фашысты.

Сапраўдны гістарызм (мінулае, сучаснае і будучае народа, чалавечтва), глыбіня і шырыня сацыяльна-філасофскіх абагульненняў, высокі гуманістычны і патрыятычны пафас робяць творы Кузьмы Чорнага вялікай ідэяна-мастацкай каштоўнасцю. Сёння яны — жыватворчая традыцыя, на якую апіраецца наша літаратура аб вайне ў сваім новым «заходзе».

Увагу многіх празаікаў, асабліва сярэдняга пакалення і маладзёжых, прыцягваюць не толькі традыцыі Чорнага-эпіка, але і традыцыі суб'ектыўна-эмацыянальнага апавядальніка, традыцыі 20-х гадоў (М. Стральцоў, А. Кудравец, А. Жук, В. Гігевіч і інш.).

Творы Чорнага прасякнуты жыццесцвярдзальным пафасам, верай у перамогу гуманізму, верай у чалавек, гаспадару жыцця, творцы ўсіх матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей. Ім наканавана доўгае жыццё ў літаратуры. Доўга будучь надзённымі, жыватворнымі і чорнаўскія традыцыі паказваць гісторыю, лёс народа праз лёс чалавеча працы.

Павел ДЗЮБАЙЛА.

адной хаце, яны ніколі не сварыліся, хоць былі рознае веры: Фэлька — католік, а Міхал — праваслаўны. Праўда, седзячы вечарам на палацях і звесіўшы на хату худыя босыя ногі ў белыя сподніках, дзяды часам спрабавалі весці між сабой дыскусіі — чый бог лепшы, але, так і не дайшоўшы да яснасці, згодна ўдвух клаліся спаць на тых жа палацях. Дзяды былі неразлучныя, і рэлігійныя забавоны не заміналі іх сяброўству. Але каб не гнявіць бога, як усякай іншай улады над сабою, яны адну нядзелю разам ішлі ў касцёл, а наступную — у царкву. Аднак рэлігійная мяжа не канчалася на дзядях. Яна ішла далей, дзелячы і бацькоў. Карл Феліксавіч і Глікерыя Міхайлаўна, адпаведна прапісаныя па розных духоўных ведамствах, гэтак жа адбываюць сваю рэлігійную павінасць. І толькі ў трэцім пакаленні магутны плуг гісторыі вынішчае і самую мяжу і той чартапалох, які стагоддзямі рос абанал яе. Ужо ў сваіх першых творах сын былога парабка і парабчанкі выстаўляе на ўсенароднае асмяяне хцівых царкоўнікаў, ксяндзоў, папоў і ўбства іх змізарных душ.

Малады пісьменнік узяў сабе прозвішча, якое насіў матчыні бацька Міхал Парыбак. Прыстаўка «Чорны» была прыпісана прыгоннаму ткачу, каб адрозніваць яго ад тых Парыбакаў (парабкаў), якія выблізілі з кабалы і ўжо не служылі ў маёнтку.

Так Мікалай Раманоўскі, надрукаваўшы ў 1923 годзе сваё першае апавяданне, зрабіўся Кузьмой Чорным, па праву абвясціўшы сябе патомным спадчынікам магутнай дынастыі чорных парабкаў.

«Я ўспамінаю жыццё сваіх бацькоў і сваё маленства, — пісаў ён. — Гэта быў жудасны час, калі кавалак хлеба і палатняная рубашка — адна на год — здаваліся шчасцем. Так жылі ўсе тыя людзі, сярод якіх я вырас і выгадаваўся».

Якую ж трэба было мець сілу характару, нястомную прагнасць да ведаў, да авалодання ўсімі сакрэтамі прафесіі, суровую самадyscyпліну, каб выпрацаваць у сабе творчую неабходнасць пісаць штодня і ў любых умовах, думаць, жыць, ні на хвіліну не расстаючыся са сваімі героямі!

Мне заўсёды здавалася, што ў гэтым чалавеку сабраліся здольнасці ўсіх Раманоўскіх і Парыбакаў, людзей па сваёй прыродзе душэўна багатых. І вось на высокай хвалі гісторыі яны ўпершыню са свайго асяроддзе душэўна багатых. І вось на высокай хвалі гісторыі яны ўпершыню са свайго асяроддзе душэўна багатых. І вось на высокай хвалі гісторыі яны ўпершыню са свайго асяроддзе душэўна багатых. І вось на высокай хвалі гісторыі яны ўпершыню са свайго асяроддзе душэўна багатых.

Васіль ВІТКА.

«Часта ўспамінаў свае родныя мясціны. У раманых і аповесцях, апавяданнях і нарысах можна знайсці ніякага апісання краявідаў, блізкіх і дарагіх Кузьму Чорнаму з маленства, сустрэчы назвы тутэйшых вёсак, паселішчаў, хутароў. Усё тое, што называецца святым і чыстым словам — Бацькаўшчына, ажывала на старонках яго неўміручай прозы, каб назаўсёды стаць ужо не толькі часцінкай роднага краю, але і ўвайсці ў гісторыю беларускай літаратуры. Апаздана... Трывала... і назаўсёды...»

Асабліва ж гэтай любоўю Чорнага да зямлі, на якой ён узгадаваўся, з якой быў у думках усё сваё, не тое ўжо і доўгае жыццё, вылілася ў радках, пазначаных у «Дзёніку» пісьменніка 2 ліпеня 1944 года. Больш і радасць аб'ядналі ў шчырую чалавечую, грамадзянскую і мастакоўскую споведзь.

«Учора ўночы паведамілі ў зводцы, — пісаў Мікалай Карлавіч, — што ўзялі Цімкавічы, Вялікую Рабуку, Жавалкі. Родныя мае мясціны. Які мая душа рвецца туды! Яна заўсёды там. Там жывуць усе мае персанажы. Усе дарогі, пейзажы, дрэвы, хаты, чалавечыя натуры, пра якія калі-небудзь пісаў. Гэта усё адтуль, сапраўднае. Пішучы пра Скіп'ёўскае Пераброддзе, я думаў пра Скіп'ёва наля Цімкавіч, паміж лясамі Скіп'ёўшчынай і Ліхадзеўшчынай, пра мілае Малое Селішча, харастом якога захаплялася мая маці нубожыцца».

«А на Капыльшчыне — зноў лета. Маладое, цёплае. Трыццаць шостае пасля таго памятнага дня Чорнага, і для ўсіх нас таксама, дзяці. Буле буйствам красак, шчодрай цёплай прамой. Навокол — квітнеючая, сонечная і прыгожая зям-

скай зямлі. Тым, хто наведвае музей, і ёсць мажлівасць дачыцца да летапісу чорнаўскай «малой радзімы».

У адной з залаў музея — экспанаты, якія расказваюць пра гісторыю Цімкавіцкай школы (пачатак свой яна бярэ ў далёкім 1815 годзе), а таксама пра гісторыю Цімкавіцкага народнага тэатра. Як не расказаць пра яго тут, калі сярод няўрымслівых, апантаных анцэраў, што выступалі на самадзейнай сцэне ў першыя гады Савецкай улады ў Чорнагубаве, Савічах, саміх Цімкавічах, быў і будучы пісьменнік. Мясцовы тэатр, па сутнасці, пачаўся ў 1918 годзе з гарахага жадання неслі культуру ў народныя масы... Рэжысёрам яго шмат гадоў з'яўляецца З. І. Раманенка. Самадзейныя артысты ставілі «Ірынку» К. Чорнага і «Ганку» У. Галубна, «Назара Стадолю» Т. Шаўчэнкі і «Дзеці аднаго дома» І. Шамліна...

Калі ўжо зашла гаворка пра гісторыю, дык нельга не ўспомніць яшчэ пра адзін музей. Гэта — музей Чырванасцяжнага пагранічнага атрада, што стаў тут, калі ля Цімкавіча праходзіла граніца з буржуазнай Польшчай. Пазней, пасля ўз'яднання Беларусі ў адзінай савецкай сям'і, атрад гэты размясціўся ў Брэсце. А ў Цімкавічах, дарэчы, служыў А. Кіжэватаў, што стаў потым героем абароны Брэсцкай крэпасці.

Музей Кузьмы Чорнага паўняецца ўсё новымі экспанатамі. Адзін з іх, што наступіў нядаўна, асабліва цікавы. Гэта — абрус, сабітаны ў свой час маці пісьменніка. Падарыла яго былая суседка Раманоўскіх Марыя Даміян. Калі памерла яе маці, Марыя Івануна перашоў куфар старой. Сталася так, што

Пра Чорнага, яго жыццё і творчасць расказвае школьнікам Зінаіда Іосіфаўна Раманенка. Фота Ул. КРУКА.

ля. І хоць шмат дзён прайшло з таго часу калі ён, малады, жыццядрадавы, энергічны хадзіў тут, па ваколіцах Цімкавіч, хоць шмат змен адбылося тут за апошнія гады — нават не пазнаць і саміх Цімкавічаў, што разрасліся ўшыркі і ўверх, — памяць у сэрцах людзей пра сына Карла Раманоўскага засталася назаўсёды.

Чорны — самы славеты зямляк Цімкаўчан. Выйшлі адсюль трое Героў Савецкага Саюза, адзін Герой Сацыялістычнай Працы, чатыры дактары навуы, дзсяткі настаўнікаў, інжынераў, перадавікоў вытворчасці... Але Чорны — асабліва гордасць. Старэйшыя Цімкаўчане ішчэ помняць яго вучобу ў мясцовым народным вучылішчы, крыху маладзёжы дзядзенькі і цёткі абавязкова нагадаюць, што ён працаваў у Цімкавіцкім валанаснім рэўкоме...

І ўсе — і старыя, і маладыя — абавязкова параліць наведваць музей пісьменніка, што ў засені дрэў на галоўнай вуліцы вёскі. У гэтым музеі найбольш поўна сабраны ўсё, што звязана з жыццём, творчай і грамадскай дзейнасцю аднаго з самых буйных беларускіх савецкіх пісьменнікаў. У пачатку сёлетняга года музею было прысвоена ганаровае званне народнага.

А пачыналася ўсё з невялікага куточка ў школе, з некалькіх стэндаў. Зінаіда Іосіфаўна Раманенка, заслужаная настаўніца БССР, нязменны дырэктар

кі вялікі пісьменнік, а і добры, шчыры свой чалавек. Прыязджаюць вучні, настаўнікі з іншых раёнаў Беларусі і нават з іншых рэспублік.

Тут, у музеі, часта праходзіць урокі беларускай літаратуры. Дзеці, слухаючы слова настаўніка, адначасова з хваляваннем спіроўваюць позірк на экспанаты. А пабачыць ёсць тут што. Экспазіцыя музея — прадуманая, змястоўная. Галоўнае ж — яна дапамагае зразумець месца і ролю Чорнага ў беларускай літаратуры, яшчэ паўней адчуць, якой велічыні гэта быў талент, як шмат пакінуў ён пасля сябе.

«У вялікасці, сіле і славе жыві, родная зямля, родны народ» — гэтымі чорнаўскімі словамі пачынаецца экспазіцыя. І сама Зінаіда Іосіфаўна Раманенка, і выкладчыца беларускай мовы і літаратуры, таксама заслужаная настаўніца БССР Вольга Ільінічна Марціновіч, што з'яўляюцца няштатнымі экскурсаводамі музея, заўсёды звяртаюць увагу наведвальнікаў на іх. Каб яшчэ і яшчэ раз адчулі яны, наколькі моцна любіў Чорны родную Беларусь, як дбаў і марыў ён аб яе заўтрашнім дні, як верыў, што ў дружнай сям'і савецкіх народаў здобудзе яна яшчэ большую сілу, харастом і моц.

«Дзе прайшло маленства, там пачынаецца Радзіма» — таксама чорнаўскае, таксама сказанае падчас роздуму аб бацькоў-

доўга не звяртала на яго ўвагі, а зазірнула некі — сярод рэчаў — абрус, адзін з тых, якія любіла і ўмела тнаць Раманоўская.

Трапіла ў музей і фотакопія здымка, на якім Чорны ў 1928 годзе сфатаграфаваны з П. Глебам, К. Крапівой і японскім пісьменнікам-камуністам Удзюку (Акіта Такудза).

Большасць жа новых экспанатаў — самыя розныя выданні твораў Чорнага ў нашай краіне і за мяжой, кнігі пра яго жыццё і творчасць, аўтографы тых пісьменнікаў, хто пабываў у Цімкавічах і ў музеі. І, вядома ж, здымкі. Яны расказваюць аб літаратурных святах, якія адбываюцца тут, аб сустрэчах пісьменнікаў з Цімкаўцамі.

...Аўтабіяграфію, пазначаную яшчэ 1940 годам, Кузьма Чорны заканчваў словамі: «Вялікае шчасце для пісьменніка пісаць аб народзе і яго шчасці і самою быць шчаслівым разам з народам. За гэта няспынна гарыць у душы шчырае і сардэчнае ўдзячнасць партыі вялікага Леніна». Народ, аб якім і для якога пісаў выдатны майстра слова, памятае свайго песнера.

Вядзе ў Цімкавічы чытацкая дарога. Людзі ідуць сюды да Чорнага. Так было, ёсць і будзе заўсёды. Хочаш лепш зразумець мастака — наведай яго радзіму.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Да 80-годдзя з дня нараджэння Кузьмы ЧОРНАГА

Замалёўна «Возяць снапы» з'яўляецца адным з ранніх твораў Кузьмы Чорнага, якія даюць яскравае ўяўленне аб жыцці беларускай вёскі 20-х гадоў. Тэматычна яна прымыкае да апавяданняў пісьменніка гэтага перыяду («Мансімка», «Буры», «На пыльнай дарозе» і інш.), у якіх з асаблівай цеплынёй стварае пісьменнік вобразы сціпрых вясковых людзей, сялянскіх хлапчукоў-падлеткаў, будучых гаспадароў новага жыцця.

Хаця ў замалёўцы «Возяць снапы» яшчэ няма характэрнага для К. Чорнага глыбокага раскрыцця жыццёвых працэсаў і падзей ва ўсёй іх канкрэтнасці і складанасці, у ёй усё ж адчуваецца глыбокае веданне псіхалогіі людзей, вострая аўтарская назіральнасць, умненне адшукаць тыповое, надаць будзённым, на першы погляд, звычайным з'явам і фантам глыбокі сэнс.

Замалёўка гэтага была надрукавана толькі ў газеце «Беларуская вёска» за 14 жніўня 1927 г., і ні ў зборы твораў пісьменніка, ні ў асобныя зборнікі апавяданняў не трапіла.

А. АТАЕВА,
навуковы супрацоўнік
Інстытута літаратуры
імя Янкі Купалы АН БССР.

Мы едем па старых прысадах — па шырокім тракце; на тым кавалку яго, што бесперарыўна скрозь ідзе ад Слуцка да Нясвіжа. Цяпер толькі да вёскі Кукавіч можна па ім ехаць, там ён перакопаны ўпоперак і перагароджаны ка-

струхнелыя іхнія пні хаваюцца ў вяслым зяленіве маладых пасынкаў... Неўзабаве першыя жоўтыя лісты пачнуць патроху ўсцілаць нізенькую і густую з'едзеную жывёлаю і вытапаную траву пад імі.

«Коні як печы» — кажуць у нас, а от побач вывозіць на тракт воз снапоў худая кабылка, кульгавая на пярэдняю нагу, сляпая і з падбітым клубам. Шыя ў яе запацеляя, а ўсё ж пнецца яна, небарачына, каб не застацца ад пярэдняй фурманкі. Неўзабаве яна засталася, стала ісці павальней і вось ужо сваім звычайным ходам клыбае сабе паціху.

Тым часам даганяюць яе больш фурманкі, і на тракце мінаюць.

Хлапчук сядзіць на снапах. Знаёмы хлапчук, год чатырнаццаць ці пятнаццаць. Смяецца і дае дзеньдобры.

— Няхай бы ты, Юзік, з возу злез!

— Ат, невялікае тут што. Многа снапоў я не клаў — апошнія забраў. От будзе ісці памаленьку.

Мы едем разам.

Паабпал па ячменішчах гусціцца маладзенькая канюшына.

Хлапчукова кабылка прыпыняецца некалькі разоў перадыхнуць і зноў ідзе.

Уязджаем у местачковую вуліцу. Яна зацярушана саломою, сенам... Каля платоў густа расце крапіва. За платамі ў агародах спеюць гуркі.

— Гуркі пахнуць, — падае з воза голас хлапчук, — цяпер людзі аджылі, як з'явіліся гуркі.

— Аджылі?

ВОЗЯЦЬ СНАПЫ МАЛЮНАК

Кузьма ЧОРНЫ

лючым дротам — граніца з Польшчаю. Тут на гэтым месцы траваю зарасла дарога. Толькі абыякавыя да ўсяго бярозы шумяць сабе паціху на ветры.

Бярозы шумяць.

Шум іх дробнага лісця гучыць над прыдарожным полем. Цяпер яны ў самым росквіце сваім — сярэдзіна лета і нават старыя і каржакаватыя, месцамі

Жнуць ярыну паабпал прысад.

Збіраюць з поля апошнія снапы жыта.

З вузенькіх палявых пыльных дарожак, памахваючы ад аваднёў хвастамі і шыямі, выходзяць на дарогу коні. Побач з сытымі, буйнымі і здаровымі ідуць дробныя і шчуплыя канючкі.

Міхась ТЫЧЫНА

Пішу аповесць пра Кузьму Чорнага. Хачу ўзнавіць некалькі момантаў з яго жыцця, у якіх, на маю думку, асабліва яскрава выявілася яго творчае і чалавечая аблічча. Кузьма Чорны, у маіх вачах, — з'ява не толькі мінулага, але і будучыні. Мы ідзем не толькі ад

Чорнага, але і да Чорнага. Да ўсё больш глыбокага яго творчага подзвігу.

Прапаную ўвазе чытачоў адзін з «малюнкаў» чорнаўскай біяграфіі.

АУТАР.

У маладыя гады гэта называлася «шпацырам». Цяпер — «маціёнэм». Або — для большай важнасці — «праменадам». Ранішнім і вясчэрнім. Каб сагнаць стому, дыхнуць свежым паветрам, супакоіцца. Бо для пісання патрэбна спакойнае адчуванне, што наперадзе шмат гадоў жыцця. А калі такога адчування няма? І ўжо ніколі не будзе? Пушкін гэта разумеў, як ніхто іншы. Як можна, казаў, чалавеку з талентам і розумам траціць сябе на дробязі? Трэба думаць пра вялікае! Жыццё — кароткае. А ў хворага яно яшчэ карацей. Трэба, трэба спяшацца. Бо хто напіша за цябе раман? Хіба толькі адзін бог.

Ці ж ён не спяшаўся? Дваццаць год — раман за раманам, кніга за кнігай. Яго цімкаўцы варты добрага п'яра. Пра кожнага можна напісаць кнігу. І было б цікава. І не было б паўтарэння. Бо кожнага можна ставіць у іншыя абставіны, сутыкаць з іншымі людзьмі. Кожны быў бы носьбітам сваёй ідэавай катэгорыі: бацькаўшчыны, уласнасці, закона, сваяцтва...

Але пішацца мала і цяжка. Горне на сон. Баліць сэрца. Клопат і думкі аб кватэры. Рэня і Ірынка спяць на падлозе. Няма дзе прытуліцца з пісаннем. За дзень у пакоі перавярнулася чалавек з паўсотні. Каму ёсць што рабіць і каму няма чаго рабіць. Той, хто стварае літаратуру, і той, хто жыве з яе. З калідора тхне капустай. Цэлая бочка стаіць у кутку. Літфонд выстараўся. Каб падтрымаць напугалодную пісьменніцкую брацію...

Шпацыраваць ад сцяны да сцяны абрыдла. Хіба зайсці да суседзяў: Міхася або Максіма. Але Лынь паехаў на фронт, які ўжо адкаціўся ў Польшчу, а Лужанін пайшоў у Дом друку. У Рэні хапае свайго клопату, а Ірынка — у школе. То чаму яму не пайсці ў горад. Далёка ісці ён асцерагаецца. З часу прыезду ў Мінск толькі і схадзіў, што ў госці да сваіх былых гаспадароў Мухаморавых на Койданаўскі тракт. Дый шпацыраваць няма вельмі дзе: вакол — руіны. Гэта ж трэба — у маладыя гады ён амаль за суткі адмахаў сотню вёрст ад Цімкавіч да Мінска і не падбіўся ў дарозе! А тут — клопат прайсці дзвесце крокаў вакол Ленінскага пляца. Доктары раяць берегчыся, не ператамляцца. Не пісаць многа. Нічога не браць да галавы. Не хвалявацца. Як жа без хвалявання! Хіба што анкеты запаўняць. Або подпіс у грашовай ведамасці ставіць.

Хмурна, але дажджу няма. Мокрыя галіны клёнаў і таполяў. Халодны тынк мураванак. Яго лепшая пара. Амаль усё, што ёсць у яго раманам, адбываецца восенню. Калі душа перахварэе на спакусы вясны і лета і ўраўнаважыцца. Калі пачуцці не бунтуюць кроў, а думка спакойна і натхнёна працуе. Калі многа і добра пішацца. Восень і цяпер радуе яго, але не так, як раней. Ён ідзе па заасфальтаваным тратуары, бачыць усё яшчэ зялёную траву наўзбоч. Хіба гэта не радасць! Але ісці цяжка. Быццам па лясцы. І кіёк мала дапамагае. Цяжка мне, дружка... Занядукаў я вельмі...

Бадай, адзінае на ўвесь Мінск месца, дзе ацалелі будынкі. Вялізны горад ляжыць пад нагамі. У каго добры зрок, кажуць, што з гары, дзе Дом урада, можна бачыць аплеценыя калючымі дротамі калоны Акадэміі навук. У руінах — Савецкая, Ленінская, Кіраўская, Маркса, Святрлова, Нова-Маскоўская вуліцы. Там-сям стаяць, як дэкарацыя да спектакля жахаў, цудам ацалелыя сцены, узвышаецца ўдалечыні званіца царквы. Ён бачыў у першыя дні вайны, як падалі сцены, як гінулі людзі, як чуліся глухія енкі з каменных магіл, як гарэў горад яго юнацтва і сталых год жыцця. Нядаўна ён аднёс у «Звязду» артыкул «Будучыня сталіцы». Але ці ўбачыць ён гэту будучыню? Час — найлепшы доктар для чалавечай душы, збалелай і ўтрапёнай. Але час марудна, страшэнна марудна, ажно можна разгледзець яго, быццам нешта прадметнае і адчувальнае, ідзе, аддаляецца, адрываецца ад яго, пакідае аднаго сярод велізарнай пусткі сусвету.

Здань мінулага — Чырвоны касцёл Сімяона і Ганны. Не наогул мінулага, а яго ўласнага і яго землякоў, парабкаў пана Вайніловіча, які паставіў гэты касцёл пасля таго, як нечакана памерлі яго сын і дачка. Перад галоўным алтаром намалявана карціна: божая маці, а каля яе два анёлы — сын і дачка. Прыгожае, народжанае чыйсьці хваравітай фантазіяй збудаванне, якое надае пекнасць пляцу. Мінск без яго немагчыма ўявіць. Але які касцёл трэба паставіць у імя таго беларускага хлопчыка чатырох год, у якога на Лагойскім тракце пад Мінскам дзеля забайкі страляў з самалёта немец! Які кінуўся да нежывой маці, што ўпала ў прыдарожную канаву: «Мама!» Але не рукі былі ўскінуты ў яго ўгару, а патрушчаныя косці, без пальцаў і локцяў. З болю і жаху ён прабегаў некалькі крокаў і ўпаў на зямлю, каб у страшных пакутах памерці. Які помнік трэба паставіць у імя народа, які працай сваіх рук аздабляў зямлю, які сваёй душой здольны расплавіць камень жорсткасці і які вынес на сваіх плячах вялікі цяжар нянавісці да вылюдкаў, што нарадзіліся ў нетрах фашысцкай Германіі!.. Родныя мае, блізкія мае Міхал і Юрась! Вас ужо няма сярод жывых. Колькі людзей, якіх я ведаў, ужо няма на свеце! Дзе яны? Мучыць здань смерці. Цяжка ісці па расчышчанай ад бруду і бітай цэгля палосцы тратуару. Не хапае дыхання.

Дом урада ўжо амаль такі, якім быў да вайны. Зіхціць новымі шыбамі і, як раней, уражвае сваёй манументальнасцю. У ім увасоблена ідэя беларускай дзяржаўнасці. Але вакол яшчэ валяюцца скруткі ржавага калючага дроту, цаглянага друзу, зарослага высокай, як каноплі, крапівой і тлустымі лапухамі. З-за хмар высвеціла сонца, і абмытая восенскімі дажджамі трава ўразіла вока сваёй зелянінай і чысцінёй. На пляцоўцы перад фасадам стаялі легкавікі. З Земляробскага завулка выбягалі зрэдку людзі, пераходзілі Савецкую вуліцу, кіруючыся да левяга і правага ўваходаў у Дом урада.

— Аджылі. Што ж, работы летам шмат, а сала гэтага ў некаторых, скажыце, няма.

І ён весела, праз зубы, як стары, сплюнуў. Ён злазіць з воза і мы ідзем побач каля вазоў.

— Ну, як жывецца?

— От каня трэба перамяніць. Трэба як-небудзь увосень, як патаннеюць яны. Можа як удасца. Я цяпер, як узяўся сам за гаспадарку, дык як-небудзь інакш трэба. Я ўжо вылічыў, каб дзе рублёў пяцьдзесят скалаціць, ды ў дадатак гэтую скуру (ён маргнуў на кабылку), ды яшчэ можна будзе цялё прадаць, то якога-небудзь канючка можа і нішто прыдабыць можна будзе.

Ён памаўчаў і зноў сказаў:

— Увосень то я малаціць пайду, падзараблю трохі. Дома няхай бацька корпаецца.

Раптам думкі яго трохі падаліся ўбок:

— Я думаю завесці гусей: некаторыя трымаюць, дык прыбытак добры...

Ён чухае на хаду сваю тонкую, спачелую шыю...

Пад'язджаем да яго дому, адчыняць яму вароты выходзіць бацька яго, даўно ўжо хворы катарам жывата стары. Рабіць ён амаль зусім не можа, за гэтым ледзьве на кавалак хлеба збіраў.

Цяпер хлапчуку засталася абнавіць жыццё. Нанава пабудавань яго лад.

Мы развітваемся з ім і едзем далей гараचाю вуліцаю.

Малюнак К. Чорнага да верша В. Віткі «Алешына». 1941 г.

Кузьма Чорны. Малюнак З. Паўлоўскага. 1944 г.

А ПАЧЫНАЎ З ВЕРШАЎ...

Як шпарка мінаюць гады! Але ў памяці застаецца самае дарагое і светлае для кожнага з юнацтва. Вось, напрыклад, мала хто ведае, што Кузьма Чорны пачынаў сваю творчасць з вершаў і некаторыя з іх друкавалі ў пачатку дваццаціх гадоў у рэспубліканскіх газетах.

Яшчэ пад час вучобы ў Цімкавіцкім народным вучылішчы мне часта даводзілася сустракацца з Міколам Раманоўскім — студэнтам Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі. У час канікулаў ён абавязкова прыязджаў на пабыўку ў свае Цімкавічы. У вясёлай юнацкай кампаніі сяброў-студэнтаў — мы разам хадзілі на вячоркі да нашых студэнтак. Там гулялі

ў фанты, часам танцавалі пад гармонік. Усе мы ведалі, што Мікола моцна закаханы ў Наташу і, як многія з нас, пісаў і прысвячаў ёй свае вершы. Чытаў ён творы і нам. Прыгадваецца адзін з іх, прысвечаны вясковому жыццю, у якім гучала нешта купалаўскае ці коласаўскае.

А ўжо ў 1923 годзе, будучы камсамольскім курсантам у Мінску, я разгарнуў газету «Савецкая Беларусь» і сярод твораў Чарота, Александровіча, Дудара прачытаў і верш К. Чорнага «Роднае поле». Радкі яго мне нечым падаліся знаёмымі, але ж — Чорны! І толькі пасля я даведаўся, што пад гэтым псеўданімам выступала цімкавец Мікола Раманоўскі.

Думаю, што будзе цікава сённяшняму чытачу прачытаць верш выдатнага беларускага пісьменніка-раманіста.

Мікола ХВЕДАРОВІЧ.

Роднае поле

Зялёнае жыта шэпчаца ў полі,
Вяне на сонцы пякуным травя.
Высока ўзняюцца птушкі на волі,
Спакойна і ціха шуміць барава.

Разам з сцяноў зялёнага жыта
Палосы узворанай плугам зямлі.
Чорныя пліты сонцам абліты,
Быліны пад імі сухія ляглі.

Ад краю да краю, далёка, далёка
Працаю вольнай узнята ралля;
Хаваюцца вёскі ў жыцце высокім,
Багацтва за працу гатуе зямля.

Багатыя ўсходы ўздымаюцца вышай
На месцы, дзе вольныя сілы ляглі.
Роднае поле! Старонка ты наша!
Вольная праца на вольнай зямлі.

Кузьма ЧОРНЫ.
(«Савецкая Беларусь», 1923, 1 ліпеня)

Калі спусціцца ўніз па Савецкай, прайсці міма драўлянай цэркаўкі, дзе служыць яго знаёмы, бацька Вэні Шпількевіча, прысадзісты здаравіла з гладкім чырвоным тварам, каля трухлявых домікаў местачковага тыпу, узыйсці па Нова-Маскоўскай каля студні-вадакачкі, перайсці Брэсцкі мост ды павярнуць на Койданаўскі тракт, то можна патрапіць на дарогу ў Цімкавічы. Ці дзядзвецца яму пабачыць яшчэ раз роднае мястэчка? У пачатку вайны пажар выкаціў палавіну дамоў. Згарэла бацькава хата. Многіх цімкаўцаў ужо няма. Сумная гэта будзе сустрэча. Паволі, цяжка абাপіраючыся на кіёк, пайшоў паўз агароджу, якая ішла ад педінстытута пад так званы Дом металістаў. Тут, упёршыся плячамі ў агароджу, некалі стаяў, вызіраючы Сашку Стафанковіча, яго бацька, Ян Стафанковіч. Той самы, што мог бясконца, да месца і не да месца паўтараць: «раймонты», «райманціраваць», «павэдлуг». На гэтым ганку педінстытута ён садзіўся курыць. Цяпер тут малалюдна. Шпацыраваць, прынамсі, ніхто не замінае. Насустрач бягуць студэнты ўніверсітэта. Некаторыя вітаюцца. Знаёмыя і незнаёмыя. Шэпчацца: «Кузьма Чорны!» Азіраюцца. Хацеў бы ён бачыць сябе іх вачамі. Каржакаваты, з нездаровай паўнотой мужчына, з белым, азызлым тварам, з патухлымі вачамі, ад усёй постаці якога павявае тугой і стомленасцю. Гэта ён, Кузьма Чорны! А быў час, калі і ён гэтак спяшаўся на лекцыі і гэтак жа сама здзіўляўся: «Глядзі: Янка Купала! Дзядзька Колас! Гартны! Бядуля! Чарот!» І яго пазнавалі: «Дык гэта і ёсць Кузьма Чорны! Які ж ён — чорны, калі ён — белы?! І чаму — Чорны? А не Пільны, Вясёлы, Агністы?» Божа, як шчыра яго прывітаў упершыню Змітрок Бядуля! Яго хрышчоны літаратурны бацька! «Вы, братачка, маеце пярэ! Добрае пярэ, братачка, маеце!»

Паглыблены ва ўспаміны, ён не заўважаў, як уважліва і радасна глядзіць на яго высокі, хударлявы, у велікаватым пінжачку, пад якім віднелася афіцэрская гімнасцёрка, з абвіслым, здалёк як пустым, правым рукавом, студэнт, які ішоў насустрач. Напэўна, прайшоў бы міма, каб той не павітаўся. Не за руку. Рука параненая. Казаў, хацелі адрэзаць. Патрапіўся чулы чалавек, доктар. Рука і цяпер часта баліць, здаецца цяжкай, цягне плячо ўніз і моцна ные. Асабліва пасля таго, як шмат папіша, памагаючы левай рукой. А піша гэты студэнт не толькі лекцыі, а і апавяданні. Ён чытаў іх яшчэ жывучы ў Маскве. Там жа і з самім аўтарам пазнаёміўся праз Міхася Рыгоравіча Ларчанку. Іван Мележ! Мае талент. Сталы не па ўзросту. Шмат перажыў, перабачыў, перадумаў. Вельмі чулы душою. Дастаеўскі казаў пра такіх: «Навсегда раненное сердце». У нумары «Якара» ў Маскве шмат расказаў пра Палессе, сваіх бацькоў, вайну. Будзе пісаць. Адно што, казаў, няма калі пісаць: вучацца чатыры гады па пяцігадовай праграме, многае выветрылася з памяці. Што ж, часу заўсёды мала! Вельмі мала часу. Як мала часу! Пушкін перад смерцю прашаптаў: «Гэта ўсё?!». А Гоголю дык адкрыта гаварыў пра тое, што трэба спяшацца, бо ў яго кволы выглед, ён вельмі хваравекаваты, жыццё яго можа абарвацца рана, раней, чым ён спадзеецца. «Как не приняться за большое сочинение! Это просто грех!» І аддаў сюжэт «Мёртвых душ», з якога сам меркаваў зрабіць нешта нахшталт паэмы. А Дастаеўскі? А Чэхаў? Наш

Багдановіч! Паўлюк Трус! Самуйлёнак!.. Трэба пісаць, абавязкова пісаць. І іменна таму, што мала часу. Бо ніхто іншы не напіша за цябе тваё.

— Ну, што новага напісалі?

Мележ адказаў, што новага пакуль нічога няма. Перарабляе ўжо напісанае. Вядомае Чорнаму. Калі напішацца нешта, то прынясе.

Хацеў развітацца. Думаў, што Чорнаму вельмі цяжка стаяць з ім і гаварыць. Але Чорны апырэдыў:

— Давайце паходзім!

Распытваў трохі пра студэнцкае жыццё. Потым зноў перавёў размову на літаратуру.

Мележ ахвотна расказаў, што яго не задавальняе ў ранейшых апавяданнях. У апавяданні «Сустрэча ў шпіталі» — меладраматызм. У пьсьме сына да бацькі яго асабліва шмат. І наогул у жыцці ўсё было прасцей. І жахлівей. Пацягнула «сочинять». А было так. Доктар хварэў на сэрца. Яго нельга было хваляваць. Доктара непакоіла, што ад сына з фронту няма вестак ужо пяць месяцаў. Яго супакойвалі, хоць ведалі, што сын загінў чатыры месяцы назад. Апавяданне называе проста: «Сустрэча». Апавяданне «Васіль Дзянісавіч» таксама перапісвае. Хоча, каб не было натуралізму ў сцэне, дзе параніла жанчына. Каб адчувацца чалавечыя адносіны аўтара да сваіх герояў. Зноў жа — назва: «Апошняя сустрэча». Ёсць розніца. Тое самае «ледзь-ледзь». Ён захапіўся і сапраўды ўжо не заўважаў, што Чорны як бы адсутнічае, што ён далёка сваімі думкамі. Узгадаў толькі потым, калі абдумваў сустрэчу.

А Чорны сапраўды думаў пра сваё. Думаючы пра Мележа. Ён узгадаў апошняе, што чытаў: апавяданне «У завіруху». Вельмі добрае апавяданне. Пра нязломнасць чалавека. У аўтары ён таксама ўгадаў гэту рысу, хоць знешне той быў лагодны, задуманы. Без цяжкіх прац няма таленту. Мележ гэта ўжо здаецца, зразумеў. Але ці зразумеў ён, што трэба спяшацца? Што нельга растрачваць сябе на глупства? Што трэба думаць пра вялікае і брацца за вялікае? Мінуты раз Чорны шмат гаварыў яму пра Талстога, Дастаеўскага, пра тое, што ўсім нам трэба пісаць сваіх братаў Карамазавых. Хацеў, каб Мележ глянуў на літаратуру шырэй, каб не спяшаўся з ацэнкамі, каб глыбока думаў. Зерне падае не на камень. Але калі і на камень, то трэба сеяць. Не можа быць, каб не зачаліся карэнчыкамі!

У Мележа ёсць самае важнае ў пьсьменніку — боль за чалавека. Вось ён расказае пра задуму невялікага апавядання. Скардзіцца, што не ведае, з якога канца брацца. Жанчына непакоіцца за свайго мужа, які другі месяц не піша з фронту. Ёй сумна, балюча. Связаў раіць ей паплакаць, каб адлегла ад сэрца. Але яна не можа плакаць: «Усе слёзы высыхлі». Вечарам брыгадзір прыносіць пакамежанае пьсьмо і просіць прабачэння, што не аддаў раней: забыўся за гаспадарчымі клопатамі. Пьсьмо ад мужа. Ад радасці жанчына... плача! Ёсць ужо і назва: «Салдаткіна ноч».

— Задума, па-мойму, цікавая! — сказаў ён. — Гэта вельмі правільна псіхалагічна, як жанчына трымае сябе ў горы і ў радасці. Па-жаночаму... Чаго ж вы сумняваецеся?

— Ды вельмі ж проста ўсё гэта. Ці цікава будзе? — Калі ёсць праўда, то будзе і цікавасць. Сапраўднае, а не тая, якую робяць літаратурныя цыркачы з іх танымі цыркавымі штучкамі.

Спыніліся каля дома пісьменніка на Берсана. Чорны стаў развітацца:

— Я тут у гэтай мураванай хаце. На другім паверсе. Заходзьце пад вечар, гадзін пасля пяці. Прынясіце, што напісалі. Паслухаю...

— Ды наш брат, Мікалай Карлавіч, і без таго шмат у вас часу адбірае... — Не кажыце так... Мне ж таксама неахота сядзець аднаму, як на хутары. Вечары цяпер вялікія, сумнавата, а от прыйдуць людзі — і нагаворышся. І пасмяешся... Пішыце, працуйце над сабой. Я адчуваю ў вас талент і жадаю вялікіх поспехаў.

— Няма калі пісаць. Лекцыі...

Чорны памаўчаў і раптам з сумам у голасе сказаў:

— Працую мала. Доктары забаранілі многа пісаць... На рэжыме строгім жыць даводзіцца...

Пераклаў кіёк з рукі ў руку, паглядзеў на Мележа. Той зразумеў яго позірк як намёт на развітанне. Развітаўся і пайшоў у бок універсітэта, несучы ў душы памяць пра яго глыбокі развітальны позірк, пра яго апошнія словы: «Пішыце, працуйце над сабой. Я адчуваю ў вас талент і жадаю вялікіх поспехаў».

А Чорны стаяў каля ўвахода ў дом пісьменніка і доўга глядзеў яму ўслед. З-за нізкіх шэрых хмар зноў выбліснула сонца і асвятліла сцяну Чырвонага касцёла, адлюстравалася ў яго вітражах. Зноў знікла. На парозе ляжаў жоўты лісток. На чорнай разрытай зямлі каля агароджы бялелася парванае карэнне палых раслін, і, хоць была восень, на іх ужо значыліся новыя парасткі. Жывое жыццё не спынялася ні на момант.

Новыя думкі нараджаліся і супакойвалі: «Месяц за месяцам і год за годам — і ўздзіраюцца абочыны дарог, і каля іх — на полі і ўзлессях і на рэках, і на вуліцах вёсак і гарадоў — усюды, дзе разыгралася і прайшла крывавае драма беларускай зямлі, будучы панаваль і шырокія летнія дні і праплываць будзе грукат колаў і мелодыя песень, пахнуць будзе маладым жытам у палявым коласе, і дымам прытульнага чалавечага жылля, і дымам з фабрычнага коміна. Будзе жыць каханне і праца, і нараджэнне пакаленняў, і ўдасканаленне чалавечага быту. І вершаліны бяроз і хвой ў будучы асвятляцца ціхім асеннім і быстрым летнім сонцам, і вырастаць будучы выведзены чалавекам новыя расліны. Усхваляванае вайной людское мора ўвальецца ў свае берагі, але беларуская зямля не астанеца такой, якой была. На яе мілым, родным, дарагім твары прыбавіцца новая пяча і астанеца навекі. Астанеца навекі новы гістарычны вопыт нашага народа, і астанеца сведкі сённяшняй крывавай драмы, так як яны асталіся ад старых пачаткаў і праз які нашай гісторыі».

БУДУЧАЕ НАРАДЖАЕЦЦА СЁННЯ

Даручыць маладому артысту выкананне галоўнай ролі — адказнасць немалая, і, на жаль, у тэатрах далёка не заўсёды ахвотна бяруць на сябе гэтую адказнасць. А калі не баяцца рызыкаваць?..

— Апорай нашага калектыву, яго душой з'яўляецца моладзь, — гаворыць галоўны рэжысёр Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР Анатоль Малчанаў. — Мы стараемся выхаваць маладога артыста ў калектыве, даручаючы яму сур'ёзныя ролі, памятаем пра тое, што менавіта сённяшняя моладзь з цягам часу стане вядучай сілай калектыву.

Гэта не проста словы. Сапраўды, у тэатры музычнай камедыі маладыя выканаўцы далёка не на «папшніх ролях» — што, відаць, і натуральна для палымянага, жыццядараснага мастацтва аперэты.

Летась, калі ў тэатры змянілася кіраўніцтва, пытанне аб рабоце з творчай моладдзю паўстала на парадку дня ў ліку першых. Правялі шэраг мерапрыемстваў, якія садзейнічалі як мага больш глыбокаму раскрыццю маладых талентаў. Напрыклад, прайшоў трэці (па сутнасці, ён быў першы па сапраўднаму цікавы) унутрытэатральны агляд-конкурс маладых выканаўцаў. У ім прынялі ўдзел не толькі вакалісты, але і артысты балета, аркестра, маладыя дырыжоры. Па словах чалавека, які мае непасрэднае дачыненне да арганізацыі і правядзення агляду, — сакратара камсамольскай арганізацыі тэатра, салісткі балета Людмілы Рабушка, адбылася падзея надзвычай важная для калектыву і наогул — сапраўднае свята мастацтва. Пастаўленыя тады, у снежні мінулага года, спектаклі з удзелам маладых — «Бабскі бунт», «Мая жонка — ілгуння!» — прайшлі на добрым прафесійным узроўні і былі сустрэты з сапраўднай зацікаўленасцю.

Наступны конкурсны тур прайшоў сёлета ў лютым, а ў сакавіку прагучаў заключны акард трэцяга тура. У новых пастаноўках («Вясёлая ўдава», «Несцерка», «Старыя дамы») маладыя артысты, занятыя ў галоўных і другарадных ролях, выступалі з энтузіязмам, жыццядараснасцю, агенчыкам. Вось перада мной праграма «Несцеркі»: кіраўнік аркестра — малады пачынаючы дырыжор В. Валатковіч; сярод выканаўцаў — нядаўнія выпускнікі музычных ВНУ краіны В. Пятліцкая, Г. Нікіцін, Р. Харык, А. Касценкі, Н. Харужэнка, В. Сямікаленны, В. Вяржбіцкая, Г. Казлоў. Хіба гэта не прыклад поўнага даверу тэатра да маладых?..

Абмеркаванне пастаўленых спектакляў ператварылася ў грунтоўную творчую размову, з разборам пралікаў і прафесійных знаходак і, відавочна, стала стымулам для далейшага творчага росту маладых выканаўцаў.

— Усе мы, — гаворыць Людміла Рабушка, — вельмі ўдзячны кіраўніцтву тэатра за той накірунак, які яно вызначыла зараз у рабоце з моладдзю. Давер надае ўпэўненасць у сваіх сілах, хочацца працаваць яшчэ лепш.

Нельга не пагадзіцца з гэтымі словамі, калі назіраеш на рэпетыцыях, з якім імкненнем да дасканаласці і настойлівасцю рыхтуюцца да выступленняў маладыя артысты. Дарэчы, пра кожнага з іх можна было б расказаць нямала цікавага, у кожнага — свой шлях на сцэну, свая, няхай пакуль яшчэ сціплая, творчая біяграфія.

Рыгор Харык, напрыклад, працуе ў тэатры музычнай камедыі толькі другі год. Да гэтага скончыў Беларускае політэхнічнае інстытут, затым — кансерваторыю. Яшчэ студэнтам кансерваторыі зацікавіўся жанрам аперэты. Спачатку паспрабаваў сябе ў ролях сціпых, эпизадных, а заканчваючы кансерваторыю, ён ужо меў у сваім рэпертуары некалькі буйных роляў. Цяпер малады артыст выконвае многія вядучыя партыі: гэта Вільям у спектаклі «Мая жонка — ілгуння!», Юрась у «Несцерку», граф Даніла ў «Вясёлай удаве», Андрэй у спектаклі «Старыя дамы» і інш.

Валянціна Пятліцкая мае стаж больш «салідны». — пяць гадоў. У гутарцы з артысткай асабліва востра адчуваеш тое трапяткое хваляванне, тую радасць, якую прыносіць ёй кожная сустрэча з новым сцэнічным вобразам. Яе творчая прыўзнятаць, радасная ўсхваляванасць міжволі перадаюцца і ў глядзельную залу. «Мне блізка і дарагія ўсе мае гераіні, не магла б аддаць перавагу нейкай адной з іх. Радуюся кожнай даручанай мне ролі, стараюся як мага больш убачыць, пачуць, увабраць у сябе, каб затым неяк скарыстаць гэта ў будучай рабоце», — гаворыць Валянціна. У яе рэпертуары — усе жаночыя ролі са спектакляў тэатра. Голас артысткі, які гучыць памаладому звонка і ярка, добрыя сцэнічныя дадзеныя, ігра, якая прываблівае шчырасцю, — усё гэта робіць вобразы, створаныя Валянцінай Пятліцкай, незвычайна абаяльнымі, яшчэ раз прымушае гаварыць пра тое, што маладым выканаўцам давораць не толькі можна, але і трэба, што пад сілу ім і характарныя, і народныя вобразы, і класічныя персанажы, і героі сучасных камедый.

У нядаўняй прэм'еры «Старыя дамы» адбыўся паказальны для тэатра дэбют. Ролю галоўнага героя, Андрэя, даручылі выпускніку вакальнага аддзялення Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Генадзю Нікіціну. Першая буйная работа... Можна толькі парадвацца, што яшчэ адна творчая біяграфія пачынаецца ў маладым і перспектыўным калектыве.

Вядома, што ў тэатра пакуль яшчэ няма праблем зусім не творчых, звязаных з адсутнасцю свайго пастаяннага памяшкання. Але неўзабаве мы будзем глядзець спектаклі ў цудоўным, па-сучаснаму абсталяваным будынку тэатра музычнай камедыі. Спадзяёмся, што на парозе гэтага Новага Дома адкрыюцца шырайшыя творчыя магчымасці для маладых артыстаў — для тых, каму наканавана падтрымліваць і ўзбагачаць традыцыі мастацтва аперэты.

І. МІНКІНА.

ПАСЛЯ ПЕРШАЙ ЖА ДЗЕІ спектакля «Чыпаліна» я пайшоў за кулісы: трэба было тое-сёе ўдакладніць у Юзэфа Раўкуца з яго біяграфіі. Але размова не адбылася. Убачыўшы яго засяроджаны твар, на якім ужо «чытаўся» будучы вобраз графа Вішні (а ён з'яўляецца на сцэне толькі ў 2-й і 3-й дзеях), я зразумеў, што не варта мне са сваімі размовамі ўрывацца ў той свет фантазіі і прыгажосці, у якім знаходзіцца артыст. Прывітаўшыся, я адышоў убок і стаў назіраць, як Юзэф Раўкуца будзе на спектаклі. Гэта было не проста дзякжурнае «разаграванне ля станка». Хутчэй — проба асобных па, жэстаў, мімікі. І ўсё гэта было, як кажуць, у вобразе. Поўная канцэнтраванасць думак, па-

рам Г. Маёравым, няпростая. Тут і чыстая класіка, і эстрадна, бытавы, народныя танцы. Ад артыста патрабавалася ні ў якім выпадку не расчляняць сцэнічны малюнак вобраза на асобныя фрагменты. І Юзэфа Раўкуца гэта ўдалося. Ён пастаўку пражывае жыццё героя, ён валодае тэхнікай танцоўшчыка, і адзін рытм пераходзіць у другі вельмі арганічна, тонка. Вобраз атрымаўся цэласны, выразны.

— Я вельмі люблю танцаваць у гэтым балете, — сказаў мне пасля спектакля Юзэф. — Чаму? Таму што харэаграфія надзвычай сучасная, выразная, атральна кідка. І ў той жа час яна бадавана на аснове класічнага танца. А ўвогуле, я аддаю перавагу класіцы. Яна — аснова асноў балетнага мастацтва. Была, ёсць і будзе. Удасканальваць сваё майстэрства тан-

У снежні мінулага года ў час унутрытэатральнага агляду творчай моладзі Юзэф падрыхтаваў і станцаваў адразу тры вялікія партыі — Вацлава ў «Бахчысарайскім фантане» Б. Асаф'ева, Вішню ў «Чыпаліне» К. Хачатурана, Прынца ў «Золушцы» С. Пракоф'ева.

Прынц у трактоўцы Раўкуца — гэта проста юнак, які хоча кахаць, якому абрыдлі балі, прыёмы. Ён шчыры і адкрыты ў пачуццях. Калі любіць — значыць любіць. Убачыў Золушку-прыгажуню на балі і захаўся за першага погляду. У яго рамантычным, узніслым уяўленні яна — ідэал, бо зусім не падобная да тых какетаў, што яго акружаюць. Доўгія, поўныя душэўных пакут пошукі любай. Артыст даносіць да нас

«ВЕЛЬМІ ХОЧАЦЦА ТАНЦАВАЦЬ...»

ступовае адрачэнне ад будзённасці закуліснага жыцця. Вакол артысты размаўлялі, смяяліся. Але ніводзін з іх не падыходзіў да Раўкуца. Усе ведаюць — перад выходам на сцэну Юзэф не церпіць ніякіх пабочных размоў, нічога, што адцягвала б яго ўвагу ад работы.

Трэці званок. Спяшаюся ў залу. На сцэне — граф Вішня. Артыст вельмі дакладна перадае цэлы комплекс адчуванняў

цоўшчык можа толькі ў класічным рэпертуары. Вось вы гаворыце пра тэхніку... Дрэнна, калі артыст на сцэне задумваецца, як зрабіць піруэт ці нейкі яшчэ элемент. Каб гэтага не было, трэба як мага больш танцаваць. І — менавіта класіку.

Так, Юзэф Раўкуца яшчэ ў Мінскім харэаграфічным вучылішчы, дзе вучыўся ў класе заслужанага артыста БССР М. Красоўскага, заявіў аб сабе як перспектыўны класічны танцоўшчык. Тыя, хто бачыў яго на школьных канцэртах, рас-

нястрачаную веру ў тое, што знойдзе, абавязкова знойдзе сваё каханне. Сіла кахання, дама-выражана ў танцы, перамагае ўсе перашкоды. І воль адважыцца — прызнанне ў каханні. Мы верым у перажыванні героя. Уражвае яго шчырасць, лірызм.

Я напамніў Юзэфа пра мінулы снежань. Выказаў здзіўленне і захапленне яго працавітасцю і ўпартасцю ў жаданні танцаваць. Тры вядучыя партыі за адзін тыдзень?!

— Што ж, вельмі хочацца танцаваць. Галы ідуць. Мне ўжо 26 — гэта для артыста балета не так і мала, бо наш творчы век кароткі. Трэба многае паспець зрабіць. У мяне, па сутнасці, толькі чатыры вядучыя партыі. Тыя тры, што вы назвалі, і яшчэ роля Бога ў «Стварэнні свету» Пітрова. Калісьці танцаваў Жана дэ Брыена ў «Раймондзе» Глазунова... Шкада, калі часам сходзіць з рэпертуару класічныя балеты. А патрэба, асабліва моладзі, у іх — вельмі вялікая, бо класічны балет — школа майстэрства.

Каб паглядзець Юзэфа ў яго чатырох асноўных партыях, мне спатрэбілася... тры месяцы. Затое хоць кожны дзень можна назіраць, як працуе малады артыст у кардэбалеце. Талент бяспрэчны. Гэта сцвярджаюць і спецыялісты, і глядачы — сваім гарачым прыёмам. Сур'ёзны падыход да работы, глыбокае прачытанне кожнай ролі і мовай танца, і мовай мімікі, жэста... Але па-ранейшаму — кардэбалет. Часцей за ўсё мы назіраем на сцэне ў сольных партыях адных і тых жа трох-чатырох выканаўцаў, якія, бывае, выглядаюць стомленымі. Ды, відаць, і ў тэатры таксама мяркуюць над праблемай прафесійнага росту моладзі, якая праз некалькі гадоў павінна змяніць сённяшніх спрактыкаваных салістаў і дастойна працягваць традыцыі беларускага балета.

— Што я лічу галоўным у сваёй прафесіі? Танцоўшчык павінен умець перадаць унутраны свет свайго персанажа. Захаціць глядача жыццём свайго героя, выклікаць суперажыванне. У балете хочацца не «крычаць», а спяваць — як у оперным ці песенным мастацтве. Сцэна для мяне — гэта месца споведзі. І, калі пасля спектакля сам адчуваеш ачышчэнне мастацтвам, значыць, нешта важнае і дарагое аддаў глядачу. Мара — станцаваць Зігфрыда ў «Лебядзіным возеры». Гэтую партыю я падрыхтаваў самастойна...

Штодня я магу ўбачыць яго ў кардэбалеце. Але абавязкова хочацца ўбачыць Юзэфа Раўкуца ў вядучай партыі.

Вячаслаў РАКІЦКІ.
Фота А. КАЛЯДЫ.

свайго персанажа. Меланхалічныя фарбы, якімі абмалёўвае Раўкуца ствараемы вобраз, падкрэсліваюць смутак і тугу адзіноцтва арыстакратычнага графа Вішні, які жыве ў палацы Лімона. Самотны выраз твару, задумлены позірк, плаўныя, лёгкія па. Выпадковая сустрэча з Чыпалінам і Радысачкай абуджаюць у ім радасць жыцця, сэнс якога — рабіць дабро. І воль ужо Вішня гарэлівы, кемлівы хлапчук у гульнях са сваімі новымі сябрамі. Ад усяго свайго вялікага і шчырага сэрца, рызыкуючы, ён дапамагае ім вызваліць з няволі старога Чыпалоне. Граф Вішня — Раўкуца вельмі розны ў праявах характару, але праз увесь спектакль артыст праносіць яго рамантычнасць, высакароднасць, чысціню, сцвярджае вялікае пачуццё дружбы, якая перамагае зло. Няма больш ні Лімона, ні яго гвардыі. Цяпер у горадзе заўсёды будзе панаваць толькі радасць. І Вішня са сваімі сябрамі і мірнымі жыхарамі казначнага горада весяліцца ў шчырых скоках.

Танцавальная аснова вобраза, прапанаваная балетмайст-

казваюць, як захапляў іх дасканалы танец вучня. Дэбютаваў малады артыст балета ў «Лебядзіным возеры». Ішоў 1972 год. Ужо ў гэтым невялікім сольным выступленні, а Юзэф танцаваў па-дэтруа, раскрылася асноўная якасць Раўкуца-танцоўшчыка: лірызм, выражаны ў строгах, акадэмічных формах класічнага танца.

Затым была стажыроўка ў Ленінградскім харэаграфічным вучылішчы імя Ваганавай. Займаючыся ў выдатнага педагога А. Сакалова, ён спасцігаў вопыт ленінградскай балетнай школы, для якой характэрны акадэмізм, чысціня па і рухаў. Ён спасцігаў гэта і ў класе, і глядзячы спектаклі славуэта кіраўскага тэатра. І хоць стажыроўка была нядоўгай (яго прызвалі на службу ў рады Савецкай Арміі), Юзэф Раўкуца паспеў нямала: і цэлам, і розумам адчуў харавое класічнага танца, навучыўся карпатлівай працы над вобразам. Да таго ж — у студэнцкім балете «Памяці Старага Хары» станцаваў галоўную партыю, якая якасна адрознівалася ад таго, што танцаваў раней.

Алесь БАЧЫЛА

3 новых вершаў

ТАКОЕ ТЭАТРАЛЬНАЕ ЖЫЦЦЁ

Пачнём адразу з біяграфіі творчай, тым больш, што ўжо сорак шэсць гадоў, як яна стала і асабістай біяграфіяй Станіслава Яворскага, аднаго з заснавальнікаў Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра, старэйшага беларускага актёра.

1934 год, Мінск, вуліца Энгельса, 1 БДТ. Актёрская студыя. Пасля яе заканчэння ў 1937 годзе былі ліцейшчыкі. Былы супрацоўнік Акадэміі навук БССР, малады актёр С. Яворскі пачынае сваю сцэнічную дзейнасць у прафесійным тэатры. У той час лепшым — у 1 БДТ, дзе ішлі «Недарасль» Д. Фанвізіна, «Канец дружбы» К. Крапівы, «Жыццё кліча» А. Біль-Белацаркоўскага, «Капітанская дачка» А. Пушкіна, «Апошнія» М. Горкага. На работах выдатных майстроў, заснавальнікаў беларускай тэатральнай школы, выходзіў С. Яворскі.

Узнік новы рух у мастацтве: калгасна-саўгасныя тэатры. У 1939 годзе рашэннем урада груп актёраў 1 БДТ, а ў яе складзе і С. Яворскага, пераводзяць у Заслаўскі калгасна-саўгасны тэатр для ўмацавання яго творчага складу. Затым трупы пераязджае ў Пінск...

З характарыстыкі: «Актёр С. Яворскі стварыў на сцэне Пінскага абласнога драматычнага тэатра шэраг яркіх цікавых вобразаў: «Любоў Яраваля» Транёва — Чыр, «Платон Крчачат» Карнейчука — Арнадз, «Беспасажніца» Астроўскага — Карандышаў. Карыстаецца вялікай папулярнасцю ў гледачоў...»

Дзейная натура, ён, акрамя непасрэдных творчых абавязкаў, займаецца вялікай грамадскай работай: сакратар камітэта камсамола, член МК прафсаюза, шматгадовы дэпутат Пінскага гарадскога Савета.

А пасля была сцэна тэатра ў горадзе над Дняпром.

З характарыстыкі: «Актёр Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра, член КПСС С. Яворскі займае вядучае месца ў трупі тэатра. Найбольш цікавыя актёрскія работы створаны ім у беларускім рэпертуары: Шмігельскі — «Партызаны» К. Крапівы, Быкоўскі — «Паўлінка» Я. Купалы, Калібераў — «Выбахайце, налі ласка!» А. Макаёнка, Левановіч — «Хто смяецца апошнім» К. Крапівы. Несумненнае прыроднае дараванне, відавочнае майстэрства...»

Актёр характарнага плану, С. Яворскі з поспехам выконвае складаныя ролі класічнага рэпертуару. Лешч — «Апошнія» М. Горкага, Пыжыкаў — «На бойкім месцы» А. Астроўскага, Сарыні — «Іспанцы» М. Лермантава...

Вось яшчэ дакумент — пасведчанне № 179 ад 31 снежня 1959 года: «За вялікія заслугі ў справе развіцця беларускага тэатральнага мастацтва Яворскаму С. І. прысвоіць ганаровае званне заслужанага артыста Беларускай ССР. Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР В. Казлоў».

І — новыя патрабаванні да сябе, да сваёй творчасці.

З работ апошніх гадоў мне вельмі запаміналася адна невялікая роля — клоун Бім у спектаклі па п'есе Г. Баравіна «Інтэрв'ю ў Буэнас-Айрэсе» (пастаноўка Ю. Міроненкі). Калегі ў падобных выпадках ужываюць тэрмін «каронная роля». Цікавы драматургічны матэрыял, які выдатна «кладзецца» на асобу актёра, арыгінальны рэжысёрскі падыход у трактоўцы гэтага вобраза дазволілі артысту Яворскаму стварыць выдатны, глыбокі, запамінальны характар. Трагедыя чалавека, артыста чылійскага цырка Біма, які на вачах у гледача з простага «рыжлага» вырастае ў перакананага барацьбіта супроць фашызму, сыграная артыстам пераканана і эмацыянальна. Выканаўца на сцэне быццам зліваецца са сваім персанажам, і глядач зараджаецца гэтым пацучцём, сам уключаецца ў складаны паварот сцэнічнага дзеяння.

Ветэран тэатра. На яго рахунку ўдзел амаль ва ўсіх спектаклях, што ў рэпертуары тэатра. «Прызначыць пастаноўчаную групу для работы над спектаклем па п'есе Н. Ірэданава «Любоў невытлумачальная»: Маці — А. Кашына, Атанас — А. Лобач, Гаспадар нарчмы — з. а. БССР С. Яворскі...» Гэта — нядаўні загад па Магілёўскім абласным драматычным тэатры. Работа працягваецца.

Барыс ВАЛАДАРСКІ.

ТРЫВОЖНАСЦЬ

Мне сніцца колькі дзён
Адзін і той жа сон,
Што я — хоць быў загад —
Наган не здаў на склад.

Не разумею ў сне:
Навошта ж зброя мне?
Навошта браць віну? —
Я ж зваяваў вайну!
Я нечысць перамог!
І як я гэта мог
Не выканаць загад —
Наган не здаць на склад.

Возера Нарач.

Фота А. КАЛЯДЫ.

Ніколі я не ляў...
Я ж добра помню — здаў...
І помню змазкі пах,
І лёгкасць у руках
У той апошні міг,
Калі загсклада з іх
Сам забіраў наган...
Хто ж свет увёў у зман?
Парушыў мой спакой —
І з метаю якой?
Чыя ж віна, чыя?..

Прачнуўся ў поце я...
Праменні б'юць з акон...
Дык значыць — гэта сон!
Маёй няма віны!

І ўсё ж...тывожаць сны...

ПЛЯМЫ

Плямы...
За годы іх людзям хапіла:
Плямы ад тлушчу,
ад фарбаў,
ад пылу.
Плямы на вокнах,
на сценах,
на водах...
Там, дзе ёсць чыстае, —
Плямы заўсёды.
Чыстае з імі
Спрадвеку не ў згодзе...
Плямы змываюць,
Плямы выводзяць:

попелам,
мылам,
бензінам,
гарчыцай...
Часам здзіўляешся толькі:
чаму ж
Мы не можам дасюль навучыцца
плямы выводзіць з забруджаных душ?

Даўно крадком люблюся табою...
Ледзь што — хутчэй адвяджу позірк
прэч...

Ды ад сябе хіба сябе ты ўтоіш?
Млей, сэрца, млей, ды толькі не пярэч.
Ты ж прызнаваць само не хочаш межаў
І ўпотаікі сцвярджаеш спакваля:
Краса не можа аднаму належаць,
Як воды, неба, сонца і зямля...

На забарону праў яна не мае.
І сілы таюць, змогшыся, мае...
Украдкам позірк зноў яе шукае
І, з ёй сустраўшыся, мяне ж і выдае.

Чым больш стараюся патаіна
не ўглядацца,
Тым прагну больш — твару чарговы
грэх...
А, можа, горшы грэх — не любавання?
Як раскусіць той крэпенькі арэх?

Пакуль малы, марудна так цячэ
Рака жыцця — ажно на сэрцы млосна...
О як жа, як жа хочацца хутчэй
І падрасці, і стаць дарослым.

А стаў дарослым — дзівішся ізноў:
Калі ж успеў навіцца гэтка звітак,
Пазначаных адлегласцю гадоў?

І каб неба вячэрняе зноў загаралася,
Быццам горад агнямі, мільярдамі зор.

Знаю: хто засумуе — адразу ты
рупішся,
Да яго са спагадай спяшаешся ўслед...
Дык няўжо ж для мяне на спагаду
паскупішся
І захмараным возерам стане мой
свет?..

Не быўшы замужам,
ды стаць раптоўна маці?..
Ты доўга думала —
рашыцца не магла.
А раптам...
у грахах абвінавацяць
і шпурлянуць
гразею з-за вулга.

Гразь лёгка змыць —
нялёгка змыць учынак,
але ж і логіка
не парывае ніць...
Спрадвек жанчына —
перш за ўсё жанчына.
Не можа птах
гназда свайго не віць,
не мець патомства...

І ты стала маці...
І хоць сінее
слабасць на губах, —
цяплом ідзе
ад цельца немаўляці
цяпло жыцця —
твайго жыцця працяг.

І ты дужэш,
і сама не ўпотаі

Не жыў, здаецца, а жыццё — пражыта.
І ты, о час, што браўся дагадзіць
Жаданням першым, не крычы ў адчай —
Цябе мы не збіраемс судзіць,
Мы толькі супярэчнасць прыкмячам.

НЯЎЖО?

Рака кірунак здольна, павярнуць;
Вярнуцца можа, круга даўшы, вецер;
Сады, вясной адцвіўшы, зацвітуць;
На ноч зайшоўшы, сонца зноў
засцвеціць, —

І толькі ты, разумны чалавек,
Не можаш круг свой завяршыць
спакойна.
Ад усяго прыдумаў процьму лек,
І малавата, як знарок, ад войнаў.

Няўжо табе, хто гэтэўкі спасціг,
Як ладзіць мір — няведомы сакрэты,
І даўні міф, міф пра сканчэнне свету —
Зусім не міф!

Спахмурнела, застыла халоднае
возерка,
Пахаваўшы ў халодных глыбінях сяло...
Дастаткова было б аднаго твайго
позірку,

Каб ўсё засвяцілася, зноў ажыло...
Каб насустрач усмешцы твай
не хавалася
Ні былінка, ні кусцік, ні стомлены бор,

гатова ношу
новую ўзваліць:
начэй бяссонне,
хворасцей турботы
і ўсе тывогі
стомленай зямлі.

Грукочуць дружна стрэлачкі,
Кароцяць дальні пуць...
А годы, быццам елачкі,
За вокнамі бягуць.

На нітку часу ніжуцца,
Згадаю — запячэ...
Цяжэй пазмы пішуцца,
Дый вершы — не лягчэй.

Надзеі не галёкаюць
Дзятвою між прысад...
І некалі далёкае
Скарочана ў сто крат.

Канчаецца бяздумнае
Мільганне дзён былых.
Часцей і маршы сумныя
Мой ловіць строга слых.

У роздуме аселяйцай
Карціць прайсці часцей,
Дзе маладосць вяселіцца,
Як тысяча чарцей.

Дзе з ёю мне цяперачкі
Нуду не страсянуць...
Грукочуць хутка стрэлачкі,
Кароцяць дальні пуць.

У ПАЧАТКУ ІХ НАЗЫВАЛІ «каваліхі». Незвычайную гэтую назву атрымалі яны за сваю любімую песню пра каваля, з якой выступілі на адным з аглядаў мастацкай самадзейнасці. Выступілі так удала, што іх адразу запамінілі. І дзе б яны ні выступалі цяпер — ці ў невяліччай вёсачцы, ці ў Брэсце — іх адразу пазнавалі: «каваліхі»!

З таго часу мноства народных песень праспявалі жанчыны ў канцэртах і на аглядах самадзейнасці, але беларуская народная песня «Каля кузні ішла» назаўсёды засталася ў рэпертуары ансамбля.

У вёсцы Валішча, што ў Пінскім раёне, дзе жывуць і працуюць удзельніцы вакальнага ансамбля, бытуе многа народных песень. І спяваць тут любяць. Песня здаўна стала часцінай штодзённага жыцця, трывала ўвайшла ў вясковы побыт. Напэўна, і не марылі жанчыны аб тым, што выступіць ім дзевяццацца з песнямі на вялікіх сценах. Але прыехаў у калгас новы старшыня Іван Аляксандравіч Бурдзь з сям'ёй. Жонка яго, Ніна Міхайлаўна, была проста ўзрушана чужоўнымі народнымі песнямі мясцовых жанок. Яна расказвае: «Калі мы з мужам прыехалі працаваць у Валішча, я была зачаравана тым, як тут спяваюць. Жанчыны спяваюць усюды: у полі, на лаўцы каля якой-небудзь хаты, у гасях. Песні надзвычай цікавыя, арыгінальныя, я такіх больш нідзе не чула. А галасы ў жанчын якія прыгожыя: звонкія, чыстыя! І вельмі ж захацелася мне, каб пачулі гэтыя песні не толькі ў нашай вёсцы, але і ў іншых мясцінах. Прапанавала я жанчынам стварыць вакальны ансамбль у нас пры клубе. Клуб у нас добры — сучасны двухпавярховы будынак з добрай гледзельнай залай, фая. Паспрабавалі мы разам паспяваць — атрымалася. Спявалі свае, беларускія, песні — жніўныя, калядныя, вясельныя, радзінныя. Гэтыя песні атрымліваюцца лепш за ўсё, бо ў іх — сама душа, сама сутнасць вясковай жанчыны»...

Дударыні

І вось паспрабавалі жанчыны выступаць. Спачатку, вядома, у сваім калгасе імя У. І. Леніна. Першыя канцэрты прайшлі з поспехам: і, акрыленыя ўдачай, пачалі жанчыны выезджаць з канцэртнамі ў іншыя гаспадаркі. У іх рэпертуары з'явіліся песні «А ў полі тры крынічаныкі», «Ці я ў полі не каліна была», шмат іншых. Слухачы палюбілі ансамбль з Валішчанскага СДК. Вабіў ён сваёй непасрэднасцю, сваёю здзіўляючай музычнасцю. Адразу адчувалася, што гэта садружнасць сапраўдных талентаў. Музычнай адукацыі ні ў кога не было, уключаючы кіраўніка ансамбля Н. Бурдзь (яна па спецыяльнасці выхавальніца дзіцячага сада, працуе ж цяпер у канторы калгаса). Але спяваюць жанчыны так зладжана, так тонка,

што сярод тых, хто слухае іх песні, абыхаваных не застаецца. Мякка гучаць лірычныя песні, сумна льюцца журботныя. Але найбольш удаюцца жартоўныя, вясёлыя. Трывалае месца ў рэпертуары занялі такія песні, як «Ой там, на таргу, на базары», «Каля кузні ішла», украінская народная песня «Скрыпка бы не іграла». З сапраўдным запалам, жыццядараснасцю, гумарам выконваецца кожная песня, і здаецца, што ўсе удзельніцы ансамбля, такія жывыя і прыгожыя, зусім яшчэ маладзенькія дзяўчаты.

Хто ж яны, удзельніцы вакальнага ансамбля? Вось Вольга Канстанцінаўна Пячагіна, маці чатырох дзяцей. Яна — слесар-газавік у калгасе. Акрамя работы і хатніх спраў, знаходзіць час, каб і ў ансамблі спяваць, і ў ввечэрняй школе вучыцца. Ганна Сямёнаўна Цэван — адна з леп-

шых дзярак у калгасе, 18 гадоў на ферме працуе. Выхоўвае трох дзяцей, якія ходзяць цяпер у школу. Трое дзяцей і ў Марыі Васілеўны Лявошка, таксама дзяркі. Гэта чалавек самых разнастайных захапленняў: акрамя спеваў, займаецца вязаннем, а яшчэ любіць прамацца па вясковых дарогах на матацыкле. На ферме шмат гадоў рабіла і Яўгенія Сямёнаўна Мілеўская, маці чатырох дзяцей. Цяпер, з узростам, цяжкавата стала, пайшла няячэйкай у калгасны дзіцячы сад. Тут жа, у садзіку, працуе і салістка ансамбля, жыццядарасная і энергічная Вольга Рыгораўна Лазюк, запявала амаль усіх песень. У пал'водстве працуе Ганна Адамаўна Аляхновіч. Адзіны ж мужчына, які прымае ўдзел у ансамблі, Анатоль Іванавіч Зельман — брыгадзір пал'водчай брыгады. Ён добра грае

на гармоніку, і акампаніруе жанчынам у час канцэртаў. Спяваюць у ансамблі і настаўніцы мясцовай школы: выкладчыца літаратуры Марыя Канстанцінаўна Лявошка і выкладчыца біялогіі Аляксандра Яўсіхаўна Цэван, якая 20 гадоў ужо аддала Валішчанскай школе.

«У нашым ансамблі, — расказвае Марыя Лявошка, — спяваюць жанчыны вельмі розныя і па прафесіі, і па ўзросце, і па характары. Але аб'ядноўвае ўсіх адно: вялікая любоў да народнай песні, імкненне захаваць яе прыгажосць, данесці яе да сучасніка, да моладзі. Усе ўдзельнікі ансамбля — вялікія энтузіясты народнай творчасці, асабліва ж наш кіраўнік Ніна Міхайлаўна Бурдзь, якая аб'яднала нас. Жанчыны ў нас таленавітыя і надзвычай працавітыя. Галоўная наша любоў — ансамбль. На рэпетыцыі ідзем заўсёды з ахвотай. Там і паспяваем, і шчыра пагаворым аб усім, параімся. Наогул, мы ўсе цяпер добра пасябравалі, а такое сяброўства, на мой погляд, дапамагае і лепш разумець адзін аднаго, і лепш працаваць, і лепш спяваць».

Добрага творчага поспеху дасягнуў ансамбль у гэтым годзе. У час нядаўняга агляду сельскай мастацкай самадзейнасці, прысвечанага 110-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, ансамбль гаспахова выступіў ва ўсіх турах і быў вылучаны на заключны канцэрт агляду ў Мінск. Тут спявалі жанчыны песню «Дудар мой, дудар» (музыка народная, словы ж яны склалі самі). З уласцівым ім гумарам, вразумешчы, што песня спадабалася ўсім, скончылі яе жанчыны такімі словамі:

**Звалі мяне каваліхаю,
Цяпер будуць — дударыняю!**

Мо і сапраўды будуць ведаць іх цяпер у рэспубліцы, як дударых. Бо як дудар стаў сімвалам сапраўднага народнага мастацтва, так і гэтыя вясковыя спявачкі ўслаўляюцца сваім мастацтвам прыгажосцю роднага беларускага краю, укладваючы ў кожную песню ўсю шчырасць сваіх жаночых, мацярынскіх сэрцаў.

В. ТРАМБІЦКАЯ.

АСНОВА — СЦЭНАРЫЙ!

Больш за дваццаць лепшых калектываў прынялі ўдзел у Рэспубліканскім конкурсе народных агітацыйна-мастацкіх брыгад і агітэатраў, прысвечаным 110-й гадавіне з дня нараджэння У. І. Леніна і 60-годдзю Ленінскага камсамола Беларусі. Сярод іх вядомыя далёка за межамі Беларусі агітэатры «Польмя» Стаўбцоўскага раённага Дома культуры, «Усмешка» Магілёўскага заво-

да штучнага валакна імя В. Куйбышава, агітацыйна-мастацкія брыгады «Вестуны» Столінскага раённага Дома культуры, «Імпульс» Мінскага вытворчага аб'яднання імя У. І. Леніна, «Цаглінка» будаўніча-мантажнага аб'яднання «Мінскпрамбуд», «Эскулапы» Мінскага медыцынскага інстытута. Побач з імі не менш паспяхова выступілі маладыя народныя агіт-калектывы «Сёння ў нумары»

Жлобінскага раённага Дома культуры, «Надзея» Жодзінскай швейна-трыкатажнай фабрыкі, «Гарызонт» Мінскага вытворчага аб'яднання «Гарызонт» і іншыя.

Агітпрадстаўленні добра раскрывалі шырокую конкурсную тэматыку. Вось, напрыклад, агітацыйна-мастацкая брыгада «Сёння ў нумары». Яе праграма «Высокае слова — работа», пабудаваная выключна на мясцовым матэрыяле, паказвае дасягненні раёна ў выкананні заданняў дзясатой пяцігодкі, востра крытыкуе недахопы, якія яшчэ ёсць у працоўных

калектывах. Мастацкі кіраўнік агітбрыгады Т. Каваленка знайшла цікавы рэжысёрскі ход: карэспандэнты рухуюць да выпуску чарговы нумар раённай газеты. Усхвалявала гледачую асноўную сцэна спектакля — старонка «Ля вечнага агню», пабудаваная на архіўных дакументах, што захоўваюцца ў раённым музеі.

Ваенна-патрыятычная тэматыка знайшла ўвасабленне і ў пастаноўцы «Юнацтва працягвае эстафету» агітэатра «Польмя» (рэжысёр-пастаноўшчык М. Грэсь), які заваяваў званне лаўрэата конкурсу. З яркай, музычнай праграмай выступіла агітацыйна-мастацкая брыгада «Вестуны» (рэжысёр-пастаноўшчык В. Іўковіч).

Творчае спаборніцтва лепшых агіткалектываў рэспублікі выявіла і шэраг сур'ёзных праблем. Найпершая з іх — падрыхтоўка агітбрыгадных сцэнарыяў. У нас фактычна няма аўтараў, якія пісалі б для агітбрыгаднага жанру. Вось і атрымліваецца, што якасць падрыхтоўкі сцэнарыяў залежыць толькі ад густу кіраўнікоў агітацыйна-мастацкіх калектываў.

І яшчэ. Механічны перанос лічбавых дадзеных пэўнага раёна або прадпрыемства ва ўжо вядомы, апублікаваны ў перыёдыцы сцэнарыі часта ператварае агітспектакль у звычайную канцэртную праграму з некаторымі элементамі агітацыі. Пра гэта сведчыла, на-

прыклад, конкурснае выступленне агітацыйна-мастацкай брыгады «Лянок» Талачынскага раённага Дома культуры (рэжысёр-пастаноўшчык В. Гур'яновіч). У яе пастаноўцы «Ветразі, напоўнены ветрам» расказ аб перадавіках вытворчасці зводзіўся да выяўлення імён перадавікоў і лічбаў іх вытворчых дасягненняў.

Не дужа высокім узроўнем вылучаліся сцэнарыі агіткалектываў «Поўны наперад!» Рагачоўскага раённага Дома культуры (мастацкі кіраўнік Л. Цясленка), «Юнацтва» (цэхава калектыву Магілёўскага завода штучнага валакна імя В. Куйбышава, рэжысёр-пастаноўшчык Л. Бараноўскі) і іншых.

Усё гэта лішні раз гаворыць аб тым, што сцэнарыі для выступленняў агіткалектываў павінны калі не стварацца, дык хоць рэдагавацца прафесійнымі аўтарамі.

У ходзе агляду-конкурсу рэспубліканскім журы адзначыў невысокі ўзровень музычнага і мастацкага вырашэння некаторых агітспектакляў. Гэта было ўласціва, на жаль, і такім ужо сталым калектывам, як «Усмешка», «Гарызонт» і некаторым іншым.

У. МАМОНЬКА,
рэжысёр Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру Міністэрства культуры БССР.

Народная агітбрыгада «Сінтэз» Палаца культуры Магілёўскага вытворчага аб'яднання «Хімвалакно» імя Леніна.

ВІТРАЖОЎ УЗВЫШАНАЯ ГАМА

Другая палова 70-х гадоў у практыцы беларускага ману-ментальна-дэкаратыўнага жы-вапісу была цікавай і плённай. З'явіліся дзесяткі новых твораў, яны склалі шматпланавую, але цэласную па сваім агульным характары карціну развіцця ў рэспубліцы гэтага віду мастацтва. Сёння ўжо можна гаварыць пра стыль і нацыянальныя рысы і асаблівасці, пра выпрацаваныя мастацкімі рэспублікі творчыя ўстаноўкі і канцэпцыі ідэйна-мастацкага фарміравання наваколя.

Да ліку найбольш значных работ апошняга перыяду трэба аднесці ансамбль вітражных кампазіцый Вячаслава Пазняка, створаны для Рускага тэатра БССР імя М. Горькага.

Работа над вітражамі вялася на працягу некалькіх гадоў, і яны выкананы ў тэхніцы класічнага паянага вітража і не толькі наблізілі інтэр'еры будынка да запатрабаванню і эстэтычным густам сённяшняга дня, але ў многім садзейнічалі выяўленню яго грамадскага прызначэння. Вы не знойдзеце ў іх прамалінейнасці рашэнняў, аўтар улічвае псіхалогію змацавальнага ўжывання ў атмасферу святла, якім павінна стаць судакрананне з мастацтвам тэатра. Узвышаны вобраз Тэатра складваецца ў гледача паступова, спакваля. Прычым каліколькі і кропкай гэтага своеасаблівага дзеяння, умела зрэжысраванага мастаком, становіцца сам тэатральны спектакль.

Вітражы ў фазе першага паверха — выключна ў арнаментальных формах. Іх плаўныя, акруглыя лініі, пульсуючыя рытмы, што нібы пераліваюцца адзін у адзін. Іх прыгожая, пабудаваная на спалучэнні белага, блакітнага, блякла-зялёнага і жоўтага, каларыстычная гама, добра ўяўляе сабе агульным колеравым рашэньнем інтэр'ера, адразу ж ствараючы атмасферу прыўнятасці і радаснага чанання спектакля.

На лесвічнай пляцоўцы і ў той частцы фазе другога паверха, дзе размешчана кафэ, арнаментальны малюнак вітражоў робіцца больш дробным і набывае геаметрычны характар. Гэта надае архітэктурнай прасторы дынамічнасць, эмацыянальную рухомасць, нібыта акампаіруе той ажыўленасці, што пануе тут у антрактах. Акрамя арнаментальных кампазіцый, мастак уключыў у гэту групу вітражоў вітраж з пастацыянальным адзенні: у руках — вышываны белы ручнік. Мажорна колеравая гама твора, кампазіцыйнае размяшчэнне яго на галоўнай восі руху (лесвічная пляцоўка) садзейнічаюць таму, што ён адразу ж завагодвае ўвагай гледача.

Зусім у іншым ключы вырашана фазе другога паверха, якое менавіта і з'яўляецца галоўнай эмацыянальна-маста-

кай зонай усяго сіладанага комплексу інтэр'ера. Больш прасторнае і насычанае святлом у параўнанні з іншымі інтэр'ерамі фазе, якое з трох бакоў аправажае глядзельную залу, раскрываецца звонку дзесяцію вялікімі паўкруглымі зверху вокнамі. Іх манументаліст трансфармаваў ва ўрачыстыя вітражныя кампазіцыі, шэсць з якіх адлюстроўваюць муз, заступніц розных мастацтваў, і чатыры — імклівыя выразы галубоў...

Белы, матавы колер велічных жаночых постацей, гэтак ж белы колер фону, на якім прыгожа глядзіцца графічны малюнак свінцовай пайкі, спалучаюцца з далікатнымі ўмацаваннямі блакітнага, зялёнага, жоўтага і чырвонага колераў, што выкарыстаны для выяўлення лаўровых вяноў багін, атрыбутаў мастацтваў у іхніх руках і ланцужка са стылізаваных лісцяў уздоўж па ўсім перыметры акон. Удала знойдзеныя ранурсы фігур, рухі рук ствараюць выразны, прыгожы ў сваёй прастаце арнаментальны малюнак сілуэтаў. Дзякуючы архітэктанічнасці і сумаштатнасці прасторы інтэр'ераў, яны лёгка ўспрымаюцца нават са значнай адлегласці. Велічнае «предстояние муз» пазбаўлена знешняй экспрэсіі, але іх вобразы напоўнены асаблівым — духоўным — дынамізмам, які перадаецца і навакольнаму асяроддзю.

Падкрэсленая імклівае рухаў, перададзеная ў кампазіцыях з выявамі птушых выразяў, пераводзіць гэтыя вобразы нібыта ў іншую іпастасць, развівае іх і ўзбагачае новымі асацыяцыямі.

І ўдзень, і вечарам, то мякка расейваючы натуральнае святло і напэўнаючы прастору прыгожымі каларовымі водбліскамі, то «загараючыся» ў промнях штучнага асвятлення вітражы надаюць інтэр'ерам тэатра асаблівую ўзвышанасць і эмацыянальную напоўненасць.

Вячаслаў Пазняк — адзін з найбольш актыўных вітражыстаў рэспублікі. Яго творы апошніх дзесяці гадоў прынеслі яму заслужаную вядомасць не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Летась мастак быў запрошаны ва Уфу, дзе працаваў над вітражамі для інтэр'ераў авіяцыйнага інстытута. Цяпер завяршае новую вялікую работу — ансамбль вітражоў «Помнікі старажытнага беларускага дойлідства», які ўпрыгожыць мінскі Галоўпаштамі.

Беларускі вітраж яшчэ параўнальна малады. Гаварыць пра фарміраванне ў рэспубліцы сваёй школы гэтага віду манументальнага мастацтва, відаць, рана. Тым не менш, лепшыя творы, да ліку якіх належаць і работы В. Пазняка, сведчаць пра значную творчыя магчымасці беларускіх вітражыстаў. Змяняльна і тое, што работы іх — не проста дэкарацыйнае архітэктурны, творы манументальнага мастацтва надаюць ёй глыбокі ідэйны змест.

І ў гэтым заруна іх далейшых поспехаў.

В. КАВАЛЕНКА.

«ПАГУТАРЫМ АБ ЧАСЕ, АБ ТВАРДОЎСКІМ...»

Да 70-годдзя з дня нараджэння паэта

Мне даволі выразна бачыцца, як, у якой паслядоўнасці ўваходзіў Аляксандр Твардоўскі ў жыццё майго пакалення.

Спачатку быў «Васіль Цёркін», была «Кніга пра байца», пра салдата, пра чалавека на вайне... Адна з самых першых кніг, якія прыходзілі адразу пасля вайны — у таннім, шэранькім пераплёце — у першыя, толькі што створаныя пасля вызвалення вясковыя хаты-чытальні, у сціплым школьным бібліятэчкі. Прыгадваецца, як мы, вучні-старшакласнікі вясковай школы, чытаем калектыўна, услых, перад урокамі ці ў перапынках паміж імі «Кнігу пра байца». Чытаем, слухаем, смяемся, задумваемся, падкапваем, беручы ва ўжытак, як крылатыя выразы, радкі, накішталі: «Я согласен на медаль», «Сабантуй бывае разны» і г. д. Твардоўскі дапамагае нам, тым, хто бачыў вайну дзіцячымі вачамі, лепш яе зразумець, лепш зразумець яе галоўнага героя, вытокі народнага подзвігу і вялікай Перамогі... Тут жа прыгадваецца і першае чытанне паэмы «Дом ля дарогі», твора іншай танальнасці, з іншым падзагалоўкам («Лірычная хроніка»), але таксама пра вайну, і пра вайну, якую спаўна зведзілі ўсе мы, хто заставаўся па гэты бок лініі фронту, на часова акупіраванай тэрыторыі, і трагізм якой цяпер, зноў-такі, глыбей усведамлялі і спасцігалі праз тужліва-гаротныя, працуючы радкі паэмы.

І все, што выразіцца здзеся, да вынікнет в душу снова, Как плач о родине, как песнь Бе судьбы суровой.

Засталося, захавалася і па сённяшні дзень у душы незамутнёным галоўнае ўражанне ад таго дэня, першага чытання паэмы. Выказаць яго можна толькі адным словам: палёгка. Палёгка ад глыбока чалавечага слова, ад душэўнай спядае, якую паэт выказаў чалавеку, спазнаўшаму жахі і пакуты вайны, і якая вызначала скразную інтанацыю твора.

Другі этап, пяцідзесятыя гады. Мы, студэнты, чытаем — у дзень, у аўдыторыі паміж лекцыямі — раздзелы паэмы Твардоўскага «За даллю — даль». Чытаем і ўслых, калектыўна, і моўчкі, для сябе. Абменьваемся ўражаннямі, абмяркоўваем. Твардоўскі з яго сумленным, крытычна-смелым, шчырым радком дапамагае нам асэнсоўваць новую паласу ў жыцці свецкага грамадства, дзе нам дзейсныя ўрокі маральнай бескампраміснасці, адданага служэння народу.

Паэма «За даллю — даль» уражвала, запаміналася нам яшчэ і тым — а мы ўжо і самі пачыналі да гэтага часу пісаць уласныя вершы, і таму паняцце пакалення я мушу звужаць да кола літаратурных равеснікаў, — што яе аўтар дзяліўся ўслых сваім роздумам пра «месца паэта ў рабочым страі», пра ідэйна-маральны і грамадзянскі воблік савецкага пісьменніка, пра яго ўзаемаадносіны з чытачом. Так пачынаўся, так раскрываўся потым перад намі паступова Аляксандр Твардоўскі як паэт-трыбун, як настаўнік, рэдактар, грамадскі дзеяч, як па-партыйнаму страшны і прынцыповы, па-рыцарску непакупны і непакісны змагар за ідэйную і маральную чысціню мастацкага слова. «Праходзячы ў яго суровую па сваёй патрабавальнасці школу літаратуры, мы пасцігалі вышынню

яе ідэалаў», — гэта прызнанне Васіля Быкава.

Было з кім гаварыць, было ў каго сумленню прыклад браць, радкам — вучыцца, —

а гэта, як не цяжка здагадацца, радкі з паэмы-некралога «Варшаўскі шлях» Аркадзя Куляшова.

Прадстаўнікі майго літаратурнага пакалення далучаюцца да гэтых прызнанняў, тым больш, што апошнія зыходзяць ад людзей, якія мелі гонар добра ведаць А. Твардоўскага асабіста, сябраваць з ім.

І апошні, заключны этап. Лірыка Твардоўскага апошніх год яго жыцця. Яго напоўненыя шчымымі-пранізлівым пацўцём вершы «Я знаю, нікакой мой выны», «Лежат они, глу-

Чтоб в ней себя нашла судьба любая И чью-то душу отпустила боль.

Нельга нам, беларусам, уша-ноўваючы памяць А. Твардоўскага, не сказаць яшчэ раз і пра наступнае. Ён быў сынам каваля, які ў пошуках зямлі, сродкаў для існавання выехаў на Смаленшчыну з Беларусі. Менавіта таму Аркадзь Куляшоў інакш і не называе яго ў сваёй паэме, як «наш зямляк». А ў выступленні на Другім з'ездзе беларускіх пісьменнікаў ён сам гаварыў: «Я люблю беларускую паэзію і ўжо пісаў аб тым, што мова майго дзяцінства блізка да беларускай мовы. Я нарадзіўся на мяжы Беларусі». Так, Твардоўскаму была блізка наша мова. Ён

А. Твардоўскі, Я. Колас, А. Куляшоў, М. Ціханаў у час Дняды беларускай літаратуры ў Маскве. Студзень, 1949 г.

хне и немые», «На дне моей жизни», «В случае главной утопии», «Час мой утренний, час контрольный» і інш. Яшчэ адзін прыклад гарманічнага спалучэння ў паэтычным слове інтымнага і агульнага, унутранага і вонкавага. Яшчэ адзін яркі маральны і эстэтычны ўрок. Да слова сказаць, далёка не пераканаўчым выглядае сцвярджэнне, што Твардоўскі раскрыўся, маўляў, як лірык толькі ў апошні перыяд свайго жыцця. Лірыкам ён быў і ў некаторых ранніх сваіх вершах, і ў сваім, па сутнасці, «Доме ля дарогі», і ў раздзелах паэмы «За даллю — даль». А такія вершы, як «Я убит подо Ржевом», «В тот день, когда окончилась война» і г. д.? А прыгадваючы яго франтавы шчыт, які ён веў на Карэльскім перашийку і дзе ёсць такі, скажам, запіс: «I твары, твары, твары чырвонаармейцаў. Іншыя з такой адзнакай праставатасці, наўнага хлапача захаплення і нейкай падаўленай тугі, што сэрца сціскалася. Колькі з гэтых мілых хлопцаў, якія беспярэчна з гарачай гатоўнасцю чакаюць таго часу, калі ісці ў бой, колькім з іх не вярнуцца дамоў, нічога не раскажаць. Так тады думалася. І, помню, упершыню зведаў пацўцём проста-такі пяшчоты да ўсіх гэтых людзей. Упершыню адчуў іх як родных, дарагіх мне асабіста людзей. Зведанае тады ўпершыню гэтае пацўцём ўжо не пакідала ніколі паэта, і ён не мог не быць глыбока чалавечным, глыбока лірычным у сваёй паэзіі.

С тропы своей ни в чем не сосупая, Не отступая — быть самим собой. Так со своей управиться судьбой.

ведар, спяваў і перакладаў беларускія народныя песні. Ён высока цаніў творчасць Янкі Купалы і Якуба Коласа (пра адносіны з апошнім добра раскажа ў вядомым нарысе «Пабрацімы» Максім Лужанін). Вядомыя яго адносіны да паэзіі А. Куляшова, потым — да прозы В. Быкава, да творчасці іншых беларускіх пісьменнікаў, у тым ліку і маладзейшых. Я асабіста ганаруся тым, што быў аўтарам «Новаго міра», калі яго рэдагаваў Аляксандр Твардоўскі. Але справа не толькі ў яго адносінах да нашай паэзіі, да нашай літаратуры. Ён любіў Беларусь, яе прыроду, народ, народныя нашы звычэй і мастацтва. Каб у гэтым пераканацца, дастаткова пазнаёміцца з яго нарысамі і нататкамі з кнігі «Радзіма і чужына» — у прыватнасці з такімі, як «Першы дзень у Мінску» (характэрна, што гэтая нататка была надрукавана якраз 3 ліпеня, калі мы адзначаем дзень вызвалення сталіцы), «Сэрца народа», «Лявоніха» і інш.

... Атрымалася так, што мы, група беларускіх пісьменнікаў, ехалі ў Маскву на пасяджанне Савета па беларускай літаратуры, а прыехалі... на пахаванне Аляксандра Трыфанавіча Твардоўскага. Пасля пахавання мы доўга блукалі з Васілём Быкавым па начной снежанскай Маскве, дзе жыў і працаваў, якую апяваў Твардоўскі, доўга гаварылі пра яго паэзію і яго жыццё, пра значэнне высокіх аўтарытэтаў у літаратурным і духоўным жыцці. І было, помню, такое адчуванне, што аднаго такога аўтарытэта нам ужо не хапае і доўга не будзе хапаць.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Дзяржаўны камітэт БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні і Усесаюзная камісія па тэлебачанні Саюза кінематаграфістаў ССРС правялі ў Мінску занальны семінар тэледакументалістаў Масквы, Беларусі, Літвы, Латвіі, Эстоніі, Малдавіі, Ленінграда і Сяроддольска на тэму: «Праблемны тэлефільм: тэндэнцыі развіцця і тэхнічныя перспектывы». Разглядаліся таксама эстэтычныя і тэхнічныя магчымасці відэафільма. З дакладамі выступілі: кандыдат мастацтвазнаўства В. Нячай (Мінск), кандыдат мастацтвазнаўства Э. Дуброўскі (Масква), загадчык аддзела кінатэхнікі Галоўнага вытворча-тэхнічнага ўпраўлення А. Каровін (Масква), намеснік начальніка аддзела запісу грамадска-палітычных перадач ЦТ А. Шувалаў. Удзельнікі семінара прагледзелі і абмеркавалі праграму тэлефільмаў, прынялі ўдзел у дыскусіі. Думкі аб тэндэнцыях развіцця праблемнага тэлефільма, што ўзніклі пасля семінара, дзеліцца Вольга Нячай.

Сярод шматлікіх напрамкаў творчасці тэледакументалістаў важнае месца займае дакументальны праблемны тэлефільм — публіцыстычны твор, у цэнтры якога — аўтарскае асэнсаванне актуальнай, грамадска важнай тэмы. Дыяпазон ахопу матэрыялу тут самы шырокі — і міжнароднае жыццё, і розныя аспекты ўзаемаадносін людзей у працэсе працы, у грамадскім і асабістым жыцці, у калектыве, у сям'і і г. д. Усе сферы сацыяльнага жыцця, усе аспекты духоўнага свету асобы могуць стаць прадметам аналізу ў праблемным тэлефільме, калі аўтары выступаюць не як сузіральнікі, рэгістратары жыццёвых фактаў, а як аналітыкі, сацыёлагі, якія праз прызму факта па-мастацку асэнсоўваюць тую ці іншую сацыяльную з'яву.

Тэлевізійны праблемны тэлефільм мае надзвычай шырокія магчымасці грамадскага ўздзеяння. Уключаны ў тэлевізійную праграму, ён з'яўляецца яе неад'емнай часткай. І таму «магнітнае поле» фільма пашыраецца: узятая ў ім праблема можа стаць прадметам абмеркавання ў далейшых тэлеперадачах, гледачы ўключаюцца ў дыскусію па фільме, праблема набывае грамадскі рэзананс, разглядаецца ўсебакова як спецыялістамі, так і ўсімі зацікаўленымі. Да гэтага трэба дадаць, што, як вядома, дакументальнае тэлекіно ствараецца па

законах вобразнай публіцыстыкі (хацелася б падкрэсліць менавіта слова «вобразнай»), таму ўздзеянне тэлекарціны тым большае, чым больш выразнае яе вобразнае вырашэнне. Праблемны тэлефільм — гэта не сухая, дыдактычная лекцыя, не лозунг, а па-сапраўднаму эмацыянальны твор дакументальнага мастацтва.

Якія ж дасягненні і пралікі беларускага праблемнага тэлекіно?

Каб складалася больш даклад-

калгасных важакоў: «Працяг» У. Папова (пра старшыню калгаса «Рассвет» В. Старавойтава), «Бацькаўшчына» В. Басова (пра дырэктара саўгаса Э. Молзіна), «Хроніка сутак — субота» У. Арлова (пра дырэктара саўгаса Ф. Брыкета) і адзін з апошніх — пра дынастыю хлебарабаў Рудабелкі — «Тыя, хто з легенды» В. Жыгалкі.

Публіцыстычныя фільмаў у мінулыя гады беларускімі рэжысёрамі створана нямала, але многія з іх апісальніцкія, за-

для соцень тысяч чалавек, занятых у сельскай гаспадарцы Эстоніі. Мы назіраем за рэпартажна знятымі, вельмі жывымі сцэнкамі пераезду гарадскога насельніцтва ў сяло, іх усталяваннем, першымі кантактамі з мясцовымі жыхарамі. «Жывое» жыццё і аўтарскі роздум тут знітаваны, сацыялогія ідзе поруч з сацыяльнай псіхалогіяй, з назіраннем за непаяўторным светам чалавечай асобы ў момант адказнага для яе выбару.

казаны ход гэтага эксперыменту, не абыздены і нявырашаныя, канфліктныя яго бакі.

Новыя працэсы станаўлення і развіцця рацыяналізатарства адлюстраваны і ў беларускім тэлефільме «Дзелавая размова» (аўтары — І. Пісьменная, Р. Раманаў, В. Жыгалка, П. Кульгавы). У цэнтры фільма — рэпартажна знятае пасяджэнне бюро рацыяналізатарскага прадзенскага заводу «Электрапрыбор». Пасяджэнне было бурным, канфліктным, спрэчка іш-

ПРАБЛЕМЫ «ПРАБЛЕМНАГА» ТЭЛЕФІЛЬМА

нае ўяўленне, думаецца, варта параўнаць рэспубліканскія тэлефільмы з тымі, што створаны нашымі суседзямі і былі паказаны на семінары. Успомнім таксама некаторыя работы праблемнай беларускай тэледакументалістыкі мінулых год.

У цэнтры увагі аўтараў праблемных стужак, перш за ўсё — праблемы сельскага будаўніцтва, працы, жыцця на сяле. Пытанні міграцыі ў горад, выбар прафесіі сельскай моладзю, будаўніцтва аграгарадоў, сельская архітэктура па-гаспадарску заклапочана, па-мастацку выразна асэнсоўваюцца аўтарамі шэрагу цікавых работ. Характэрныя ў гэтым сэнсе эстонскія стужкі «Дом» і «На новых рубяжах», літоўская — «Неспакойны характар», латышскія — «Талсіскі эксперымент» і «Яблыні на дзюнах», сяроддольская — «Перад адпачынкам» і г. д. Тут варта ўспомніць беларускія фільмы мінулых год «Размова пра зямлю» В. Басова (аб праблемах меліярацыі), «Твой дом на зямлі» У. Арлова (аб нявырашаных пытаннях вясковай архітэктуры), «І стане зерне хлебам» У. Яфрэмава. Сярод гэтых твораў і такія, дзе праблема раскрываецца праз форму нарыса-партрэта — фільмы пра

лішне інфармацыйныя, нярэдка праблема ў іх толькі пазначана, а не раскрыта. У многіх выпадках гэта ілюстраваны кіназдымкамі газетны артыкул без сапраўднага аўтарскага загляблення ў праблему. Бадай, можна вылучыць з іх фільм, створаны некалькі год назад: «Твой дом на зямлі», у якім вострана ставіліся пытанні сельскага будаўніцтва. Фільм абмяркоўваўся ў тэледыскусіях, быў заўважаны і архітэктарамі. Варта было б працягнуць і развіццё плённы вопыт фільма У. Арлова «Дарога ў абодва канцы», у якім закраналіся праблемы міграцыі моладзі з сяла, пытанні дэмаграфічнага «пастарэння» вёскі. Сёння ж, на жаль, такіх востра публіцыстычных, праблемных беларускіх фільмаў пра вёску няма.

Парадавалі сваёй новай прадукцыяй эстонцы. У рэспубліцы за апошні час з'явіліся вельмі прыкметныя работы, сапраўдныя сацыялагічныя тэледадзеданні. Нездарма эстонскія тэлефільмы атрымалі больш чым 60 прызоў на розных аглядах і конкурсах. Сярод апошніх работ эстонскага «Тэлефільма» варта назваць «Дом» Валдура Хімбека, у якой з пазіцыі сацыёлага закрэпаюцца пытанні, важныя

Праблемны тэлефільм — гэта абавязкова спалучэнне канкрэтных, вобразна пададзеных фактаў і іх аналітычнага асэнсавання. Вось, напрыклад, вельмі ўдалы ў гэтым сэнсе фільм Маці Пыльдрэ «На новых рубяжах» (пра брыгаду эстонскіх меліяратараў, якая дзесяты год запар працуе на сезонных работах у Карэлію). Фільм зняты надзвычай паэтычна, у ім выразны партрэт герояў, пейзажы. Паказаны працэс цяжкай, будзённай, напружанай, актыўнай працы і гераізм мас. Гэта і сацыялагічны роздум, і паэтычная карціна.

Для праблемнага тэлефільма асабліва важна абраць тэму яшчэ не распрацаваную, новую, папулярываваць з экрану перспектывы, новыя тэндэнцыі ў сацыялістычным будаўніцтве. Менавіта гэтым прываблівае латышскі тэлефільм «Талсіскі эксперымент» (аўтары — Э. Ханберг, В. Зарыньш). У невялікім латышскім гарадку Талсы, аблюбованым турыстамі, прыгожым і зялёным, арганізавана агра-прамысловае аб'яднанне. Асобныя прадпрыемствы цесна звязаны паміж сабой. У рэспубліканскай Акадэміі навук распрацоўваюцца тэарэтычныя аспекты складаных праблем практыкі. У фільме па-

ла вострая. Абмяркоўваліся пытанні і самыя шырокія, прыцыповыя (што такое рацыяналізатарства, як стымуляваць творчы парывы), і канкрэтыя, практычныя (што, напрыклад, у гэтым напрамку можна патрабаваць ад рабочага першага і шостага разрадаў). Аднак матэрыялу аднаго пасяджэння (хай сабе самага вострага) яўна недастаткова, каб асэнсавалі праблему цалкам, і аўтары выходзяць за межы гэтага пасяджэння — у цэх. Гучыць бадзёрая, лёгкая музыка, дзюльчаты нешта спрытна робяць на канвееры, і ствараецца ўражанне, што ўсе праблемы ўжо вырашаны. У фільме зняты рацыяналізатары, якія вабяць сваёй чалавечай апантанасцю творчым запалам. Але паказаны яны не як паспешліва, павярхоўна, быццам аўтарам не хапіла экраннага часу. І таму добрая аўтарская задума не стала паглыбленым мастацкім аналізам праблемы, яна абарочваецца на экране нейкім варыянтам справаздачы.

Удзельнікі семінара прагледзелі лепшыя фільмы ленінградскага «Тэлефільма», у прыватнасці, творы публіцыста А. Канеўскага. У кожным яго фільме не толькі пазначана праблема, але вядзецца глы-

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

МЕЛЬПАМЕНА СУПРАЦЬ АРФАЭПІ?

Як спажываць твораў мастацтва, мы чамусьці больш паважаем свае вочы, чым вушы. Мы адчуваем сябе зняважанымі і не хочам чуць ні пра які катарсіс, калі бачым на сцэне беларускіх маладзёў у какошніках, або ў ілюстрацыях да мастацкага твора замест заслускага рэфармацкага храма бачым Мікалаеўскую царкву, што ў Магілёве. Такія аксесуары мы рашуча не прымаем.

Але па незразумелых прычынах мы застаёмся вельмі цярылівымі і памяркоўнымі, калі не скажаць глухімі, у адносінах да мастацкага слова, у прыватнасці — да вымаўлення. Можна многа спрачацца пра характар выяўленчых сродкаў прамоўніцкага майстэрства. Выканаўца, як мастак, мае права на сваё разуменне і моўную інтэрпрэтацыю твора, аднак ва ўсіх выпадках, за выключэннем тых,

калі ён прадстаўляе п'янага ці гугнявага, заступніца Мельпамена не можа зрабіць яму пратэкцыю перад яе Вялікасцю Арфаэпіяй. Перад ёй усе роўныя — і выканаўца эпизаднай ролі, і першы любоўнік.

Правільнае вымаўленне, як частка выяўленчых сродкаў мастацтва мовы, мае сваю эстэтычную функцыю. Без яго мастацкае слова перастае быць мастацкім. Моўная культура, як эстэтычнае паняцце, належыць да катэгорыі умоўна-прыгожых, якія складаюцца ў адпаведнасці з гісторыяй, звычкамі і духам народа.

Калі акцёр, выканаўца, дыктар — па розных прычынах — здаецца, што ён робіць сваю ролю больш элегантнай або дэмакратычнай, адступаючы ад прынятых норм літаратурнага вымаўлення, то ён, мякка кажучы, памыляецца. У момант прыгожа тое, што агульна прынята.

З некаторага часу ў многіх (так, на жаль, у многіх) артыстаў тэатра імя Янкі Купалы, тэатра юнага гледача, дыктараў Беларускага радыё і тэлебачання стала быццам адзнакай добрага густу пазбягаць тыповых для беларускай мовы мяккіх пярэдне-паднябных С, З, Ц, ДЗ (у рускай мове яны зубныя з меншай фрыкацыяй) у словах тыпу «сёлі», «зіма», «цебра», «дзень». На месцы іх часта чуюцца мяккія зубныя С, З і Ь, Дь. Адкуль з'явіліся на сцэну такія фанетычныя каракацыі, як «цібе», «вілікі» замест «цябе», «вялікі»? З якога часу стала нормай вымаўленне «снэх», «паспець» замест «сьнэх», «паспеець»? Чаму пазажаныя артысты вымаўляюць ДЖ у слове «джынсы» як адзін гук, што прыкладна супадае з адпаведнай беларускай фанемай, а ў слове «нараджэнне» як два гукі: Д і Ж? Як адрозніць у вымаўленні некаторых выканаўцаў такія пары слоў, як «горда» і «горда», «першы» і «перш», калі яны вельмі скарачаюць паслянаціскныя галосныя?

Спіс такіх рытарычных пытанняў можна было б давесці да добрага тузіна. Але, відаць, не варта перакрываць агульнавядомыя правілы вымаўлення. Яны выкладзены ў адпаведных падручніках. Іх толькі трэба вывучыць і засвоіць. Засвоіць любым спосабам: пры дапамозе магнітафона, рэпетытара, гімнапедыі, аўтатрэнінга... Каму што падыходзіць. Хацелася б

зварнуць увагу на іншае, менавіта на магчымыя прычыны востра абякавацца да гуквой абалонкі мастацкага слова. Той, хто займаецца пытаннямі фанетычнай стылістыкі — ці то на фанематычным, ці то на прасадывным узроўні — ведае, што ў апошні дзесяць — пятнаццаць гадоў назіраецца значная «дэмакратызацыя» выяўленчых сродкаў мовы ў сферах прамоўніцкага майстэрства. Гэты працэс ахапіў многія галіны моўнай дзейнасці. Аб гэтым пішаць ў спецыяльных айчынных і замежных часопісах і манаграфіях, пра гэта лямантуюць «культурнікі» мовы, тэатральныя крытыкі, рэжысёры. Праўда, не ўсе. Іншыя дзвечы ад мастацтва вырашылі, што час прафесара Хігінса мінуў, што праспяваў іх певень. З'яўляецца нават нешта нахталь канцэпцыі «вулічнай» сцэнічнай мовы. Тады ўжо не даводзіцца здзіўляцца, калі чуеш прамову егіпецкага фараона з «пранонсам» Элізы Дулітл першай дзеі. Калі спусціцца ў больш лёгкі моўны жанр, то і тут часам заўважаеш, як буяе фанетычная безгустоўшчына.

Некалькі дзён назад сабіла мне паглядзець па тэлебачанні адну сатырычна-эстрадную перадачу (здаецца, падрыхтаваную рэдакцыяй для моладзі). Той, хто не глядзеў гэтую перадачу, не павярчыць: лічачы збольшага, я занатаваў 94 (дзесяноста чатыры!) памылкі вымаўлення ў гэтым двухвядучым праграме. Цяжка вызна-

чыць, хто зрабіў больш, а хто менш памылак. Памятаю толькі, што бландзін усё блытаў Клецкі раён з клёцкамі, а брунет — цэнтр цяжару з цэнтрам цяжакасці. Тут, казаў той, паўкапы туды, паўкапы сюды. Самі разлічце, калі будуць дзяліць ганарар. Ім, пэўна, дапаможа адказны рэдактар праграмы: тут і трэці не лішні.

Вось такія горкія і калючыя словы кладуцца самі на паперу, калі падсвядома параўноўваеш адносіны розных людзей да сваёй справы. Перад гэтай небарачкай перадачай ішла другая — «Роднае слова». Мясце вельмі кранула песня, якую праспявала, і словы, што сказала Наталля Гайда. Гэта было прыгожа, сціпла і вельмі пачалавечы. Як водгук чужоўнага ронда пасля слоў Наталлі Гайдзі ўспрымалася сцэна са спектакля «Ажаніцца — не журыцца». (Чамусьці, праўда, вядучыя не знайшлі магчымасці назваць прозвішчы выдатных выканаўцаў — народнага артыста БССР Генадзя Аўсянікава і артыста Арнольда Памазана).

Так і хочацца запытаць: чаму адны выканаўцы ставяцца з павагай да слова, да слухача (гледача), а другія — не?

Якую радасць адчуваеш, калі слухаш заслужанага артыста БССР Генадзя Гарбука ў гэтым жа вадзівлі! І справа тут не ў ролі, грыве і касцюме, як здаецца некаторым, а ў тым, што артыст злавіў за хвост вострае «нешта» і трымае яго.

МІНСКІ ІНСТЫТУТ КУЛЬТУРЫ АБ'ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ СТУДЭНТАЎ

НА 1980 — 1981 НАВУЧАЛЬНЫ ГОД
З АДРЫВАМ АД ВЫТВОРЧАСЦІ ПА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЯХ:

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНАЯ РАБОТА — спецыялізацыі: арганізацыя і метадына культурна-асветнай работы, рэжысура самадзейных тэатральных калектываў, харавое дырыжыраванне (народны і акадэмічны хоры), аркестравае дырыжыраванне (духавыя, эстрадныя аркестры і аркестры народных інструментаў), харэаграфія, рэжысура клубных масавых прадстаўленняў.

БІБЛІЯТЭКАЗНАўСТВА І БІБЛІАГРАФІЯ — спецыялізацыі: бібліятэказнаўства і бібліяграфія мастацкай літаратуры і мастацтва, бібліятэказнаўства і бібліяграфія сельскагаспадарчай літаратуры, бібліятэказнаўства і бібліяграфія грамадска-палітычнай літаратуры, бібліятэказнаўства і бібліяграфія дзіцячай літаратуры, бібліятэказнаўства і бібліяграфія тэхнічнай літаратуры.

Прыём студэнтаў праводзіцца ў адпаведнасці з правіламі прыёму ў вышэйшых навучальных ўстановах СССР на 1980 год.

У інстытут прымаюцца шляхам конкурснага адбору асобы абодвух полаў ва ўзросце да 35 гадоў, якія паспяхова здалі ўступныя экзамены. Заява аб прыёме падаецца на імя рэктара інстытута па адзінай форме.

Да заявы прыкладаюцца: дакумент аб сярэдняй адукацыі (у арыгінале), медыцынская даведка (форма № 286), 4 фотакарткі (без галаўнога ўбору памерам 3×4 см), характарыстыка з апошняга месца работы

для паступлення ў ВНУ, якая выдаецца партыйнымі, камсамольскімі, прафсаюзнымі і іншымі грамадскімі арганізацыямі, кіраўнікамі прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый, праўленнямі калгасаў. Асобы, якія не маюць двухгадовага стажу прантычнай работы, могуць прадстаўляць характарыстыку, выдадзеную кіраўнікамі і грамадскімі арганізацыямі школ і іншых навучальных устаноў, у якіх яны навучаліся.

Прадстаўленне характарыстыкі ад камандавання войскаў і асобі, звольненымі ў запас з Узброеных Сіл СССР не абавязкова.

Асобы, якія маюць стаж прантычнай работы не менш як два гады, і асобы, накіраваныя на навучанне з адрывам ад вытворчасці, пры падачы заявы павінны прадставіць завераную адміністрацыяй прадпрыемства або ўстановы выпіску з працоўнай кніжкі.

Па прыбыцці ў вышэйшую навучальную ўстанову асоба, якая паступае, прад'яўляе пашпарт, ваенны білет (ваеннаабавязаны запасу) або прыпісное пасведчанне (асоба прызыўнога ўзросту).

Паступаючыя здаюць уступныя экзамены ў залежнасці ад абранай спецыяльнасці па наступных дысцыплінах:

на факультэт культурна-асветнай работы — па спецыялізацыі, рускай або беларускай мове і літаратуры (пісьмова і вусна), гісторыі СССР (вусна);

на факультэт бібліятэказнаўства і бібліяграфіі — па рускай

або беларускай мове і літаратуры (пісьмова і вусна), гісторыі СССР (вусна), і замежнай мове (вусна).

Узнагароджаныя па заканчэнні сярэдняй школы залатым (сярэбраным) медалём, якія закончылі сярэдня спецыяльную навучальную ўстанову або прафтэхвучылішчы з дыпломам з адзнакай, здаюць экзамен толькі па адной з дысцыплін, а іменна: паступаючыя на факультэт бібліятэказнаўства і бібліяграфіі — па рускай або беларускай мове і літаратуры (вусна); на факультэт культурна-асветнай работы — па спецыялізацыі. Пры здачы экзамена з ацэнкай «пяць» яны вызваляюцца ад далейшай здачы ўступных экзаменаў, а пры атрыманні ацэнкі «чатыры» або «тры» здаюць экзамены па ўсіх адпаведных дысцыплінах.

Залічаныя на навучанне з адрывам ад вытворчасці абавязаны да пачатку навучальнага года прадставіць у арыгінале дакумент, які пацвярджае стаж работы.

Прыём заяў з 20 чэрвеня па 31 ліпеня.

Уступныя экзамены з 10 па 25 жніўня.

Залічэнне ў інстытут з 26 па 30 жніўня.

Прыбыццё ў інстытут на ўступныя экзамены — па выкліку прыёмнай камісіі.

Дакументы накіроўваць па адрасе: 220001, г. Мінск, Рабіораўскі завулак, 8, прыёмная камісія. Даведкі па тэлефоне: 25-48-89.

біннае даследаванне — гэта да тычыць, напрыклад, тэлестужак «Першая справа жыцця» (пра выбар работай прафесіі), «Рабочая гарантыя» (пра якасць прадукцыі), «Трыццаць другі дзень месяца» (пра штурмаўшчыну на прамысловых прадпрыемствах). У гэтых фільмах адчуваецца шырокі погляд на праблему сапраўднага сацыялага, які валодае сучасным узроўнем аналізу з'явы. Рэпартажна знятыя сцэны, інтэрв'ю з героямі ў спалучэнні з аўтарскім роздумам даюць магчымасць глядачу адчуць сапраўдны пульс жыцця.

Літоўскія дакументалісты паказалі арыгінальную дакументальную камедыю-жарт (і такія жанры, казавецца, магчымы) «Час — не толькі грошы» (аўтары — Р. Паўрайтэ, В. Пулаўскіс). Ужо некалькі год запар Літва займае першае месца ў сацыялістычным спаборніцтве прадпрыемстваў абслугоўвання краіны — здавалася б, застаецца толькі ўхваліць іх вопыт. Аднак на літоўскім «Тэлефільме» ствараецца вяцель, жартаўлівы, а разам з тым крытычны фільм, у якім увага заставраецца на нявырашаных яшчэ праблемах сферы абслугоўвання. У іншай танальнасці вырашаны ленынградскі тэлефільм «Мільён за ўсмешку» — тут рэжысёр А. Канеўскі з пазіцыі сацыялага разглядае праблемы псіхалогіі гандлю.

І ў нас у рэспубліцы яшчэ шмат праблем і ў гандлі, і ў сферы бытавога абслугоўвання насельніцтва. На жаль, яны зусім не закрануты нашым тэлекіно. Альбо ўзяць такія актуальныя тэмы, як выхаванне асобы падлеткаў, як праблемы маладой сям'і, каханія, як узаемаадносін людзей у быце, кантакты жыхароў аднаго дома. Усе названыя тэмы ўзяты ў фільмах, паказаных на семінары ленынградцамі («Асоба пачынаецца з дзяцінства», «Пасля вясельля», «Ключ ад нашага дома» А. Канеўскага), эстонцамі («У адной сям'і» Лі Пулка), рыжанами («Каханне» Р. Абавайтэ).

На жаль, тут не было чым пахваліцца нашаму «Тэлефіль-

му» Праўда, з'явілася першая ластаўка — фільм «Гуляем у матэматыку» (аўтары — У. Белавусаў, А. Ястрабаў) — пра азнаямленне зусім маленькіх дзяцей з асновамі лагічнага мыслення. Аднак адна ластаўка яшчэ не робіць вясны...

Вядома, праблемныя тэлефільмы неабавязкова павінны будавацца па адной пэўнай схеме, — напрыклад, позірк на праблему зверху, з лічбамі ў руках, з пазіцыі вучонага, сацыялага — і, як прыклад, канкрэтныя факты з жыцця. Праблема можа вырастаць і «знізу», гэта значыць, у адным факце, у жыцці нейкай канкрэтнай асобы можна выявіць мноства сапраўдны грамадска значных праблем. Усё залежыць ад глыбіні аўтарскага падыходу. І таму жанр нарыса-партрэта нельга «адлучаць» ад праблемных твораў. Чалавек у сацыялістычным грамадстве — мерка ўсіх каштоўнасцей, яго духоўны свет неабсяжны, яго імкненне да творчасці, да пазнання рэчаіснасці — безмежны. У шэрагу лепшых тэлефільмаў апошніх год мы бачым вельмі дасканалы аўтарскае даследаванне свету, непаўторнай чалавечай асобы ў сувязі з пэўнай праблемай. На семінары называліся такія выдатныя стужкі, як ленынградскі фільм «Токар» В. Вінаградава (ён стаў ужо нашай тэлевізійнай класікай), як цудоўны латышскі фільм «Патаемны свет габелена» (аўтары — Р. Умблін, В. Бунка) пра мастачку Эдзітэ Вігнэрэ Паулс, якая стварае цудоўныя, вядомыя на ўвесь свет габелены. У гэтым радзе — і сярэдняе стужка «Перад адпачынкам» Г. Нягашава, і беларуская карціна «Тварам да вас» В. Шавялевіча.

Беларускі праблемны тэлефільм робіць свае першыя крокі. Хацелася б, каб плённыя кантакты з калегамі з іншых рэспублік, вопыт лепшых фільмаў, створаных на іншых тэлестудыях краіны, паспрыяў больш актыўнаму развіццю гэтага вельмі важнага жанру ў творчасці нашых тэледакументалістаў.

В. НЯЧАЙ.

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ СТУДЭНТАЎ У 1980 ГОДЗЕ

на 1-ы курс навучання з адрывам ад вытворчасці па спецыяльнасцях: фартэпіяна, скрыпка, альт, віяланчэль, кантрабас, флейта, габой, кларнет, фэгот, валторна, труба, трамбон, ударныя інструменты, цымбалы, баян, домбра, балалайка, акордэон, гітара, спева, харавое дырыжыраванне, кампазіцыя, музыказнаўства. Без адрыву ад вытворчасці (завочнае аддзяленне) па спецыяльнасцях: фартэпіяна, скрыпка, альт, віяланчэль, кантрабас, флейта, фэгот, валторна, труба, ударныя інструменты, цымбалы, баян, домбра, балалайка, харавое дырыжыраванне, музыказнаўства.

У кансерваторыю прымаюцца шляхам адбору асобы абодвух полаў, якія маюць закончаную сярэдня адукацыю, праявілі творчы талент, актыўна ўдзельнічаюць у мастацкай самадзейнасці і атрымалі рэкамендацыі з месца работы або вучобы; на навучанне з адрывам ад вытворчасці — ва ўзросце да 35 гадоў, а на навучанне без адрыву ад вытворчасці (завочнае навучанне) — без абмежавання ўзросту. Залічваюцца асобы, якія паспяхова здалі ўступныя экзамены па наступных прадметах: спецыяльнасць, руская мова і літаратура або беларуская мова і літаратура (пісьмова і вусна), гісторыя СССР (вусна).

Экзамен па спецыяльнасці ўключае раздзелы:

- выкананне праграмы (для выканаўцаў);
- выкананне ўласных сачыненняў (для кампазітараў);
- музычная літаратура (вусна), для кампазітараў і музыказнаўцаў;
- пісьмовая работа (для музыказнаўцаў);
- сальфеджыю (пісьмова і вусна);

— гармонія (пісьмова і вусна), акрамя вакалістаў;

— элементарная тэорыя музыкі (пісьмова і вусна), для вакалістаў;

— фартэпіяна (для дырыжора хору, кампазітараў і музыказнаўцаў);

— калектывам.

Узнагароджаныя пасля заканчэння сярэдняй школы залатым (сярэбраным) медалём і асобы, якія закончылі спецыяльную навучальную ўстанову з дыпломам з адзнакай, здаюць толькі экзамен па спецыяльнасці.

Пры здачы экзамена з ацэнкай «пяць» яны вызваляюцца ад далейшай здачы ўступных экзаменаў, а пры атрыманні ацэнкі «чатыры» або «тры» здаюць экзамены па ўсіх адпаведных дысцыплінах.

Заява аб прыёме падаецца на імя рэктара па адзінай форме. Асоба, якая паступае — на завочнае навучанне, падае заяву аб прыёме ў бліжэйшую да яе месцажыхарства вышэйшую навучальную ўстанову.

Да заявы прыкладаюцца: дакумент аб сярэдняй адукацыі (у арыгінале), характарыстыка для паступлення ў ВНУ, завераная адміністрацыяй па месцы работы, медыцынская даведка (форма № 286), 4 фотакарткі (памерам 3×4 см).

Па прыбыцці ў кансерваторыю асоба, якая паступае, прад'яўляе асабіста: пашпарт, ваенны білет (ваеннаабавязаны запасу) або прыпісное пасведчанне (асоба прызыўнога ўзросту).

Заявы прымаюцца з 20 чэрвеня па 31 ліпеня па адрасе: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30, кансерваторыя, прыёмная камісія. Уступныя экзамены на дзённае і завочнае аддзяленні з 10 па 25 жніўня.

Адчувае ён інтанацыю, рытм народнай мовы. У яго выкананні нават стылістычна недасканалыя фразы набываюць свой смак. Але, магчыма, гэта ўжо асабістае захопленне. А як не сказаць добрага слова пра Паўла Кармуніна! Яму ўжо, мусіць, было добра за сорок, калі ён, артыст рускага тэатра, прыехаў з Казані ў тэатр імя Янкі Купалы. І вось ён — сярод лепшых акцёраў беларускага тэатра. Слухаеш яго, і здаецца, што ты яго не дзе бачыў і чуў даўно, раней, што ён зусім наш.

Адчуць смак сапраўднага апрацаванага мастацкага слова можна толькі праз народнае слова і толькі дзякуючы яму. Ці не варта было б часцей звяртацца да тых твораў, у якіх багата народнага духу, самабытнага слова. У нашай прозе ёсць шмат чаго цікавага. Вось, як у нас на Полаччыне кажуць, «ляжыць і смяецца» такая цудоўная рэч, як «Ніжнія Байдуны» Янкі Брыля. Яна літаральна просіцца на сцэну (мне так здаецца). Тут адчуваецца сувязь часоў, памяці. Твор дыхае досціпам, годнасцю. Толькі залплюшчы вочы — і байдуючы зашавеляцца, загавораць. Або вазьміце «Нядуманыя гісторыі» Аляксея Карпюка. Ці ж гэта не знаходка для тэатра, для эстрады, нарэшце?

Чаму б гэтаму «лёгкаму» жанру не пакінуць, нарэшце, у спакой водаправодныя краны

ды паспрабаваць наблізіцца да чалавека?

Відаць, настала пара стварыць у тэатральна-мастацкім інстытуце фанатэку народных гаворак, па-сапраўднаму далучыць студэнтаў да вывучэння беларускага фальклору, устанавіць цесныя сувязі паміж будучымі акцёрамі і супрацоўнікамі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору, Інстытута мовазнаўства АН БССР. Можна ездзіць разам у фальклорныя экспедыцыі, праводзіць сумесныя вечары творчасці і г. д. Чаму б не арганізаваць аднойчы сіламі супрацоўнікаў гэтых інстытутаў, студэнтаў і артыстаў тэатраў (неабавязкова запрашаць на гэта хор мядзельскіх бабулек) нешта нахшталь веча беларускіх гаворак — напрыклад, у Доме літаратара?

Можна без перабольшання сказаць, што гэта, як кажуць, стала б значнай падзеяй у культурным жыцці нашага горада. За ўважлівія адносіны да слова мова аддзячыць. Яна тады заўсёды будзе дарыць нам «спрадвечнасць вады і хлеба, дрэў і траў». А для гэтага трэба вучыцца. У тым ліку і тым, хто піша для тэатра, хто перакладае, хто працуе з акцёрамі і дыктарамі.

П. САДОУСКІ,
навуковы супрацоўнік
Інстытута мовазнаўства
імя Якуба Коласа АН БССР,
кандыдат філалагічных
наук.

Марат БАСКІН

НЕ ГАНАРЫСЯ!

Паэта Юзіка Дыхалу я заўважыў на сыржэванні Садовай і Кветкавай вуліц. З заклапочаным выглядом ён ледзьве не пранёсся паўз мяне, але я яго супыніў, злавіўшы за крысо пінжака.

— Куды ляціш?
— Ат, не пытайся, — махнуў рукой Юзік. — На дзень нараджэння запрошаны.

— Шанце табе, — заўважаю, — Павесялішся.

— Ат, — зноў махнуў рукой Дыхала. — Што ні дзень — гэтка радасць.

— Нешта цябе нідзе не відно.

— Дзе ж ты мяне пабачыш? — уздыхнуў Юзік. — Я то на вяселлі, то на ўлазінах, то на дні нараджэння... Розных свят хапае! Забыўся, калі сапраўды верш пісаў — зараз адны віншаванні выдаю! Працую, як мураш. А што зробіш? Паспрабуй прозай павіншаваць — як на заклатага ворага паглядзіць. Для таго ж мяне і запрашаюць, каб мадрыгальчык

прачытаў. Нуменаеш?

— Ды пакуль не.

— Ат, някемлівы! — аж зайшоўся Дыхала. — Зараз модна, каб якая славатасць віншавала гаспадара. Не думай, браток, што я сябе славатасцю лічу, але яны гэтак вырашылі.

— Хто яны? — цікаўлюся.

— Мае знаёмыя! — пры гэтых словах Юзік пачаў загінаць пальцы. — З адным вучыўся ў адным класе, другі жыў са мною на адной вуліцы, трэці майго дзядзьку ведае, чацвёрты мяне ў дзяцінстве яблыкам частаваў... Ды што пералічваць: рук не хопіць... Іншых першы раз у вочы бачу, але паспрабуй, адмоўся: ганарышся, нос задзіраеш, сваіх цураешся. Вось і бегаю... Прабач, але бягу... Пазнося, чакаюць...

— Бывай, — кажу. — Толькі не забудзь, што ў мяне на тым тыдні вяселле. Каб быў, як штык! За табой тост! Не ганарыся!

— Ат, — прастагнаў Юзік і кінуўся, парушаючы ўсе правілы руху, праз вуліцу ад мяне.

Марцін КОУЗКІ

Доля праўды

— Каб разгайдаць трэску, трэба ўсналіхнуць мора, — наракаў вечер.

● Тыя, што дзеляць усіх на дурняў і нягоднікаў, не ўсё спрашчаюць — сябе яны не змешваюць ні з першымі, ні з другімі.

● Чаго ты варты, калі каштуеш больш, чым абыходзішся, а абыходзішся даражэй, чым каштуеш?

ЯК БУДУЦЬ СТАРЫЯ ГАДЫ...

Убачыўшы ў музеі старадаўняе адзенне, пяцігадовая дзяўчынка спытала:

— Мама, што гэта такое?

— Гэта — адзенне, якое апраналі ў старыя гады, — растлумачыла маці.

— Як будуць старыя гады, я таксама буду насіць такое адзенне, — разважліва заключыла дачушна.

С. СЯМЕНАУ.

ЗНАЙСЦІ Б КАНЯ...

Калі і ўпасці — з добрага каня...
Калі і ўпасці — з добрага каня...
А пакахаць — дык слаўнага джыгіта.

Таіса БОНДАР.

Дзе адшукаць такога, пераняць? Ен быццам ёсць, Яго няма нібыта.

Дзе той хамут, каб зацягнуць супонь? Дзе грыва, у якой прыемна пальцам?

Дзе пасвіцца той добры слаўны конь? На лузе мо? А можа, на асфальце? Шукаць!

І, адшунаўшы, даганяць! Не важна мне, якой ён будзе масці.

Знайсці вось толькі добрага каня, Тады з яго я паспрабую ўпасці.

Уладзімір ПРАВАСУД.

Тлумачальны слоўнік

● ДЫШАЛЬ — кіслародная маска.

● КУМІР — святочнае застолле ў кума.

Я. КАШКАН.

● НАВАКОЛЛЕ — новы штыкетнік.

● СТРЫЖАНЬ — цырульнік.

А. УДОДАУ.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Малюнак М. ФРАЛОВА.

Малюнак М. ШЫШЛОВА.

Барыс РАБЕНЬКІ

ДАМОЎЛЕНАСЦЬ

У самы разгар рабочага дня старшы інжынер сектара выяўлення рэзерваў рабочага часу Антон Лапатухін нечакана убачыў загадчыка аддзела Навшчокіна. Гэта адбылося ў магазіне «Сельскагаспадарчая кніга», дзе з выпадку канца квартала прадавалі «Трох мушкетэраў».

Антон хацеў непрыкметна прабрацца да выхаду, але раптам убачыў, што Навшчокін ідзе да яго. Лапатухін збялеў і ў думках развітаўся з бланітнай марай аб павышэнні акладу на дзесяць рублёў.

— Антон Міхайлавіч, — ціха сказаў загадчык. — Прапусціце наперад, я ў хвасце, а інгі, кажучы, канчаюцца.

— Калі ласка, — збянтэжана прашаптаў Лапатухін і з гатоўнасцю пасунуўся.

Але тут пачулася некалькі галасоў абурэння:

— Мужчына ў цёмных акулярах, не прыстройвайцеся, сумленне трэба мець, вы ж не сталі!

Тады Лапатухін уступіў сваю чаргу начальніку і, спаслаўшыся на занятасць, заспяшаўся на работу.

Вярнуўшыся з магазіна, загадчык аддзела выклікаў Лапатухіна.

— Антон Міхайлавіч, вы часта бываеце ў кніжных магазінах?

— Гэта ўпершыню. Даруйце, калі ласка, больш ніколі...

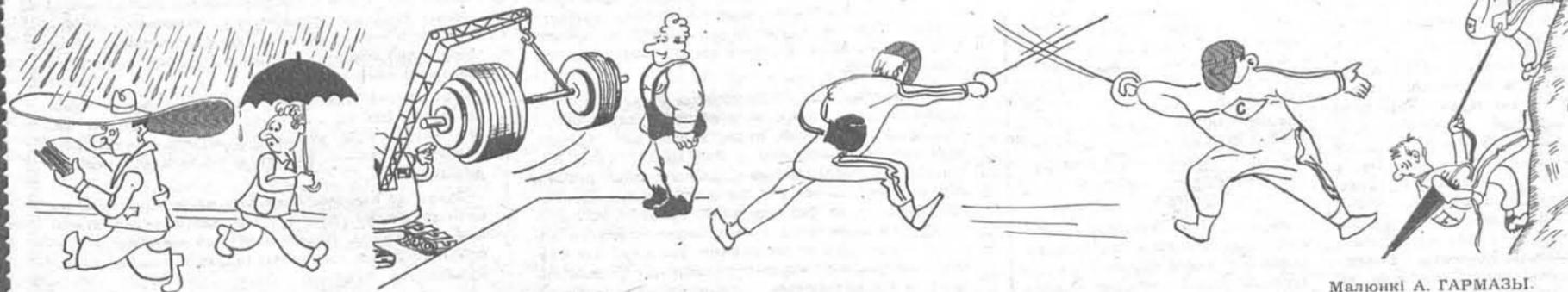
— Ды я не ў тым сэнсе, Лапатухін...

— Даю вам слова гонару, Міхаіл Пятровіч. Цяпер на службе буду займацца выключна выяўленнем рэзерваў рабочага часу.

— Што вы ўсё пра адно? Надакучыла, Лапатухін! Я вяс выклікаў, уласна кажучы, вось чаму: калі будучы даваць па два экзэмпляры — барыце і на мяне. Дамовіліся?

— Дамовіліся, — з палёгнай уздыхнуў Лапатухін і пайшоў у кнігарню.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Малюнікі А. ГАРМАЗЫ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12-АТ 02344

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела грамадска-палітычнага жыцця — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вылучэнчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі, пісем і масавай работы — 33-22-04, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язеп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Юлія ЧУРКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.